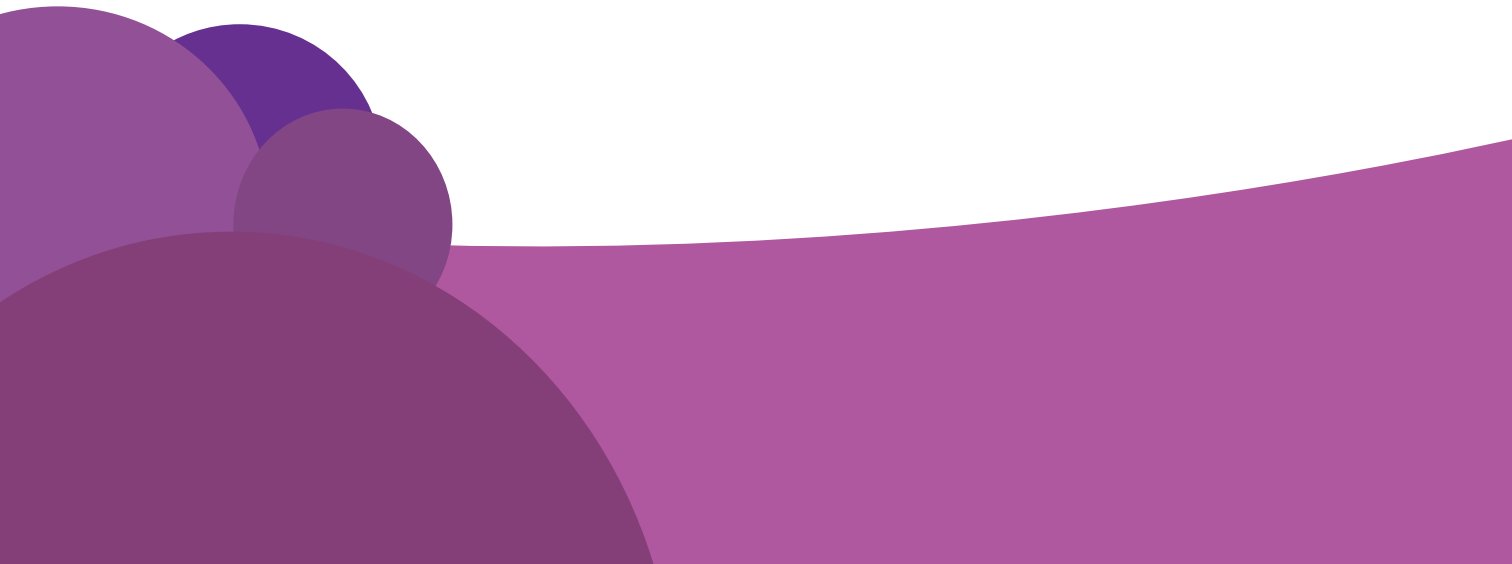

ESPAD 2019

ATKARĪBU IZRAISOŠO VIELU LIETOŠANAS
PARADUMI UN TENDENCES SKOLĒNU VIDŪ

Pētījuma vadītājs:

Slimību profilakses un kontroles centrs
Rīga, Duntes iela 22, K-5, LV-1005

Pētījuma veicējs:

Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”
Rīga, Tērbatas iela 53-6, LV-1011

Pētījuma autori:

Oksana Žabko, Evija Kļave, Līva Kriekle

Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (www.biss.soc.lv) ir privāta bezpeļņas pētnieciska institūcija, kuras mērķis ir darboties plašākas sabiedrības labā, un tā galvenās aktivitātes ir saistītas ar sociālpolitisku pētījumu veikšanu un zinātniski pamatotas informācijas izplatīšanu Latvijā.

Pētījuma autori pateicas par atbalstu pētījuma veikšanā Slimību profilakses un kontroles centram (Aijai Pelnei, Laurai Isajevai), Izglītības un zinātnes ministrijai un visiem pētījuma dalībniekiem – vispārējās izglītības iestāžu vadītājiem, skolotājiem un skolēniem.

Atslēgas vārdi: atkarību izraisošās vielas, smēķēšana, alkohols, narkotikas, azartspēles, skolēni.

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz
Slimību profilakses un kontroles centru obligāta

© Slimību profilakses un kontroles centrs 2020
© O.Žabko, E.Kļave, L.Kriekle

ISBN 978-9934-514-63-0

Saturs

SAĪSINĀJUMI

TERMINU DEFINĪCIJAS

KOPSAVILKUMS

Smēķēšana

Alkohols

Narkotikas

Procesu atkarības

IEVADS

1. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

- 1.1. Aptaujas īstenošanas principi
- 1.2. Pētījuma instruments
- 1.3. Aptaujas mērķa grupa un izlases raksturojums
- 1.4. Izlases realizācija un nerespondences raksturojums
- 1.5. Datu analīze

2. TABAKA

- 2.1. Smēķēšana dzīves laikā
- 2.2. Smēķēšana pēdējo 30 dienu laikā
- 2.3. Smēķēšanas uzsākšanas vecums
- 2.4. Cigarešu pieejamība
- 2.5. Smēķēšanas riski
- 2.6. Citu tabakas izstrādājumu lietošanas pieredze

3. ALKOHOLS

- 3.1. Alkohola lietošanas izplatība
- 3.1.1. Alkohola lietošana dzīves laikā
- 3.1.2. Alkohola lietošana pēdējo 12 mēnešu laikā
- 3.1.3. Alkohola lietošana pēdējo 30 dienu laikā
- 3.1.4. Pēdējā alkohola lietošanas reize

4	3.1.5. Absolūtā alkohola daudzums	37
5	3.1.6. Riskanta alkohola lietošana	38
6	3.2. Alkohola pamēģināšanas vecums	40
6	3.3. Alkohola pieejamība	41
6	3.4. Alkoholisko dzērienu lietošanas motīvi	44
7	3.5. Alkohola lietošanas radītās problēmas un riska vērtējums	45
8	3.6. Alkohola lietošana kopā ar enerģijas dzērieniem	47
10	3.7. Alkoholisko dzērienu reklāmas	48

4. NARKOTIKAS

11	4.1. Narkotiku lietošanas izplatība	50
12	4.1.1. Marihuāna	51
12	4.1.2. Citas nelegālās psihoaktīvās vielas	55
12	4.1.3. Legālo psihoaktīvo vielu lietošana (t.sk. apreibināšanās nolūkos)	56
14	4.1.4. Jauno psihoaktīvo vielu lietošana apreibināšanās nolūkos	59
15	4.2. Narkotiku pamēģināšanas vecums	60
16	4.3. Narkotiku pieejamība	62
16	4.4. Narkotiku lietošanas riski	65
16	4.5. Problēmas saistībā ar marihuānas lietošanu	67

5. PROCESU ATKARĪBAS

70	5.1. Interneta lietošanas paradumi	70
71	5.2. Azartspēles	71

EXECUTIVE SUMMARY

73	Smoking	73
74	Alcohol	74
75	Illicit drugs and other substances	75
77	Social media use, games and gambling	77

«Informatīvās kartītes ar būtiskākajiem smēķēšanas, alkohola, narkotiku un azartspēļu rādītājiem Latvijā un ESPAD dalībvalstīs vidēji (2019.gads)»

Saīsinājumi

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

CAST – no angļu valodas Cannabis Abuse Screening Test, latviešu valodā – Marihuānas atkarības skrīninga tests

ECHI – Eiropas Komisijas Veselības indikatori

EMCDDA – Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs

ES – Eiropas Savienība

ESPAD – no angļu valodas European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, latviešu valodā – Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskajām vielām

GHB – gamma hidroksibutirāts, kas ir pazīstams kā deju klubu apmeklētāju narkotikas un nereti tiek izmantots kā izvarošanas upuru apreibināšanas līdzeklis

JPV – jaunās psihoaktīvās vielas

LSD – no angļu valodas Lysergic Acid Diethylamide

MK – Ministru kabinets

PVO – Pasaules Veselības organizācija

VM – Veselības ministrija

Terminu definīcijas

ESPAD mērķa grupa – jaunieši, kuri pētījuma veikšanas gadā kļūst 16 gadus veci. 2019. gada pētījumā tie ir 2003. gadā dzimušie jaunieši.

Jaunās psihoaktīvās vielas – jaunas narkotiskas vielas tīrā formā vai preparātā, kas nav uzskaitītas atbilstīgi 1961.gada 30.marta ANO Vienotajai konvencijai par narkotiskajām vielām un var radīt veselībai līdzvērtīgus draudus kā vielas, kas uzskaitītas minētās konvencijas I, II vai IV sarakstā, vai arī jauna psihotropa viela tīrā formā vai preparātā, kas nav uzskaitīta atbilstoši 1971.gada 21.februāra ANO Vienotajai konvencijai par psihotropajām vielām un var radīt veselībai līdzvērtīgus draudus kā vielas, kas uzskaitītas minētās konvencijas I, II, III vai IV sarakstā. Tās var būt arī dabiskas vielas. Latvijā līdz šim ESPAD pētījumā visbiežāk ar JPV tika saprasti un analizēti smēķējamie augu maisījumi (sintētiskie kanabinoīdi „spice”).

Kohorta – iedzīvotāju grupa, kurus vieno noteiktas raksturojošas pazīmes, piemēram, skolēnu kohorta, kas ir šajā pētījumā vienā gadā dzimušie skolēni.

Lietošana dzīves laikā (angliski – Lifetime Prevalence – LTP) – indikators, kas atspoguļo alkohola, smēķēšanas vai nelegālo atkarību izraisīto vielu lietošanas pieredzi dzīves laikā. Tā var būt kā vienreizēja pamēģināšana, tā arī atkārtota lietošana.

Lietošana pēdējo 12 mēnešu laikā (angliski – Last Year Prevalence – LYP) – indikators, kas atspoguļo nesenu gan legālo, gan nelegālo vielu lietošanas pieredzi. Kā trūkums minams tas, ka indikators iekļauj arī tos jauniešus, kuri pirmo reizi pamēģinājuši atkarību izraisošās vielas pēdējo 12 mēnešu laikā.

Lietošana pēdējo 30 dienu laikā (angliski – Last Month Prevalence – LMP) – indikators, kas norāda par pašreizējo vielu lietošanu. Parasti pētījumos norāda uz tiem jauniešiem, kuri vielu lieto biežāk kā vienaudži, tomēr kā trūkums minams tas, ka šis indikators iekļauj arī tos jauniešus, kuri atkarību izraisošās vielas pirmo reizi pamēģinājuši pēdējo 30 dienu laikā.

Marihuāna – ziņojuma ietvaros ar šo vārdu saprotot visu kanabiss grupu (visus kanabiss paveidus – marihuānu, hašišu, kaņepju eļļu). Izņemot 55.lpp. sākumā, kur atsevišķi aprakstīta katra kanabiss paveida lietošana pēdējo 12 mēnešu laikā.

40 un vairāk reižu, 20 un vairāk reižu, 10 un vairāk reižu, 6 un vairāk reižu lietošana – indikatori, kas tiek izmantoti, lai atspoguļotu vairākkārtēju vielu lietošanu un norāda uz zināmām pārmērīgas lietošanas izraisītām problēmām.

Psihoaktīvās vielas – visas legālās un nelegālās narkotiskās un psihotropās vielas, kas ietekmē smadzeņu darbību un izmaina cilvēka garastāvokli, intelektuālo darbību, fiziskās spējas, uztveri un apziņu.

Riskanta alkohola lietošana – 60 vai vairāk gramu absolūtā alkohola lietošana vienā iedzeršanas reizē.

Kopsavilkums

Lai noteiktu vispārējās tendences skolēnu pieredzē pamēģināt jebkādas atkarību izraisošās vielas, ESPAD tiek aprēķināts kopējais rādītājs – atturēšanās no jebkādu atkarību izraisošo vielu lietošanas, šajā rādītājā ieskaitot cigarešu, alkohola, nelegālo narkotiku, inhalantu un trankvilizatoru vai sedatīvo līdzekļu bez ārsta norādījuma lietošanas pieredzi. 2019. gadā 7,6% Latvijas skolēnu bija pilnībā atturējušies no jebkādu atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas, biežāk zēni (9,1%), nekā meitenes (6,0%).

Kopš 2015. gada pētījuma novērojama situācijas uzlabošanās Latvijā, kas izpaužas kā skolēnu, kuriem ir atturēšanās pieredze no jebkādu atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas, īpatsvara pieaugums, piemēram, salīdzinot 2011. un 2019. gadu, rādītājam ir pozitīva dinamika par 5 procentpunktiem. Tomēr, neskatoties uz šo pozitīvo dinamiku, Latvijas rezultāti būtiski atpaliek no ESPAD vidēja rādītāja – 18% 2019. gadā.

Smēķēšana

Latvijā vairāk nekā pusei no visiem aptaujātajiem 2003. gadā dzimušajiem skolēniem ir smēķēšanas pieredze, neraugoties uz to, ka Latvijā līdzīgi kā citās ESPAD pētījuma dalībvalstīs turpina samazināties to jauniešu īpatsvars, kuri kaut reizi dzīvē ir pamēģinājuši smēķēt cigaretes. Latvijas rādītājs (57%) ir ne vien augstāks par vidējo ESPAD rādītāju, kas 2019. gadā bija 41%, bet arī otrs augstākais visu ESPAD 2019. gada dalībvalstu vidū.

Kopš 2019. gada ESPAD atsevišķi mēra cigarešu un e-cigarešu smēķēšanu, aprēķinot arī kopējo rādītāju, proti, skolēnu īpatsvaru, kas pamēģinājuši kaut vienu no šiem produktiem. Šis kopējais rādītājs vēl lielākā mērā palielina to skolēnu īpatsvaru, kuriem ir smēķēšanas pieredze. 2019. gadā vidēji 68% Latvijas skolēnu bija pamēģinājuši cigaretes vai e-cigaretes.

Ja dzimumu starpā 2019. gada aptaujas rezultāti neuzrāda nozīmīgas atšķirības, tad tādas ir atkarībā no jauniešu dzīves vietas urbanizācijas pakāpes. Jo lielāka apdzīvotā vieta, jo retāk skolēniem ir cigarešu smēķēšanas pieredze. 52% Rīgas skolēnu un 54% - republikas nozīmes pilsētu skolēnu bija cigarešu smēķēšanas pieredze pretstatā 61% citu pilsētu un 64% lauku teritoriju skolēnu pieredzei.

52% no aptaujātajiem Latvijas skolēniem kaut reizi dzīvē ir lietojuši e-cigaretes, kas ierindo Latviju to valstu vidū, kurās šis rādītājs ir augstāks nekā vidēji Eiropas valstīs. Biežāk e-cigaretes kaut reizi dzīvē ir lietojuši zēni - 60% no visiem aptaujātajiem zēniem un 44% meiteņu. 27% Latvijas skolēnu vismaz reizi savas dzīves laikā ir pamēģinājuši ūdenspiņi, savukārt zelējamo tabaku kaut reizi savā dzīvē ir pamēģinājuši 25% Latvijas skolēnu.

Par regulāriem smēķētājiem ir uzskatāmi 12% 15-16 gadus veco jauniešu, kuri dienā izsmēķē vismaz vienu cigareti. Salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs ir nedaudz samazinājies. Pētījums liecina, ka regulāri smēķē 11% zēnu un 13% meiteņu. Regulāras smēķēšanas indikatori ietverot arī e-cigarešu smēķēšanu vismaz reizi dienā, tiek iegūts, ka 14% Latvijas skolēnu smēķē regulāri, t.i., secināms, ka Latvijas skolēni regulāri smēķē pamatā cigaretes, un e-cigarešu regulāra smēķēšana ir maz izplatīta.

2019. gada ESPAD aptaujas rezultāti liecina par pozitīvu tendenci samazināties jauniešu īpatsvaram, kuri pirmo cigareti izsmēķē 13 gadu vecumā vai pat agrāk. Ja 2011. gadā tādi bija aptuveni 60%, 2015. gadā – 47%, tad 2019. gadā – 31% jauniešu. Neraugoties uz šo kopumā pozitīvo tendenci Latvijā ir otrais augstākais rādītājs starp ESPAD dalībvalstīm.

Biežāk agrīni sāk smēķēt zēni – 2019. gada aptaujā 36% Latvijas zēnu norādīja, ka pirmo cigareti pamēģinājuši būdami 13 gadus veci vai jaunāki. Meiteņu vidū šāda pieredze bijusi 27%. Tāpat biežāk agrīni (līdz 13 gadiem ieskaitot) smēķēt uzsākuši citu Latvijas pilsētu (36%) un lauku teritoriju (38%) skolēni nevis Rīgā dzīvojošie jaunieši.

Tabakas izstrādājumu pieejamības mērījumi parāda, ka 65% Latvijas skolēnu vecumā līdz 16 gadiem atzinuši, ka dabūt cigaretes viņiem būtu viegli, kas ir augstāk nekā vidēji ESPAD pētījuma dalībvalstīs un par 4 procentpunktiem augstāks, nekā tas bija 2015. gadā.

Alkohols

2019. gada aptaujas dati rāda, ka 89% no visiem aptaujātajiem Latvijas skolēniem kaut reizi dzīvē ir pamēģinājuši kādu alkoholisko dzērienu, kas ir tieši tikpat, cik 2015. gadā, un joprojām ir viens no augstākajiem ESPAD pētījuma dalībvalstu vidū. Analizējot dzimumu griezumā, Latvijā kaut reizi dzīvē alkoholu ir pamēģinājuši 87% zēnu un 91% meiteņu.

Pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholiskos dzērienus vismaz vienu reizi ir lietojuši 75% Latvijas skolēnu, saglabājoties 2015. gada līmenī. Latvijas rādītājs ir arī augstākais visu trīs Baltijas valstu vidū, un augstāks par ESPAD pētījuma dalībvalstu vidējo rādītāju. Vērā ņemamas atšķirības alkohola lietošanas rādītājā pēdējo 12 mēnešu laikā ir starp zēniem un meitenēm. Ja meiteņu vidū 80% ir bijusi alkohola lietošanas pieredze pēdējo 12 mēnešu laikā, tad zēnu vidū – 70%.

Rādītājs, kas atspoguļo regulāru dzeršanas paradumu nostiprināšanos (20 un vairāk reižu alkohola lietošanas gadījumā), gan ESPAD dalībvalstīs kopumā, gan Latvijā turpina samazināties. 2019. gadā Latvijā tas bija 10%. Latvijas meiteņu vidū ir lielāks to īpatsvars, kuras pēdējā gada laikā ir lietojušas alkoholiskos dzērienus 20 reizes un biežāk, sasniedzot 12%. Zēnu vidū šis rādītājs ir 8,2%.

Atbilstoši skolēnu sniegtajām atbildēm pēdējo 30 dienu laikā alkoholiskos dzērienus vismaz vienu reizi ir lietojuši 47% Latvijas skolēnu, kas ir tikpat daudz, cik ESPAD valstīs vidēji 2019. gadā. Salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs Latvijā ir nedaudz palielinājies – par 3,4 procentpunktiem. Latvijas skolēnu biežāk lietotais alkoholiskais dzēriens pēdējo 30 dienu laikā ir bijis alus (32%), kam seko stiprie alkoholiskie dzērieni (30%), vīns (28%) un sidrs (27%).

2019. gada aptaujas dati atklāj, ka galvenie jauniešu alkoholisko dzērienu lietošanas motīvi ir saistīti ar pozitīvu emociju radīšanu, īpaši saviesīgos pasākumos. Skolēnu atbildes liecina, ka alkohols nav nozīmīgs jauniešu savstarpējās saskarsmes un attiecību veidošanā.

Latvijas skolēnu vērtējumā 44% no viņiem savas dzīves laikā kaut reizi ir bijuši piedzērušies. 2019. gadā ESPAD valstu vidējais rādītājs ir 36%, Igaunijā un Lietuvā – 34%, kas nozīmē, ka Latvijā tas ir augstāks ne vien attiecībā pret vidējo rādītāju, bet arī pret abām Baltijas valstīm.

Kopš 2007. gada novērojama pozitīva tendence būtiski samazināties riskantai alkohola lietošanai Latvijas skolēnu vidū, un 2019. gadā rādītājs par liela alkohola daudzuma lietošanu vienā iedzeršanas reizē (36%) ir pietuvojies ESPAD dalībvalstu vidējam rādītājam (34%). Pretēji iepriekšējo gadu rādītājiem, 2019. gadā Latvijas skolēnu vidū biežāk šāda pieredze ir meitenēm nekā zēniem (attiecīgi 38% pret 33%).

48% Latvijas skolēnu alkoholiskos dzērienus (kaut vienu glāzi) sākuši lietot vai ir vismaz pamēģinājuši vienu glāzi agrīnā vecumā, tas ir, 13 gadu vecumā vai agrāk, kas ir otrs augstākais rādītājs ESPAD valstu vidū. Agrīnā vecumā pirmo reizi piedzērušies ir bijuši 9,3% Latvijas skolēnu, ESPAD valstīs vidēji – 6,7% jauniešu.

Kopumā lielākajai daļai aptaujāto skolēnu Latvijā alkohols ir viegli vai ļoti viegli pieejams – ja vien to vēlētos, 78% jauniešu to būtu viegli vai ļoti viegli iegūt kādu no alkoholisko dzērienu veidiem, kas atbilst ESPAD vidējam rādītājam. Salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs ir palielinājies par 8 procentpunktiem, lai gan iepriekš tam bija tendence samazināties – no 84,2% 2011. gadā līdz 70% – 2015. gadā.

Vairāk kā puse jauniešu saskata riskus situācijā, ja piecas vai vairāk alkohola devas tiek dzertas gandrīz katru nedēļas nogali. 59% 15 gadus veco skolēnu domā, ka šāda alkohola lietošana rada būtisku kaitējumu veselībai. Salīdzinot ar situāciju pirms četriem gadiem, šim viedoklim piekrit par nepilniem 10 procentiem vairāk jauniešu (iepriekš 50%). Meitenes biežāk nekā zēni uzskata, ka regulāra dzeršana rada būtisku kaitējuma risku veselībai.

Kopš 2015. gada ESPAD pētījuma instrumentārijā ir iekļauti mērījumi arī par enerģijas dzērienu lietošanas izplatību un lietošanu kopā ar alkoholu. Kā liecina 2019. gada pētījuma rezultāti, enerģijas dzērienus dzīves laikā ir pamēģinājuši 80% 15-16 gadus veco jauniešu, kas ir tieši tikpat daudz kā pirms četriem gadiem, lai arī kopš 2016. gada enerģijas dzērienu pārdošana personām, kuras jaunākas par 18 gadiem ir aizliegta. Īstenotās politikas ietekme atklājas, apskatot enerģijas dzērienu lietošanas biežumu, kurš ir būtiski samazinājies tā, ka skolēni tos ir lietojuši retāk nekā iepriekš. Enerģijas dzērienus sajauktus kopā ar alkoholu vienā iedzeršanas reizē dzēruši 18% skolēnu.

Narkotikas

2019. gada pētījumā vērojams būtisks paaugstinājums vairākos galvenos narkotiku izplatības rādītājos ESPAD skolēnu kohortā. Salīdzinājumā ar 2015. gadu ir paaugstinājies to 15-16 gadus veco skolēnu īpatsvars, kuri kaut reizi pamēģinājuši kādu no narkotikām – šobrīd šāda pieredze ir 27% minētās vecumgrupas Latvijas skolēnu. 30% Latvijas zēnu un 23% meiteņu ir pamēģinājuši nelegālās narkotikas. Latvijas rezultāti ir atgriezušies 2011. gada līmenī, un tie ir augstāki par ESPAD vidējo rādītāju par 10 procentpunktiem.

Latvijas un ESPAD vidējie dati rāda, ka, ja skolēns ir pamēģinājis narkotikas, tad biežāk tas ir noticis trīs vai vairāk reīzu, nevis 1-2 reizes. Latvijā 9% skolēnu ir pamēģinājuši nelegālās narkotikas 1-2 reizes un 18% to ir darījuši trīs un vairāk reizes.

Ja 2015. gada ESPAD pētījumā marihuānas pamēģināšanas rādītājs bija samazinājies un 17% skolēnu bija kaut reizi dzīves laikā pamēģinājuši marihuānu, tad, veicot pētījumu pēc četriem gadiem (2019. gadā), marihuānas pamēģināšanas izplatība ir paaugstinājusies par 9 procentpunktiem, pārsniedzot 2011. gada rādītāju. Marihuānu pamēģinājušie 15-16 gadus vecie Latvijas skolēni parasti to smēķējuši vienu vai divas reizes. Šāda vienreizēja marihuānas pamēģināšanas pieredze ir 9,9% Latvijas skolēnu, vēl 9,0% to smēķējuši trīs līdz deviņas reizes dzīves laikā un 2,4% vairāk par četrdesmit reizēm. Salīdzinot ar 2015. gadu, 1-2 reizi marihuānas pamēģināšanas īpatsvars ir paaugstinājies par 4,0 procentpunktiem. Marihuānu Latvijas skolēni visbiežāk pamēģina 15 gadu vecumā, kas ir tieši pēdējais gads pirms ESPAD aptaujas veikšanas. Agrinā vecumā (13 gadu vecumā vai pat agrāk) to ir pamēģinājuši 3,8% aptaujāto jauniešu.

Salīdzinot marihuānas lietošanas pieredzi pēdējo 12 mēnešu laikā Latvijā un citās ESPAD valstīs, redzams, ka Latvijas rādītājs ir, pirmkārt, būtiski augstāks par ESPAD vidējo (13%) un, otrkārt, ESPAD vidējais rādītājs pēdējo četrus gadus laikā nav mainījies, kamēr Latvijā – būtiski pieaudzis. ESPAD 2019. gada aptaujā ir novērots arī to Latvijas skolēnu īpatsvara pieaugums, kas lietojuši marihuānu pēdējo 30 dienu laikā. Vidēji 10% Latvijas skolēnu, tostarp 11% zēnu un 8,6% meiteņu bija lietojuši marihuānu pēdējo 30 dienu laikā. Latvijas rādītājs, salīdzinot ar 2015. gadu, ir pieaudzis par 5,8 procentpunktiem.

25% aptaujāto Latvijas jauniešu ir norādījuši, ka marihuānas smēķēšanas dēļ tiem vismaz vienu reizi ir bijušas problēmas ar atmiņu, bet vēl 16% atzinuši, ka draugi vai ģimenes locekļi viņiem to ir ieteikuši pārtraukt smēķēt. No visiem jauniešiem, kuri atzinuši, ka smēķē marihuānu, 17% ir norādījuši, ka to kaut reizi dzīvē ir mēģinājuši pārtraukt, savukārt 9,0% jauniešu ir atzinuši, ka tiem marihuānas smēķēšanas dēļ ir bijušas nopietnas problēmas. No pēdējā gada laikā marihuānu smēķējušiem, 5,8% klasificējami kā problemātiski jeb riskanti marihuānas lietotāji. Nedaudz lielāks šis rādītājs ir zēnu vidū (6,6%), salīdzinot ar meitenēm (5,1%). Latvijas rādītājs ir augstāks par ESPAD dalībvalstu vidējo rādītāju 4,0%.

Aptuveni piektā daļa (23%) aptaujāto jauniešu uzskata, ka pastāv liels risks, ja marihuāna tiek pamēģināta vienu reizi un aptuveni ceturtdaļa (27%) tam piekrit, ja tā tiek lietota neregulāri. Turpretī regulāru marihuānas smēķēšanu par augstu risku atzīst 57% aptaujāto 15-16 gadus veco skolēnu. Kopumā starp ESPAD pētījuma dalībvalstīm regulāra marihuānas smēķēšana tiek vērtēta līdzīgi, proti, 59% aptaujāto Eiropas jauniešu to uzskata par lielu apdraudējumu.

Citas nelegālās psihoaktīvās vielas Latvijas skolēni dzīves laikā ir pamēģinājuši retāk – 8,4% aptaujāto jauniešu (8,3% zēni un 8,5% meitenes), tomēr šie rādītāji ir relatīvi augsti, salīdzinot ar 2015. gadu, un ir vieni no augstākajiem ESPAD valstu starpā (vidēji – 5,0%). 3,8% Latvijas skolēnu citas narkotikas dzīves laikā bija lietojuši 1-2 reizes un 4,6% – 3 un vairāk reizes, kamēr vidēji ESPAD valstīs šie rādītāji ir attiecīgi 1,9% un 2,9%.

Ekstazī, kas tradicionāli ir nākamā populārākā nelegālā psihoaktīvā viela aiz marihuānas, dzīves laikā pamēģinājuši 5,0% Latvijas skolēnu. Otra biežāk norādītā nelegālā psihoaktīvā viela, kuru dzīves laikā jau ir pamēģinājuši Latvijas skolēni, ir LSD un citi halucinogēni – 4,9%. Savukārt citu nelegālo psihoaktīvo vielu lietošana Latvijā ir nedaudz samazinājusies salīdzinājumā ar situāciju pirms četriem gadiem – 2,3% jauniešu ir norādījuši, ka kaut reizi dzīvē ir pamēģinājuši maģiskās sēnes, 1,8% amfetamīnu un kokainu, 1,0% metamfetamīnu un 0,8% heroīnu. Vēl 0,3% Latvijas skolēnu ir norādījuši, ka ir pamēģinājuši GHB.

Pret citu narkotisko vielu pamēģināšanu (1-2 reizes) un lietošanu aptaujātie jaunieši ir nedaudz piesardzīgāki. Ekstazī pamēģināšanu par augstu risku uzskata 28% jauniešu, bet amfetamīna – 30%. Turpretī ja šīs vielas tiek lietotas regulāri, to par augstu risku uzskata aptuveni trīs ceturtdaļas jauniešu, attiecīgi 70% ja tiek regulāri lietots ekstazī un 71% ja tiek regulāri lietots amfetamīns.

Attiecībā uz legālajām psihoaktīvajām vielām (inhalanti, halucinogēnās “magiskās sēnes”, trankvilizatori vai sedatīvie līdzekļi), tās jaunieši izteikti biežāk pamēģina jau agrīnā vecumā. 6,6% aptaujāto jauniešu norādījuši, ka lietojuši trankvilizatorus vai sedatīvus ar nolūku apreibināties 13 gadu vecumā vai pat vēl agrāk, bet 6,0% inhalantus. Lai arī pēdējo četru gadu laikā inhalantu lietošana apreibināšanās nolūkos Latvijas skolēnu vidū ir nedaudz samazinājusies, tā vēl aizvien ir augsta (16%) un ierindo Latviju pirmajā vietā starp visām ESPAD pētījuma dalībvalstīm.

Jauno psihoaktīvo vielu lietošana apreibināšanās nolūkos ESPAD pētījumā tiek aplūkota kopš 2015. gada. Iepriekšējā pētījuma dati liecināja, ka Spice grupas vielas, jebkad dzīves laikā ir pamēģinājuši 9,5% 15-16 gadus veco skolēnu. Salīdzinājumā ar situāciju pirms četriem gadiem, šobrīd situācija ir krietni uzlabojusies, jo vairs tikai 1,9% aptaujāto jauniešu norāda, ka lietojuši to dzīves laikā. 6,4% skolēnu norāda, ka lietojuši kādu no jaunām psihoaktīvajām vielām.

Procesu atkarības

Dažādu procesu atkarību vidū visbūtiskākā Latvijas problēma ir sociālo tīklu lietošana – kopumā 75% skolēnu Latvijā darba dienās lieto sociālos medijus vairāk kā divas stundas dienā, biežāk lieto meitenes. Tiešsaistes spēles pēdējo trīsdesmit dienu laikā spēlējuši ir 57% Latvijas skolēnu, ievērojami biežāk – zēni. Savukārt kādu no azartspēļu veidiem uz naudu kaut reizi pēdējā gada laikā ir spēlējuši 22% Latvijas skolēnu. No tiem, kuri tās spēlējuši pēdējo 12 mēnešu laikā, 12% uzskatāmi par tādiem, kuri to dara pārmērīgi. Kopumā azartspēļu spēlēšana kā problemātiska Latvijā novērtēta 4,0% pēdējā gada laikā spēlējušajiem skolēniem, kas ir zemāka nekā ESPAD valstīs vidēji (5,0%).

Sociālo mediju lietošanā novērojamas vairākas tendences. Pirmkārt, salīdzinot ar iepriekšējo ESPAD aptauju, to patēriņš Latvijā ir samazinājies. Otrkārt, Latvijas skolēni sociālos medijus lieto retāk nekā Skandināvijas valstu skolēni, bet līdzīgi kā Līčuanijas un Lietuvas skolēni. Treškārt, sociālo mediju patēriņš pieaug brīvdienās, t.i., pieaug to lietošanā patērēto stundu skaits. Skolēnu pašnovērtējums par sociālo mediju lietošanas ietekmi uz pašsajūtu un vecāku attieksmi pret sociālo mediju lietošanu rāda, ka aptuveni trešdaļa norāda, ka pāvada sociālajos tīklos par daudz laika, taču noliedz, ka šiem procesiem būtu ietekme uz viņu garastāvokli. Redzams, ka mazākā mērā skolēni norāda, ka viņu vecāki satrauktos, ka bērni pāvada par daudz laika sociālajos tīklos.

Ievads

Šī pētījuma mērķis ir iegūt starptautiski salīdzināmu informāciju par alkohola, tabakas un citu narkotisko vielu lietošanu, kā arī sociālo tīklu, datorspēļu un azartspēļu izmantošanas izplatību 15–16 gadus vecu Latvijas vispārizglītojošo skolu skolēnu vidū 2019. gadā.

Pētījuma konkrētie mērķi ir:

- Iegūt reprezentatīvus un starptautiski salīdzināmus datus pēc ESPAD projekta ietvaros izstrādātas metodoloģijas par alkohola, tabakas, narkotiku lietošanas un interneta, datorspēļu un azartspēļu izplatību 2003. gadā dzimušo skolēnu vidū.
- Iegūt informāciju par sociālo tīklu, datorspēļu un azartspēļu izmantošanas paradumiem, kā arī aprēķināt pārmērīgas/patoloģiskas izmantošanas izplatību.
- Noskaidrot skolēnu atkarību izraisošo vielu lietošanas ietekmējošos faktorus, kā arī alkohola, narkotiku, interneta, datorspēļu un azartspēļu lietošanas modeļus.
- Noskaidrot skolēnu informētību un zināšanas atkarību izraisošo vielu jautājumos, kā arī attieksmi pret atkarību izraisošo vielu lietošanu: lietošanas riskiem, lietošanas sekām un iespējamiem risinājumiem atkarības vielu izplatības ierobežošanas jomā.

Atbilstoši pētījuma mērķiem šis ziņojums ir strukturēts piecās nodaļās: metodoloģija, smēķēšanas tendences, alkohola lietošana, narkotiku lietošanas pieredze un procesu atkarības, katrā no tēmām iekļaujot arī riskantas uzvedības mērījumus un skolēnu viedokļa par dažāda veida uzvedības riskiem mērījumus. Atbilstoši tam, cik lielā mērā ziņojuma izstrādes brīdī bija pieejama informācija par ESPAD 2019. gada rezultātiem citās pētījuma dalībvalstīs, Latvijā iegūtie rezultāti ir salīdzināti ar ESPAD valstu vidējo rezultātu, pārējām Baltijas valstīm, kā arī citām valstīm kopumā, parādot Latvijas rādītāju pozīciju attiecībā pret citu valstu rezultātiem.

1. Pētījuma metodoloģija¹

1.1. Aptaujas īstenošanas principi

ESPAD aptaujas mērķa grupa 2019. gadā bija 2003. gadā dzimuši skolēni, kuriem attiecīgi aptaujas veikšanas brīdī bija 15-16 gadi. Saskaņā ar ESPAD pētījuma vadlinijām, skolēnu kvantitatīvā aptauja visās ESPAD dalībvalstīs ir īstenojama vienlaicīgi (parasti – martā un aprīlī). Šis princips ir jāievēro, jo vecumā no 15 līdz 16 gadiem (ESPAD mērķa grupa) alkohola un narkotiku lietošana jauniešu vidū strauji iegūst savu aktualitāti. Nelielas nobīdes aptaujas lauka darba īstenošanas termiņos rada grūtības iegūtos datus salīdzināt gan starp dažādām ESPAD dalībvalstīm, gan arī laikā, analizējot atkarības vielu lietošanas tendences vienas valsts ietvaros. Piemēram, rodoties būtiskām atšķirībām atsevišķos vielu lietošanas rādītājos salīdzinājumā ar iepriekšējos ESPAD pētījuma posmos novēroto, varētu būt grūtības iegūtos rezultātus interpretēt – secināt, vai atšķirības ir patiesi pamatotas ar izmaiņām atkarību izraisīto vielu lietošanas paradumos skolēnu vidū, vai arī tās radušās, neievērojot ESPAD pētījuma lauka darba īstenošanas nosacījumus. Lai nepieļautu šādu situāciju rašanos, piedāvātais datu vākšanas plāns paredz visus pētījuma sagatavošanas darbus (aptaujas anketas aprobēšana, lauka darba dokumentācijas pavairošana, intervētāju apmācības) veikt martā, bet kvantitatīvās aptaujas lauka darbu (skolēnu anketēšanu klašu grupās) aprīlī. Tomēr Latvijā 2019. gadā aptauja notika ilgākā laika posmā – no marta līdz jūnija vidum, kas bija atkarīgs no izglītības iestāžu gatavības iesaistīties aptaujā, piemēram, skolas noraidīja aptaujas veikšanu pēdējās mācību nedēļās, pārceļot pieejamo laiku uz maija beigām un jūnija sākumu, kad aptaujas galvenajai mērķa grupai (9. klase skolēniem) notiek konsultācijas pirms eksāmeniem.

1.2. Pētījuma instruments

Skolēnu kvantitatīvai aptaujai tiek izmantota standartizēta ESPAD anketa latviešu un krievu valodā, kura ir tulkota un aprobēta jau iepriekšējos ESPAD pētījuma posmos. 2019. gada aptaujas anketā koriģēti atsevišķi jautājumi un atbilžu kartītes. Gan jautājumi, gan kartītes tika validēti pirms aptaujas lauka darba uzsākšanas, veicot to pilotāžu ar ESPAD mērķa grupas vecuma jauniešiem 2018. gada rudenī. Pilotāžas rezultātā kopumā tika aptaujāti 82 respondenti – jaunieši vecumā no 14 līdz 16 gadiem, g.k., 2003. gadā dzimušie, t.i., 9. klases skolēni.

Lai nodrošinātu datu starptautisko salīdzināmību, kā arī salīdzināmību ar iepriekš realizētajiem ESPAD pētījuma posmiem, atkarību izraisīto vielu lietošanas izplatības mērījumiem tika izmantotas starptautiskiem standartiem un ESPAD metodoloģiskajām prasībām atbilstošas skalas, kas iekļauj dažādu vielu lietošanas izplatības rādītāju mērījumus dzīves laikā, pēdējā gada un pēdējā mēneša laikā; lietošanu 40 un vairāk reizi dzīves laikā, vielu iegūšanas veida un attieksmes pret šo vielu lietošanu mērījumus. Atbilstošo mērījumu iegūšanai par dažādām vielu grupām anketā iekļauti iepriekšējos ESPAD pētījuma posmos izmantotie jautājumi, nemainot to formulējumu. Kā liecina iepriekšējā pieredze un teorētiskās atziņas par šo tēmu, pat nelielas izmaiņas jautājumu formulējumos var ietekmēt iegūstamo informāciju, tādējādi palielinot mērījumu kļūdas varbūtību un nopietni ietekmējot datu salīdzināmību un interpretācijas iespējas.

1. Ņemot vērā pētījuma specifiku – starptautisks salīdzināms pētījums, tā metodoloģija ir veidota pēc tiem pašiem principiem un ESPAD vienotajām vadlinijām kā iepriekšējos gados, t.sk. 2011., 2015. gadā. Līdz ar to metodoloģijas aprakstā ir precizēta informācija, kas ir specifiska tieši 2019. gada pētījumam.

1.3. Aptaujas mērķa grupa un izlases raksturojums

Atbilstoši ESPAD izlases veidošanas vadlīnijām, pētījuma izlasei bija jāiekļauj pēc iespējas lielāka 2003. gadā dzimušo jauniešu daļa. Pētījuma izlase tika veidota kā vienpakāpes stratificēta klāsteru gadījumizlase, kurā par izlases pamatvienību pieņemta klase – princips, kas sekmīgi īstenots arī iepriekšējos gados veiktajos ESPAD pētījumos Latvijā (2003., 2007., 2011. un 2015. gadā). Katras klases iekļaušanas izlasē varbūtība ir atkarīga no audzēkņu skaita tajā, tādējādi izslēdzot varbūtību, ka skaitliski mazās klases izlasē tiek pārmērīgi pārstāvētas. Turklāt atšķirībā no citiem Latvijā veiktiem pētījumiem skolās, kurās dažādu apsvērumu dēļ ir klases ar mazu skolēnu skaitu, ESPAD pētījums tiek īstenots neatkarīgi no skolēnu skaita klasē.

Ņemot vērā, ka kopumā 2003. gadā dzimuši skolēni (15 – 16 gadus veci) mācās 8., 9. un 10. klasēs (kopumā Latvijā ~ 10 000 skolēni), tika veikta reprezentatīva Latvijas vispārizglītojošo skolu 2018./2019. mācību gada 8., 9. un 10. klašu skolēnu atlase. Izlases veidošanā tika ievērotas ESPAD izlases veidošanas vadlīnijas. Tās nosaka, ka 2019. gada pētījuma mērķa grupu veido visi Latvijas skolēni, kuri mācās pamatskolās un vidējās izglītības iestādēs, kuri dzimuši 2003. gadā (15 – 16 gadus veci) un pētījuma īstenošanas laikā mācās konkrētajā skolā. Izlasē netika iekļautas speciālās izglītības iestādes un/vai klases ar skolēniem, kuriem ir mācīšanās grūtības vai nopietni fiziskās veselības ierobežojumi, kā arī profesionālās izglītības iestādes. ESPAD pētījuma rāmim jāaptver visas klašu grupas, kurās mācās vairāk nekā 3% mērķa grupas skolēnu.

Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas datiem 2018./2019. mācību gadā vispārizglītojošās izglītības iestādēs mācījās 17 774 2003. gadā dzimuši jaunieši, no kuriem lielākā daļa (14 573 jeb 82%) mācījās 9. klasē, 2220 (jeb 12,5%) – 8. klasē, 286 – 7. klasē (jeb 1,6%) un 624 – 10. klasē (jeb 3,5%). Citās klašu grupās mācījās daudz mazāks atbilstošajā gadā dzimušo skolēnu skaits (sk. 1.1. tabulu turpmāk). Šajā pētījumā, ņemot vērā darba uzdevumu, tika iekļauti 8.–10. klases audzēkņi, kas veido 98% no 2003. gadā dzimušo jauniešu kopskaita, kas aptaujas veikšanas laikā mācījās vispārējās vidējās izglītības iestādēs.

1.1. tabula. 2003. gadā dzimušo skolēnu sadalījums klašu grupās vispārizglītojošās skolās Latvijā

Klašu grupa	Skaits	Īpatsvars no kopējā
3. – 6. klase	60	0,4%
7. klase	286	1,6%
8. klase	2 220	12,5%
9. klase	14 573	82%
10. klase	624	3,5%
11. klase	11	0,06%
Kopā	17 774	100%

Avots: IZM (dati pēc pieprasījuma), 2019.

Atbilstoši IZM datiem 2018./2019. mācību gadā Latvijā kopumā 8. klašu plūsmā bija 953 klases, 9. klašu plūsmā – 964 klases un 10. klašu plūsmā – 496 klases, kurās mācību gada sākumā tika uzņemti atbilstoši 17 245, 17 263 un 10 230 audzēkņi. Atbilstoši ESPAD izlases veidošanas vadlīnijām un iepriekš veiktajiem ESPAD pētījumiem Latvijā no izlases tika izslēgti skolēni, kuri mācās speciālās skolās un/vai klasēs bērniem ar nopietniem garīgās un/vai fiziskās veselības traucējumiem un kuriem standarta anketas aizpildīšana varētu būt problemātiska.

Izlases rāmis tika stratificēts atbilstoši klases līmenim (8., 9. un 10. klase), mācību valodai (latviešu un nelatviešu) un urbanizācijas līmenim (Rīga, citas pilsētas un lauki). Kopumā ESPAD apakšizlasi 2019. gadā veidoja 114 stratas. Lai noteiktu izlasē iekļaujamo klāsteru (klašu) skaitu, atbilstoši stratifikācijas pazīmēm tika aprēķināts skolēnu un klašu skaits katrā stratā, kā arī vidējais aritmētiskais skolēnu skaits stratā. Pamatojoties uz šiem aprēķiniem un ņemot vērā iespējamo nerespondenci (skolēnu prombūtne anketēšanas laikā, skolēnu atteikumi piedalīties aptaujā), tika aprēķināts izlasē iekļaujamais klašu un skolēnu skaits. Atbilstoši aprēķinātajam klašu skaitam, kuras nepieciešams iekļaut izlasē, no visu klašu saraksta pēc nejaušības principa tika atlasītas klases, kuru iekļaušanas varbūtība ir proporcionāla audzēkņu skaitam klasē. Kopumā izlasē tika atlasītas 504 klases, no kurām 74 klases bija 8. klases līmenī, 407 – 9. klases līmenī un 23 – 10. klases līmenī. Klašu atlase veikta, ievērojot nosacījumu, ka primārās izlases vienības, kuras atteiksies piedalīties pētījumā vai tiks izslēgtas no izlases rāmja kļūdu dēļ, nedrīkstēs aizvietot ar citām klasēm.

1.4. Izlases realizācija un nerespondences raksturojums

Pētījums tika veikts periodā no 2019. gada marta līdz jūnijam. Aptaujā no kopumā uzrunātajām 354 vispārizglītojošajām izglītības iestādēm piedalīties piekrita 171 iestāde, kurās kopumā tika aptaujāti skolēni 264 klasēs. 55 izglītības iestāžu direktori atteicās piedalīties aptaujā, vairums no tām bija Rīgas vispārējās izglītības iestādes un izglītības iestādes, kas īstenoja mazākumtautību izglītības programmu. Galvenie atteikumu iemesli bija laika trūkums, bieža attiecīgo klašu skolēnu anketēšana (paralēli ESPAD 2019. gadā tika veikta arī cita aptauja par šīs pašas vecuma grupas skolēnu veselības un dzīvesveida paradumiem) un pārliecība, ka atkarību izraisošo vielu lietošana nav aktuāla attiecīgās izglītības iestādes skolēnu vidū.

Izglītības iestādēs un klasēs, kas piekrita piedalīties aptaujā, skolēna atteikums piedalīties aptaujā tika saņemts 102 gadījumos un vecāku atteikums bērnam piedalīties aptaujā – 250 gadījumos. ņemot vērā skolu un skolēnu atteikumu skaitu un neprecīzo informāciju par skolēnu skaitu klasē un skolēnu kavējumus, 2019. gada aptaujas realizētās izlases apjoms bija $n=2747$. Datu kvalitātes pārbaudes rezultātā par tālākajai analīzei derīgām tika atzītas 2743 anketas.

Uzsākot pētījuma lauka darba īstenošanu, visu pētījuma izlasē iekļauto skolu direktoriem tika nosūtīta e-pasta vēstule, kurā īsumā izklāstīta informācija par ESPAD pētījumu un tā īstenošanas plānu, aicinot skolu direktorus atbalstīt pētījuma norisi un ļaut veikt anketēšanu izlasē iekļautajās klašu grupās. Skolu direktoriem tika lūgts nominēt skolas pārstāvi, kurš būtu atbildīgs par ESPAD īstenošanu katrā skolā un turpmākā elektroniskā un telefoniskā saziņa notika ar direktora nominēto skolas pārstāvi, vienojoties par konkrētu datumu un laiku, kad tiek veikta skolēnu aptauja konkrētajā skolā. Datu ieguves procesu skolās vadīja direktora nominētais skolas pārstāvis, kurš bija atbildīgs par anketēšanas laika grafika plānošanu skolā un sadarbību ar intervētājiem.

Par plānoto pētījumu tika informēti arī skolēnu vecāki, lūdzot viņus sniegt noklusētu piekrišanu bērna dalībai pētījumā. Par vecāku informēšanu un atteikumu nodošanu pētījuma veicējiem katrā mācību iestādē bija atbildīgs direktora nominētais skolas pārstāvis. ESPAD pētījuma datu ieguve (anketu aizpildīšana) tika organizēta skolas telpās visai izlasē iekļautajai klasei vienlaikus kopā. Anketēšana tika veikta vienas mācību stundas (40 minūšu) laikā.

1.5. Datu analīze

ESPAD datu analīze ir veikta divos līmeņos. Starptautiskā līmenī datu tīrīšanu un vispārējo datu tabulu, kā arī analīzes indikatoru tendenču laika griezumā sagatavošanu veic starptautiskā pētījuma komanda. Latvijas līmenī notiek datu analīze Latvijai specifiskos papildu griezumos – pēc izglītības iestādes atrašanās reģiona, apdzīvotās vietas lieluma un izglītības iestādē īstenotās mācību programmas. Veicot Latvijas datu analīzi, tiek sekots rādītāju aprēķināšanas loģikai, kāda izmantota starptautiskajos aprēķinos, lai Latvijas rādītāji būtu salīdzināmi ar pieejamajiem datiem par katru rādītāju ESPAD valstīs.

Aptaujas datu analīze veikta, izmantojot aprakstošās statistikas vienas un vairāku pazīmju klasifikācijas, struktūrēšanas, novērtēšanas, salīdzināšanas paņēmienus un tehnikas (statistisko novērtēšanu, statistiski būtisku atšķirību pārbaudi, statistiski nozīmīgu sakarību pārbaudi, krustojumu tabulu analīzi, korelācijas analīzi, viena mainīgā regresiju analīzi un grafiskās metodes). Datu analīzei izmantota statistikas programma SPSS.

2. Tabaka

Šajā sadaļā ir aplūkoti galvenie ESPAD rezultāti par skolēnu smēķēšanas pieredzi – pamēģināšanu, regulāru smēķēšanu, relatīvi jauno smēķēšanas formu (e-cigaretes, ūdenspīpes, zelējamās tabakas) lietošanas izplatību, kā arī vērtējumu par cigarešu pieejamību.

2.1. Smēķēšana dzīves laikā

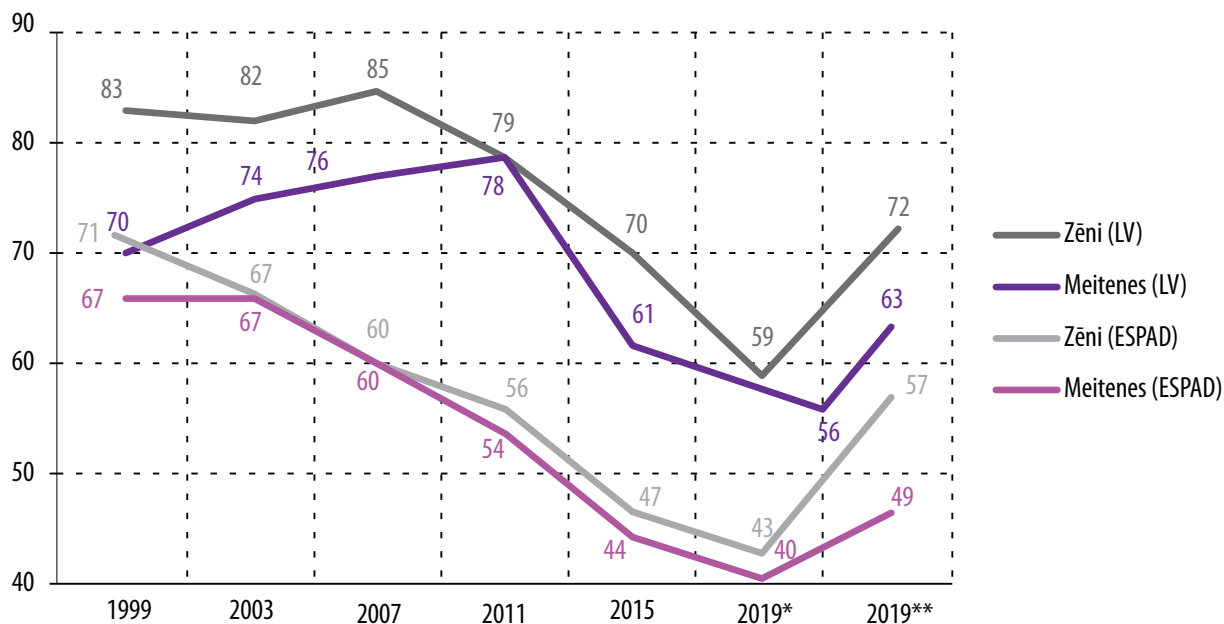
57% no visiem 2019. gadā ESPAD ietvaros aptaujātajiem Latvijas skolēniem **kaut reizi dzīvē ir smēķējuši cigaretes**. Salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs ir samazinājies par 9 procentpunktiem, turpinot pozitīvo tendenci samazināties skolēnu īpatsvaram, kas ir pamēģinājuši smēķēt cigaretes. Vienlaikus cigarešu smēķēšanas pamēģināšanas rādītājs joprojām ir augstāks par vidējo ESPAD rādītāju, kas 2019. gadā bija 41%, turklāt aiz Slovērijas (58%), tas ir otrs augstākais rādītājs visu ESPAD 2019. gada dalībvalstu vidū.

Tāpat jāatzīmē, ka kopš 2019. gada ESPAD atsevišķi mēra cigarešu un e-cigarešu smēķēšanu, aprēķinot arī kopīgo rādītāju, proti, skolēnu īpatsvaru, kas pamēģinājuši kaut vienu no šiem produktiem. Šis rādītājs pēc būtības atgriež Latvijas skolēnu smēķēšanas pamēģināšanas tendences 2015. gada līmeni, t.i., 2019. gadā vidēji **68% Latvijas skolēnu bija pamēģinājuši cigaretes vai e-cigaretes**. ESPAD valstu vidējais rādītājs ir aptuveni 53%. Tādējādi arī šī rādītāja gadījumā Latvijas skolēnu smēķēšanas pamēģināšanas īpatsvars ir būtiski augstāks, un līdzīgi kā cigarešu smēķēšanas gadījumā tas ir viens no augstākajiem ESPAD valstu vidū. Vēl augstāks kopējais cigarešu un/vai e-cigarešu pamēģināšanas rādītājs ir nomērīts Lietuvā (70%) un Rumānijā (69%), līdzīgs – Čehijā (68%) un Slovēnijā (67%).

Analizējot dzimumu griezumā, 2019. gada ESPAD mērījums rāda, ka cigaretes smēķēt pamēģinājuši 59% Latvijas zēnu un 56% meiteņu. Salīdzinājumam: 2015. gadā dzimumatšķirības smēķēšanas pamēģināšanas mērījumos bija izteiktākas – cigaretes smēķēt bija pamēģinājuši 70% zēnu un 61% meiteņu. Savukārt, aplūkojot cigarešu un/vai e-cigarešu kopējo pamēģināšanu, 2019. gadā to bija darījuši 72% Latvijas zēnu un 63% meiteņu (2.1.attēls).

2.1. attēls. Smēķēšanas pamēģināšanas tendences zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

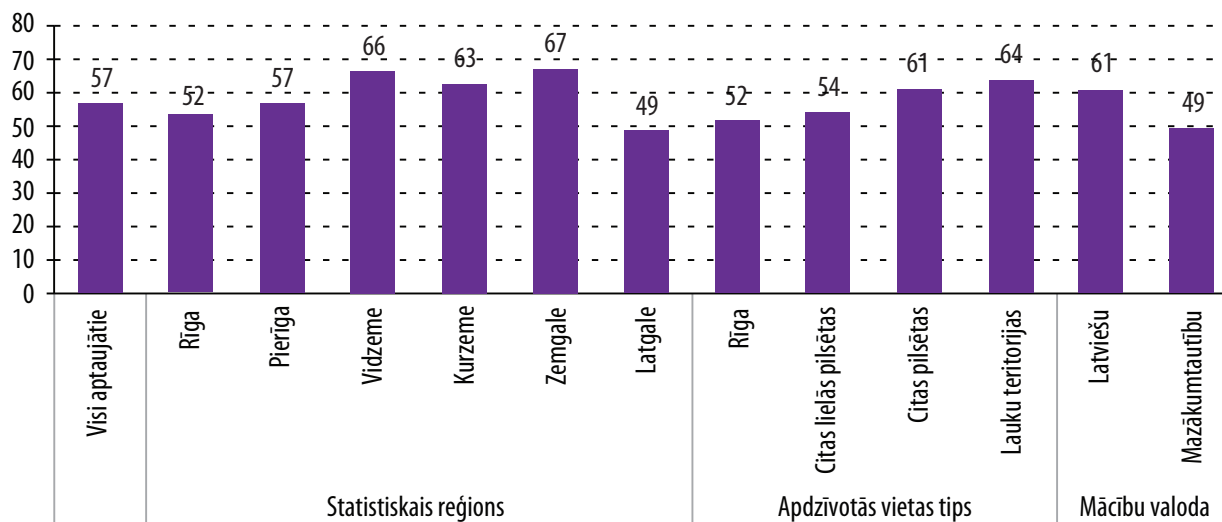

Piezīmes: 2019. gads: * cigaretes, ** cigaretes un/vai e-cigaretes kopā

Smēķēšanas pamēģināšanas pieredze Latvijā ir saistīta ar apdzīvotās vietas urbanizācijas līmeni, kurā mācās skolēni, kas, savukārt atsaucas arī uz rezultātiem dalījumā pēc izglītības iestādē īstenotās mācību programmas – latviešu vai mazākumtautību (pārsvarā – krievu) valodā. Pirmkārt, jo lielāka apdzīvotā vieta, jo retāk skolēniem ir cigarešu smēķēšanas pieredze. Tā 52% Rīgas skolēnu un 54% - republikas nozīmes pilsētu skolēnu bija cigarešu smēķēšanas pieredze pretstatā 61% citu pilsētu un 64% lauku teritoriju skolēnu pieredzei (2.2. attēls). Otrkārt, reģionu griezumā augstāki cigarešu smēķēšanas pamēģināšanas rādītāji ir Vidzemē (66%), Kurzemē (63%) un Zemgalē (67%), kamēr viszemākie – Latgales reģionā (49%). Ņemot vērā, ka mazākumtautību skolas visbiežāk atrodas Rīgā un republikas nozīmes pilsētās, kā arī Latgalē, tad iepriekš minētās tendences atsaucas cigarešu smēķēšanas pieredzes rādītājos mācību valodas griezumā – skolēni, kuri mācās izglītības iestādēs ar latviešu valodu, biežāk ir smēķējuši cigaretes, nekā mazākumtautību skolu audzēkņi (61% vs 49%).

2.2. attēls. **Cigarešu smēķēšanas pamēģināšanas tendences reģiona, apdzīvoto vietu un izglītības iestādes mācību valodas griezumā, 2019. gads (%)**

Skolēnu nikotīna atkarības risku raksturo dati, cik reizes skolēni ir savas dzīves laikā smēķējuši cigaretes (izņemot e-cigaretes), un riska grupai pieskaitāmi tie, kuri dzīves laikā ir izsmēķējuši 40 un vairāk cigarešu. ESPAD 2019. gada dati rāda, ka 1-2 reizes savā dzīvē smēķēt pamēģinājuši 18% Latvijas skolēnu, 3-9 reizes – 14%, 10-19 reizes – 5,3%, 20-39 reizes – 2,7%. Nikotīna atkarības risks pastāv 16% Latvijas skolēnu, kuri dzīves laikā ir izsmēķējuši 40 un vairāk cigarešu, 2015. gadā šis rādītājs bija 21%. Tas nozīmē, ka ir pozitīva tendence arvien samazināties to jauniešu daļai, kuri ir pakļauti nikotīna atkarības riskam (2011. gadā tādi bija 36% skolēnu).

Salīdzinot Latvijas situāciju ar ESPAD vidējo rādītāju, redzams, ka Latvijā nikotīna atkarības risks ir par 4 procentpunktiem augstāks. Visaugstākais tas ir Slovēnijā (21%), Horvātijā (20%), Bulgārijā (20%) un Ungārijā (19%). Izmēķēto cigarešu daudzuma sadalījums būtiski neatšķiras zēnu un meiteņu starpā. Pamatā zēni visus biežuma intervālus minējuši par 1 līdz 3 procentpunktiem biežāk nekā meitenes, taču statistiski nozīmīgu tendenci atšķirības iegūst tikai tad, kad tiek salīdzināts zēnu un meiteņu īpatsvars, kuriem kopumā ir cigarešu smēķēšanas pieredze (sk. iepriekš 2.1. attēlu). Līdzīgi arī apdzīvoto vietu un reģionu griezumā – neskatoties uz to, ka citu pilsētu un lauku skolēni biežāk ir pamēģinājuši smēķēt, nikotīna atkarības risks šajās grupās nav statistiski nozīmīgi augstāks nekā republikas nozīmes pilsētās.

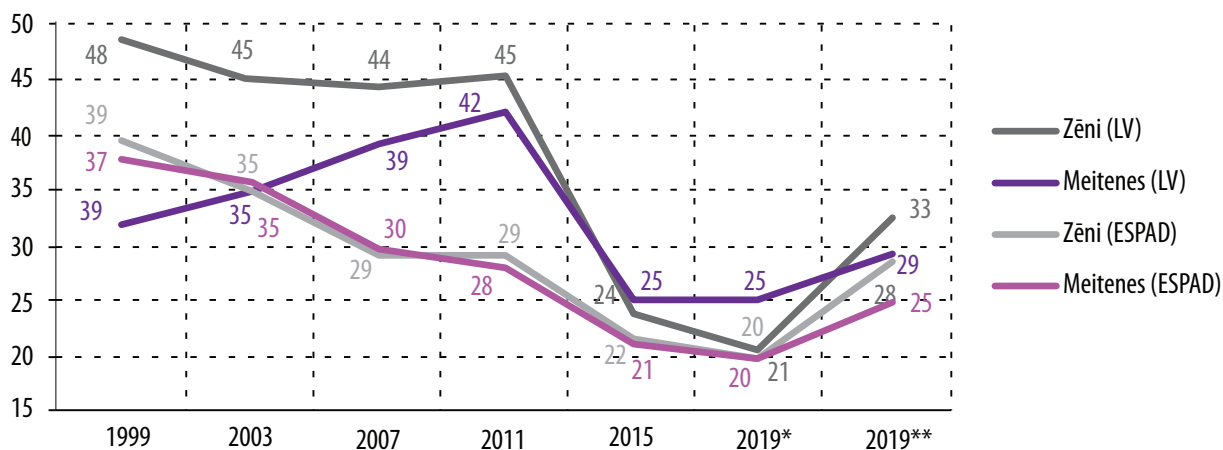
2.2. Smēķēšana pēdējo 30 dienu laikā

Rādītājs par smēķēšanu pēdējo 30 dienu laikā atspoguļo nesenu jeb pašreizēju smēķēšanu. Pēdējā mēneša jeb **pēdējo 30 dienu laikā** vismaz vienu reizi **cigaretēs bija smēķējuši 23%** Latvijas skolēnu (2015. gadā – 24%), kas ir nedaudz vairāk nekā ESPAD dalībvalstu vidējais rādītājs – 20%. Igaunijā un Lietuvā šie rādītāji ir nedaudz zemāki kā Latvijā, attiecīgi 20% un 21%. Visaugstākie rādītāji ir Bulgārijā un Itālijā, kur pēdējā mēneša laikā smēķējuši 32% skolēnu.

Līdzīgi kā kopējās smēķēšanas pamēģināšanas pieredzes gadījumā, arī rādītājs par smēķēšanas pieredzi pēdējo 30 dienu laikā 2019. gada ESPAD ir aprēķināts, **papildus ietverot kopējo cigarešu un e-cigarešu smēķēšanas pieredzi**. Šādā gadījumā **pēdējo 30 dienu laikā ir smēķējuši 31% Latvijas skolēnu**. ESPAD vidējais rādītājs indikatīvi ir 26%, t.i., Latvijas skolēni ir biežāk smēķējošo vidū. Vēl augstāki cigarešu un/vai e-cigarešu smēķēšanas rādītāji pēdējo 30 dienu laikā ir virknē Centrālās un Austrumeiropas valstu. Visaugstākais rādītājs ir Monako skolēnu (45%, pirmo reizi dalība ESPAD), Rumānijas (40%), Lietuvas (39%), Ungārijas (37%), Itālijas (37%), Bulgārijas (36%) un Slovākijas (36%) skolēnu vidū. Augstāks nekā Latvijā šis rādītājs ir arī Čehijas (33%) un Horvātijas (33%) skolēnu vidū.

Analizējot atšķirības nesenās smēķēšanas rādītāja dzimumu grupās, vērojams, ka pēdējo 30 dienu laikā smēķējuši 21% Latvijas zēnu un 25% meiteņu, kas būtiski neatšķiras no 2015. gada datiem. Raugoties uz vidējiem ESPAD dalībvalstu rādītājiem, redzams, ka Latvijā meiteņu vidū nesenās smēķēšanas rādītājs ir augstāks par 5 procentpunktiem, zēnu vidū atšķirība ir nebūtiska – Latvijas rādītājs ir tikai par 1 procentpunktu augstāks nekā vidējais – 20% (2.3. attēls).

2.3. attēls. Nesenas smēķēšanas tendences zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

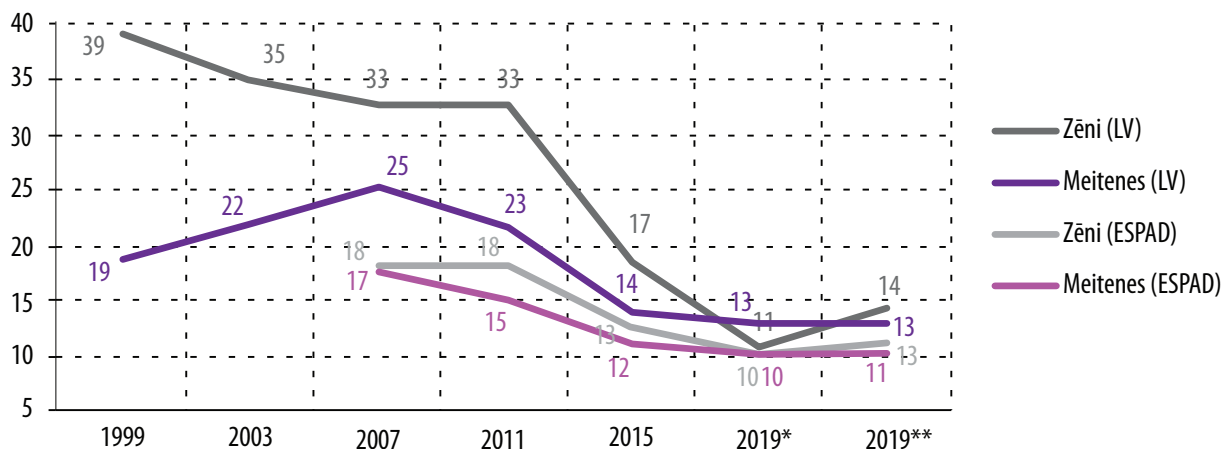
Piezīmes: 2019. gads: * cigarettes, ** cigarettes un/vai e-cigarettes kopā

Nesenas cigarešu smēķēšanas dati reģiona un apdzīvoto vietu griezumā rāda, ka, no vienas puses, tendences saglabājas iepriekšējās – jo mazāka apdzīvotā vieta, jo pieaug varbūtība, ka skolēnam ir nesena cigarešu smēķēšanas pieredze, taču, no otras puses, apdzīvoto vietu lieluma atšķirības novērojamas mazākā amplitūdā, nekā cigarešu smēķēšanas pamēģināšanas gadījumā. Tas nozīmē, ka, lai gan mazāko apdzīvoto vietu skolēni biežāk pamēģina smēķēšanu, to skolēnu īpatsvars, kuri pēdējo 30 dienu laikā ir smēķējuši, ir līdzīgāks. Kopumā 20% Rīgas un citu republikas pilsētu skolēnu, 26% citu pilsētu un 24% lauku teritoriju skolēni ir smēķējuši cigaretes pēdējo 30 dienu laikā. Reģionu griezumā redzams, ka augstāki rādītāji (25–27%) ir Vidzemes, Kurzemes, Zemgales skolēnu vidū, savukārt viszemākais – Latgalē (17%).

Atbilstoši ESPAD indikatoriem par regulāriem smēķētājiem uzskatāmi tie jaunieši, kuri pēdējo 30 dienu laikā ir izsmēķējuši vismaz vienu cigareti dienā. Tādējādi **par regulāriem smēķētājiem 2019. gadā Latvijā uzskatāmi 12% 15-16 gadus veco jauniešu**, kas ir samazinājums par 4 procentpunktiem, salīdzinot ar 2015. gadu. 6,4% jauniešu kopskaitā ir tādi, kuri dienā izsmēķē vienu līdz piecas cigaretes, bet 2,7% ik dienu smēķē 6–10 cigaretes. 1,3% ESPAD kohortas skolēnu dienā izsmēķē vairāk nekā paciņu cigarešu (2015. gadā – 3,5%). 2019. gadā regulāri smēķēja 11% zēnu (2015. gadā – 17%) un 13% meiteņu (2015. gadā – 14%). Tādējādi secināms, ka pēdējo četru gadu laikā regulāra smēķēšanu zēnu vidū ir samazinājusies (lai gan nav statistiski nozīmīga), savukārt meiteņu vidū – nav mainījusies (2.4. attēls).

2.4. attēls. Regulāras smēķēšanas tendences zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

Piezīmes: 2019. gads: * cigaretes, ** cigaretes un/vai e-cigaretes kopā

ESPAD valstu vidū Latvijas rādītājs ir nedaudz augstāks par vidējo rādītāju – 10% 2019. gadā. Nozīmīgi augstāki regulāras cigarešu smēķēšanas rādītāji ir reģistrēti Bulgārijā (22%), Itālijā (19%), Horvātijā (19%), Ungārijā (18%), Rumānijā (18%) un Slovākijā (18%). Piemēram, viszemākie regulāras cigarešu smēķēšanas rādītāji ESPAD valstu vidū ir iegūti Islandē (1,9%, augstāki regulāras smēķēšanas rādītāji ir iegūti, iekļaujot e-cigaretes – 8,4%), Norvēģijā (2,5%) un Maltā (3,6%).

Regulāras smēķēšanas indikatori ietverot arī e-cigarešu smēķēšanu vismaz reizi dienā, tiek iegūts, ka 14% Latvijas skolēnu smēķē regulāri, t.i., redzams, ka Latvijas skolēni regulāri smēķē pamatā cigaretes, un e-cigarešu regulāra smēķēšana ir maz izplatīta (sk. sīkāk nodaļas turpinājumā). ESPAD valstu vidū vidējais cigarešu un/vai e-cigarešu regulāras smēķēšanas rādītājs indikatīvi ir 12%. Nozīmīgi augstāki regulāras cigarešu un/vai e-cigarešu smēķēšanas rādītāji ir iegūti jau iepriekš nosauktajās valstīs ar augstu cigarešu regulāras smēķēšanas īpatsvaru skolēnu vidū – Bulgārijā (23%), Horvātijā, Itālijā, Ungārijā, Slovākijā (visu nosaukto valstu gadījumā – 20%), Rumānijā (19%), kā arī Lietuvā (kur e-cigarešu regulāras smēķēšanas iekļaušana rādītājā nozīmīgi paaugstina regulāras smēķēšanas rādītāju – attiecīgi par 11 procentpunktiem, sasniedzot 19%). Ne tik nozīmīgi, kā Lietuvā, taču e-cigarešu regulāras smēķēšanas iekļaušana rādītāja aprēķinā paaugstina rādītāju arī Islandes, Īrijas un Monako skolēnu vidū.

Regulāras smēķēšanas rādītāji reģionu un apdzīvoto vietu līmenī rāda, ka procentuāli nedaudz augstāks (taču nav statistiski nozīmīgs) rādītājs ir iegūts citu pilsētu un lauku teritoriju skolēnu vidū – 13%, Rīgā regulāri smēķē 10% un citās republikas nozīmes pilsētās – 9% skolēnu. Reģionāli augstāki regulāras smēķēšanas rādītāji no iegūti Kurzemes (15%) un Zemgales (14%) reģionā.

2.3. Smēķēšanas uzsākšanas vecums

Agrināks smēķēšanas uzsākšanas vecums nozīmē augstāku pakļaušanu atkarību riskam. Tādējādi ESPAD aptaujā tiek noteikts gan pirmās smēķēšanas pieredzes iegūšanas, gan regulāras smēķēšanas uzsākšanas vecums. 2019. gada ESPAD aptaujas rezultāti liecina par pozitīvu tendenci samazināties jauniešu īpatsvaram, kuri pirmo cigareti izsmēķē 13 gadu vecumā vai pat agrāk (turpmāk tekstā – agrīna smēķēšana). Ja 2011. gadā tādi bija aptuveni 60%, 2015. gadā – 47%, tad 2019. gadā – 31%, kas ir samazinājums vēl par 16 procentpunktiem. Neraugoties uz šo kopumā pozitīvo tendenci, Latvijā ir otrais augstākais rādītājs starp ESPAD dalībvalstīm. Vēl augstāks – 33% – tas ir Lietuvā. Savukārt viszemākais rādītājs ir Islandē – 5%. ESPAD valstu vidējais rādītājs ir 18%, tātad Latvijā tas ir augstāks par 13 procentpunktiem.

Analizējot atšķirības dzimumu grupās, biežāk agri sāk smēķēt zēni – 2019. gada aptaujā 36% Latvijas zēnu norādīja, ka pirmo cigareti pamēģinājuši, būdami 13 gadus veci vai jaunāki. Meiteņu vidū šāda pieredze bijusi 27%. Augstāka agrīnas smēķēšanas pieredze 2019. gadā bija Vidzemes (42%), Kurzemes (37%) un Zemgales (37%) reģionu skolēniem. Līdzīgi kā smēķēšanas uzsākšanas gadījumā biežāk agrīni (līdz 13 gadiem ieskaitot) smēķēt uzsākuši citu Latvijas pilsētu (36%) un lauku teritoriju (38%) skolēni. Tā kā Rīgā agrīnas smēķēšanas uzsākšanas rādītājs ir zemāks (23%), tad tas atstāj iespaidu arī uz agrīnas smēķēšanas pieredzi skolēnu mācību valodas griezumā – skolēniem ar latviešu mācību valodu agrīna smēķēšanas pieredze ir 35%, skolēniem mazākumtautību programmās – 23%.

2.5. attēls. Regulāras agrīnas smēķēšanas uzsākšanas tendences zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

Piezīmes: 2019. gads: * cigaretes, ** cigaretes un/vai e-cigaretes kopā

Aplūkojot agrīnas regulāras smēķēšanas tendences Latvijā un ESPAD valstu vidū, redzams, ka Latvijā turpina samazināties arī to skolēnu īpatsvars, kuri 13 gadu vecumā vai agrāk sākuši smēķēt regulāri. 2019. gadā tādi bija 4,4%, 2015. gadā – 9,5%. Līdz ar 13 gadu vecuma sasniegšanu cigaretes regulāri smēķē 5,8% zēnu (2015. gadā – 11%) un 3,0% meiteņu (2015. gadā – 8%) (2.5. attēls). Pievienojot regulārai agrīnai smēķēšanai e-cigaretes, redzams, ka kopumā Latvijā agrīni regulāri smēķē 5,7% skolēni (7,8% zēnu un 3,4% meiteņu).

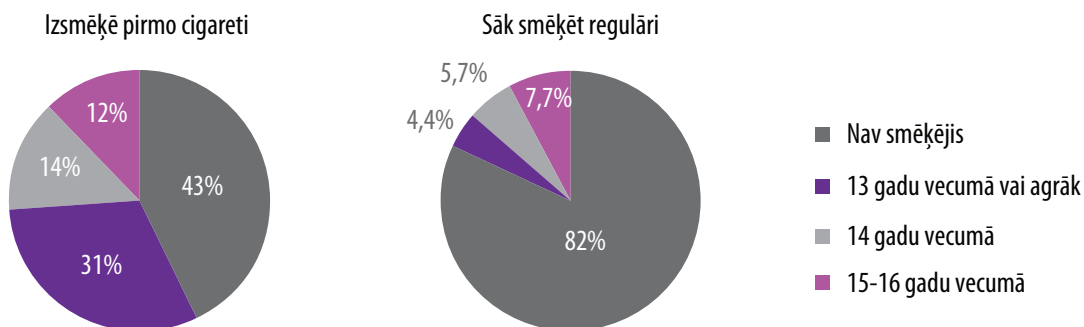
Regulāras agrīnas smēķēšanas ziņā Latvijas dati atrodas virs ESPAD valstu vidējā, kas 2019. gadā indikatīvi bija 2,9% tikai cigaretēm un 3,9% – cigaretēm un/vai e-cigaretēm. Augstāki rādītāji nekā Latvijā ir četrās ESPAD valstīs – Bulgārijā (5,8% regulāra agrīnu cigarešu smēķēšana), Slovākijā (6,0%), Igaunijā (4,8%) un Ukrainā (4,8%).

Apskatot vecumu, kādā Latvijas skolēni ir izsmēķējuši savu pirmo cigareti (izņemot e-cigareti), novērots, ka, izņemot atsevišķus gadījumus (deviņu gadu vecumā vai agrāk – 7,8%), šī pieredze palēnām iegūta, sākot ar 12 gadu vecumu. 12 gadu vecumā savu pirmo cigareti izsmēķējuši

6,9% skolēnu, 13 gadu vecumā – 7,9%. Visbiežāk skolēni kā pirmās cigaretes izsmēķēšanas vecumu min 14 gadus (14%). Regulāras smēķēšanas uzsākšanas vecums ir augstāks par vecumu, kurā skolēni izsmēķēja pirmo cigareti. Latvijas skolēni norāda, ka visbiežāk regulāri sākuši smēķēt 14 vai 15 gadu vecumā (attiecīgi 5,7% un 6,8%) (2.6. attēls).

2.6. attēls **Smēķēšanas uzsākšanas un regulāras smēķēšanas vecums ESPAD skolēnu kohortā, 2019. gads (%)**

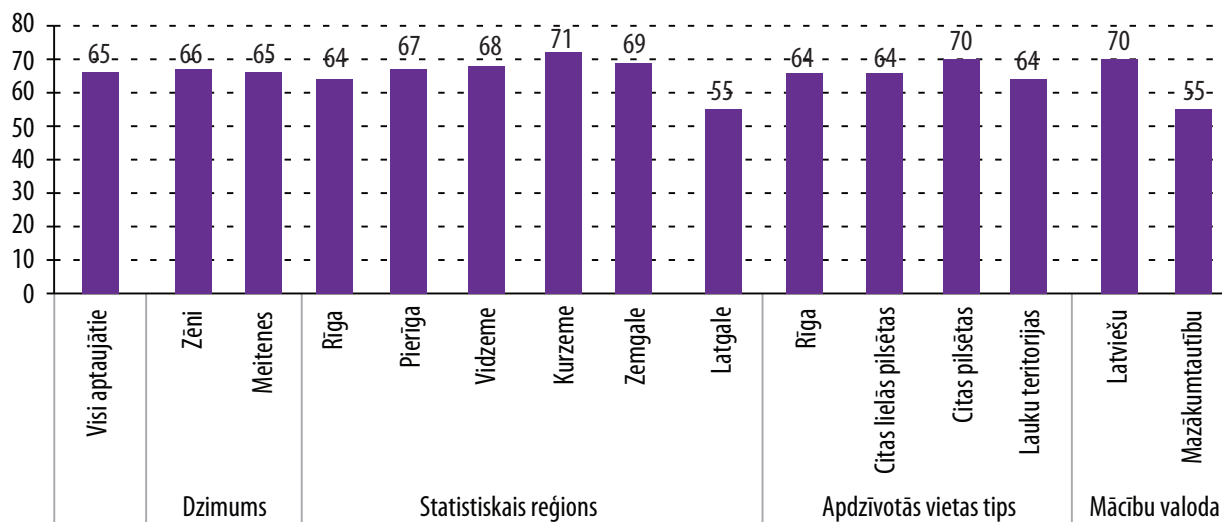

2.4. Cigarešu pieejamība

Kaut arī pastāv tabakas izstrādājumu tirdzniecības aizliegums nepilngadīgām personām, 65% Latvijas skolēnu vecumā līdz 16 gadiem atzinuši, ka dabūt cigaretes viņiem būtu viegli (summētas atbildes “ļoti viegli” un “diezgan viegli”), kas ir par 5 procentpunktiem augstāk nekā vidēji Eiropas valstīs un par 4 procentpunktiem augstāk, nekā tas bija 2015. gadā. Zēnu un meiteņu sniegto atbilžu starpā nav statistiski būtisku atšķirību (2.7. attēls).

2.7. attēls. **Cigarešu pieejamības vērtējums Latvijā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads: “diezgan viegli” un “ļoti viegli” (%)**

Cigarešu pieejamības vērtējumā redzamas arī atšķirības atkarīgā no izglītības iestādes atrašanās reģiona un mācību valodas, t.i., Latgales reģiona skolēni un skolēni, kuri mācās izglītības iestādēs ar mazākumtautību programmu, retāk atzīst, ka cigaretes ir viegli pieejamas (abos gadījumos – 55%) (2.7. attēls).

2.5. Smēķēšanas riski

Lai izprastu skolēnu uzskatus par kaitējumu (fiziski vai cita veida kaitējumu), ko cilvēki sev nodara, lietojot dažādas atkarību izraisošas vielas (smēķējot cigaretes, lietojot alkoholu, pamēģinot vai lietojot narkotikas), ESPAD ietvaros tiek mērīta potenciālā riska pakāpe, kādu saskata skolēni. Attiecībā uz smēķēšanu, skolēni izsaka vērtējumu par trīs situācijām, kurās cilvēki:

- reizēm smēķē cigaretes;
- smēķē vienu vai vairākas paciņas cigarešu dienā;
- pamēģina e-cigaretes vienu vai divas reizes.

16% Latvijas skolēnu uzskata, ka liels risks/ kaitējums cilvēkam rodas tad, kad cigaretes tiek smēķētas reizēm, 74% ir pārliecināti par lielu risku tad, ja cilvēks smēķē vienu vai vairākas paciņas cigarešu dienā un 4,1% uzskata par lielu risku situāciju, kad cilvēks pamēģina e-cigaretes ievu

vai divas reizes. Jāatzīmē, ka atbilstu sadalījums pēc dzimuma, izglītības iestādes mācību valodas, reģiona un apdzīvotās vietas atšķiras tikai vērtējumā par vienas vai vairāku paciņu cigarešu dienā smēķēšanu. Šajā gadījumā biežāk par lielu risku ir pārliecinātas meitenes nekā zēni (70% zēnu un 78% meiteņu), un skolēni, kuri mācās izglītības iestādēs latviešu valodā, biežāk ir pārliecināti par lielu risku nekā skolēni, kas mācās izglītības iestādēs ar mazākumtautību programmu (attiecīgi 79% un 63%).

Lielu risku cigarešu smēķēšanā reizēm Latvijas skolēni saskata mazliet biežāk nekā vidēji ESPAD valstīs (14%). Latvijas skolēnu vērtējums ir līdzīgs Igaunijas skolēnu viedoklim (lielu risku saskata 17%) un mazliet zemāks par Lietuvas skolēnu viedokli (20%). Arī attiecībā uz vienu vai vairāku paciņu cigarešu smēķēšanas dienā radīto risku Latvijas skolēni ir pārliecinātāki, jo ESPAD vidējais rādītājs ir 68%. Šajā gadījumā Baltijas valstu skolēnu viedoklis atšķiras – Igaunijas skolēni visbiežāk saskata augstu risku, ja cilvēks smēķē vienu vai divas paciņas cigarešu dienā (80%), savukārt Lietuvas skolēni – retāk (62%). Attiecībā uz e-cigarešu vienas vai divu reizu pamēģināšanas radītā riska vērtējumu Latvijas skolēnu viedoklis ir tuvs ESPAD vidējam vērtējumam, kas ir 5%.

2.6. Citu tabakas izstrādājumu lietošanas pieredze

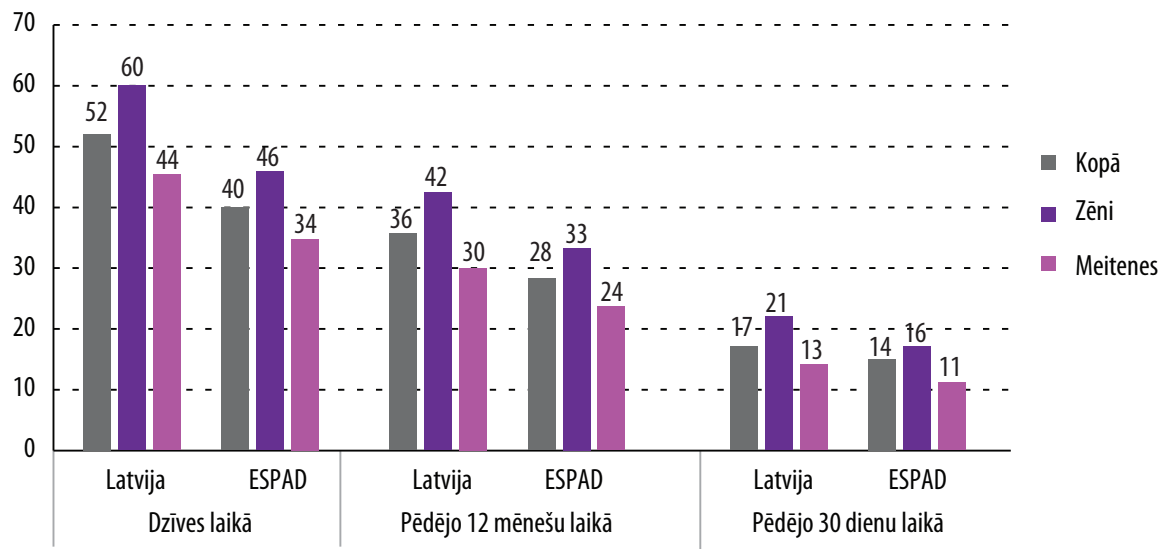
Latvijas ESPAD 2019. gada aptaujā papildu cigarešu smēķēšanai tika aplūkota e-cigarešu smēķēšanas pieredze un iemesli, kā arī ūdenspīpes un zeltējamās tabakas lietošanas pieredze dzīves laikā, pēdējo 12 mēnešu laikā un pēdējo 30 dienu laikā.

52% no aptaujātajiem Latvijas skolēniem **kaut reizi dzīvē ir lietojuši elektroniskās cigaretes** (2.8. attēls), kas ierindo Latviju to valstu vidū, kurās šis rādītājs ir augstāks nekā vidēji Eiropas valstīs (40%). Augstāks tas ir tādās valstīs kā Ungārija (53%), Igaunija (54%), Slovākija (54%), Polija (56%), Čehija (60%), Monako (63%) un Lietuva (65%), kur tas ir visaugstākais. **Pēdējā gada laikā elektroniskās cigaretes bija lietojuši 36% Latvijas skolēnu, pēdējā mēneša jeb pēdējo 30 dienu laikā – 17%**, kas līdz ar Islandi ir septītais augstākais rādītājs Eiropā, visaugstākais tas ir bijis Monako (41%), savukārt viszemākais – Serbijā (5,4%), bet Eiropas valstu vidējais rādītājs ir 14%. 13% Latvijas skolēnu e-cigaretes lieto retāk nekā vienu reizi nedēļā, 5,8% - vismaz reizi nedēļā, bet 3,3% - gandrīz katru dienu.

Dzimumu griezumā redzams, ka Latvijas gadījumā elektroniskās cigaretes kaut reizi dzīvē ir lietojuši 60% no visiem aptaujātajiem zēniem un 44% meiteņu. Eiropas valstīs vidēji šis rādītājs ir 46% zēniem un 34% meitenēm. Pēdējā gada laikā Latvijā e-cigaretes lietojuši 42% zēnu un 30% meiteņu, pēdējā mēneša laikā attiecīgi 21% un 13%. Salīdzinot šos Latvijas rādītājus ar Eiropas valstu vidējiem rādītājiem, redzams, ka Latvijā tie ir augstāki par 2 līdz 9 procentpunktiem. Eiropā vidēji pēdējā gada laikā e-cigaretes lietojuši 33% zēnu un 24% meiteņu, pēdējo 30 dienu laikā – 16% zēnu un 11% meiteņu (2.8. attēls). Elektronisko cigarešu smēķēšanas biežuma rādītāji atklāj, ka vismaz reizi nedēļā tās smēķē 8,0% zēnu un 3,6% meiteņu, savukārt gandrīz katru dienu to dara 4,9% zēnu un 1,6% meiteņu.

2.8. attēls. E-cigarešu lietošana ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)

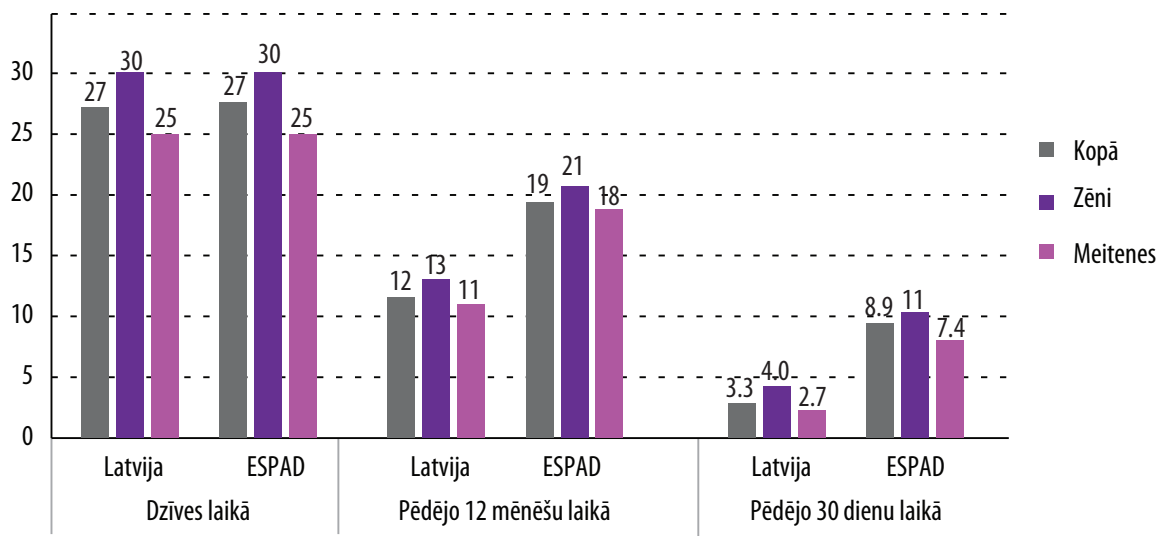
Kopumā 17% Latvijas skolēnu ir pamēģinājuši smēķēt elektroniskās cigaretes, būdami 13 gadus veci vai jaunāki (vidēji Eiropā – 11%). Šāda pieredze ir bijusi 22% zēnu un 12% meiteņu vidū. Eiropas vidējie rādītāji ir attiecīgi 14% un 7,9%. Ikdienā elektroniskās cigaretes šajā vecumā sākuši lietot 1,8% Latvijas skolēnu, kas ir tuvu Eiropas vidējam rādītājam – 1,7%. Visaugstākais šis rādītājs ir Kosovā – 3,2%, viszemākais Portugālē un Melnkalnē – 0,7%.

26% Latvijas skolēnu pirms elektronisko cigarešu pamēģināšanas bija reizēm smēķējuši parasto tabaku, šādu atbildi sniedza 29% zēnu un 24% meiteņu. 5,7% skolēnu pirms elektronisko cigarešu pamēģināšanas bija regulāri smēķējuši parasto tabaku, zēnu un meiteņu vidū šis rādītājs ir attiecīgi 5,9% un 5,4%.

Jautāti par elektronisko cigarešu lietošanas iemesliem, 38% skolēnu atzina, ka darījuši to ziņkārības pēc, 11% jauniešu kāds ir piedāvājis pamēģināt šo tabakas veidu, 2,4% vēlējušies pārtraukt smēķēt parasto tabaku, bet 6% bijis cits iemesls. Proporcioniāli līdzīgs atbilžu sadalījums ir arī citās valstīs, taču Latvijas rādītāji pārsniedz Eiropas valstu vidējos rādītājus. Skatoties šos rādītājus dzimumu griezumā, interesanti, ka zēnu un meiteņu starpā nav būtiskas atšķirības attiecībā uz tādiem iemesliem kā vēlme pārtraukt parastās tabakas smēķēšanu (attiecīgi 2,5% un 2,3%) un saņemts piedāvājums pamēģināt elektronisko cigareti (attiecīgi 12% un 11%). Vienlaikus būtiski atšķiras zēnu un meiteņu īpatsvars, kuri lietojuši elektroniskās cigaretes ziņkārības pēc, proti, šāda iemesla vadīti to ir darījuši 43% zēnu un 32% meiteņu.

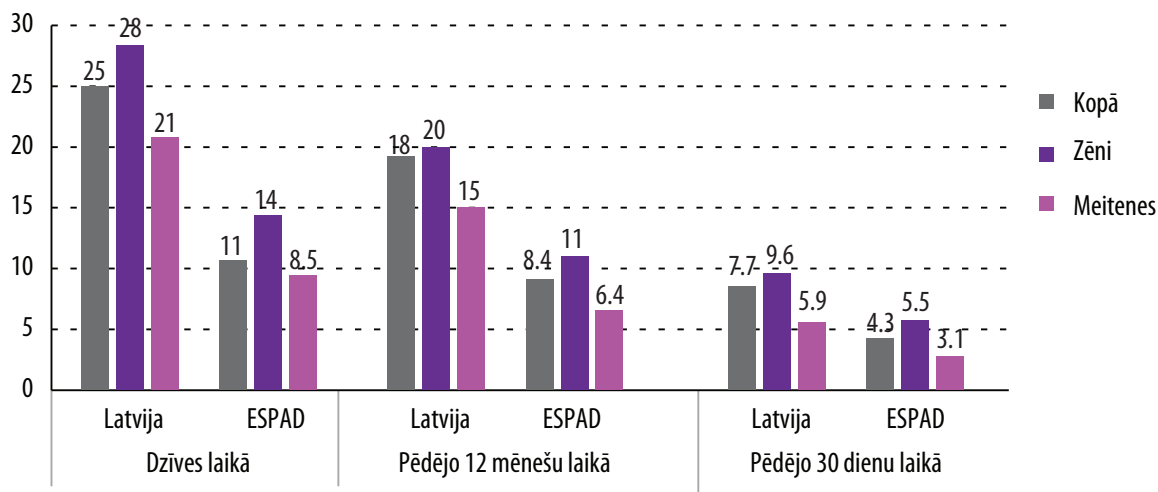
2.9. attēls. Ūdenspīpes lietošana ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)

27% Latvijas skolēnu vismaz reizi savas dzīves laikā ir **pamēģinājuši ūdenspīpi**, 12% to bija darījuši **pēdējā gada laikā**, bet 3,3% - **pēdējā mēneša laikā** (2.9. attēls). Latvijas rādītājs attiecībā uz ūdenspīpes pamēģināšanu dzīves laikā pilnībā atbilst Eiropas valstu vidējam rādītājam. Visaugstākais tas ir Bulgārijā – 55%, viszemākie tie ir Īrijā (6%), Somijā (7%) un Horvātijā (9%). Igaunijā un Lietuvā tie ir līdzīgi kā Latvijā – 27% un 26%. Dzimumu griezumā ūdenspīpi kaut reizi dzīvē Latvijā ir smēķējuši 30% zēnu un 25% meiteņu, kas pilnībā atbilst Eiropas vidējiem rādītājiem pēc dzimuma pazīmes. Pēdējā mēneša laikā to bija lietojuši 4,0% zēnu un 2,7% meiteņu, kas ir attiecīgi par 7 un 4,7 procentpunktiem mazāk nekā vidēji Eiropas valstīs. Latvijas rādītāji dzimumu griezumā ir zemāki arī attiecībā uz tiem zēniem un meitenēm, kuri lietojuši ūdenspīpi pēdējā gada laikā. Latvijā tādi bija 13% zēnu un 11% meiteņu, kamēr Eiropā vidēji šie rādītāji ir attiecīgi 21% un 18%.

2.10. attēls. **Zelējamās tabakas lietošana ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)**

Zelējamo tabaku kaut reizi savā dzīvē ir pamēģinājuši 25% Latvijas skolēnu, 7,7% to ir lietojuši pēdējā mēneša laikā, 18% - pēdējā gada laikā (2.10. attēls), 6,6% - vairāk nekā pirms 12 mēnešiem. Latvijas rādītājs attiecībā uz lietošanu dzīves laikā ir trešais augstākais starp 16 Eiropas valstīm (vidēji – 11%), augstāks tas ir Igaunijā (26%) un Somijā (27%). Arī šo tabakas veidu biežāk ir pamēģinājuši zēni (28%) nekā meitenes (21%). Pēdējo 30 dienu laikā zelējamo tabaku bija lietojuši 9,6% Latvijas zēnu un 5,9% meiteņu, savukārt pēdējā gada laikā – 20% zēnu un 15% meiteņu.

3. Alkohols

Šajā sadaļā ir aplūkoti galvenie ESPAD rezultāti par skolēnu alkohola lietošanas pieredzi dzīves laikā, pēdējā gada laikā un pēdējo 30 dienu laikā, raksturojot alkohola lietošanas daudzumu, riskantu uzvedību saistībā ar alkohola lietošanu, alkohola pieejamības vērtējumu un iegādi. Papildus tam nodaļas ietvaros ir aplūkota enerģijas dzērienu lietošana kopā ar alkoholu, kā arī alkohola reklāmas pamanišana plašsaziņas līdzekļos un citur.

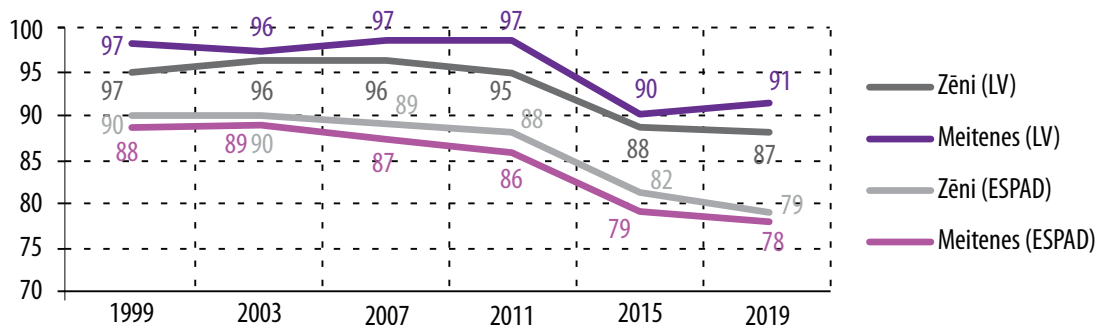
3.1. Alkohola lietošanas izplatība

Alkohola lietošanas izplatības pārskats ietver dažādus rādītājus: alkohola lietošanu dzīves laikā, pēdējo 12 mēnešu un pēdējo 30 dienu laikā, kā arī izvērstāk – pēdējās alkohola lietošanas reizes pārskatu (daudzumu un reibuma pakāpi, riskantu alkohola lietošanas pakāpi u.tml.).

3.1.1. Alkohola lietošana dzīves laikā

Iepriekšējie ESPAD pētījumi rāda, ka Latvija ir viena no valstīm, kurā alkohola patēriņš skolēnu vidū ir bijis viens no augstākajiem. **2019. gada aptaujas dati rāda, ka 89% no visiem aptaujātajiem Latvijas skolēniem kaut reizi dzīvē ir pamēģinājuši kādu alkoholisko dzērienu**, kas ir tieši tikpat, cik 2015. gadā, un joprojām ir viens no augstākajiem Eiropā (visaugstākais tas ir Čehijā, sasniedzot 95%). ESPAD valstu vidējais rādītājs ir par 10 procentpunktiem zemāks (79%), arī Lietuvā un Igaunijā šis rādītājs ir zemāks, attiecīgi 79% un 82%. Analizējot dzimumu griezumā, Latvijā kaut reizi dzīvē alkoholu ir pamēģinājuši 87% zēnu un 91% meiteņu. Arī iepriekšējo gadu aptaujās meitenes biežāk atzinušas, ka kaut reizi dzīvē ir lietojušas alkoholu (3.1. attēls).

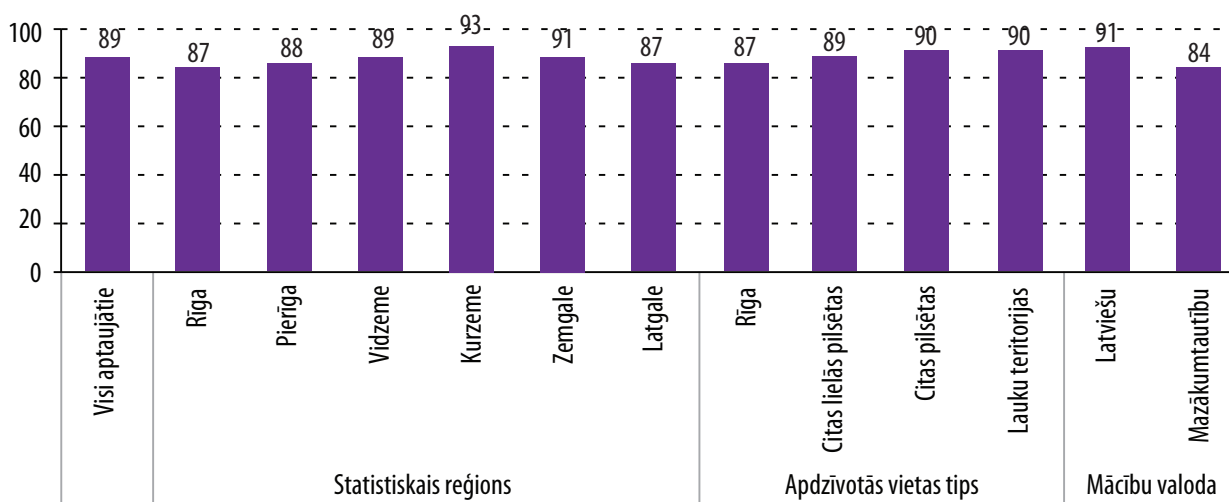
3.1. attēls. **Jebkāda alkohola pamēģināšanas tendences zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019.**

Lai gan 3.2. attēlā redzamas alkohola pamēģināšanas dzīves laikā tendenču atšķirības reģionālā, apdzīvoto vietu un izglītības iestādē īstenoto mācību valodu griezumā, statistiski nozīmīgas ir tikai atšķirības pēc skolēnu mācību valodas – alkoholu savas dzīves laikā ir pamēģinājuši 91% latviešu skolēnu un 84% mazākumtautību skolēni.

3.2. attēls. Jebkāda alkohola pamēģināšanas tendences reģiona, apdzīvoto vietu un izglītības iestādes mācību valodas griezumā, 2019. gads (%)

Dati par alkohola lietošanas biežumu atklāj, ka vienu līdz divas reizes savā dzīvē alkoholu ir pamēģinājuši 15% skolēnu, trīs līdz deviņas reizes – 30%, 10-19 reizes – 17%, 20-39 reizes – 11% (3.1. tabula). Vairāk nekā 40 reizes to ir darījuši 16% Latvijas skolēnu, kas ir samazinājums par 4,5 procentpunktiem, salīdzinot ar 2015. gadu, un 2019. gadā atbilst ESPAD valstu vidējam rādītājam. Salīdzinot alkohola lietošanas reižu skaitu Latvijā un vidēji ESPAD valstīs, kopumā iezīmējas tendence, ka Latvijas skolēni proporcionāli biežāk ir lietojuši alkoholu 3-9 reizes vai 10-19 reizes. Dzimumu griezumā nav vērojamas būtiskas atšķirības alkohola lietošanas biežumā, meitenes visas atbildes norādījušas par 1 līdz 3,5 procentpunktiem biežāk nekā zēni.

3.1. tabula Alkohola lietošanas biežums dzīves laikā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)

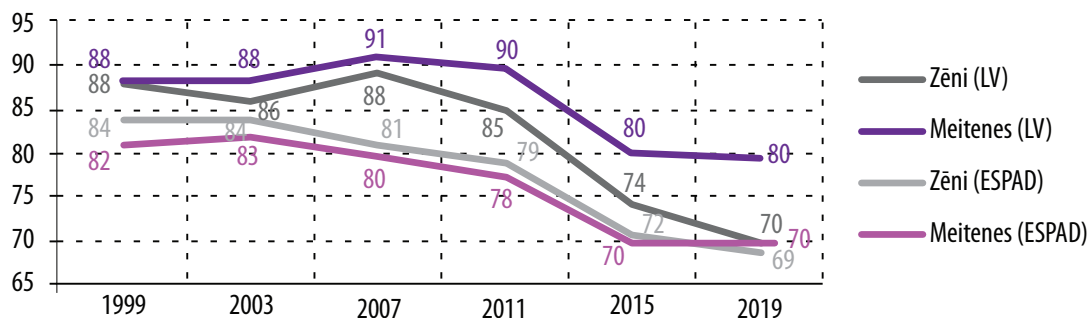
	Kopā	Zēni	Meitenes
Nevienu reizi	11,2	13,4	8,9
1-2 reizes	14,9	15,4	14,3
3-9 reizes	30,5	30,3	30,6
10-19 reizes	16,8	16,4	17,3
20-39 reizes	11,1	9,5	12,8
40 un vairāk reizes	15,6	15,1	16,1

3.1.2. Alkohola lietošana pēdējo 12 mēnešu laikā

Pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholiskos dzērienus vismaz vienu reizi ir lietojuši 75% Latvijas skolēnu. Kaut arī rādītājs ir nedaudz mazāks nekā 2015. gadā (77%), atšķirības nav statistiski nozīmīgas. Turklāt Latvijas rādītājs ir par 6 procentpunktiem augstāks par ESPAD valstu vidējo rādītāju (69%). Latvijas rādītājs ir arī augstākais visu trīs Baltijas valstu vidū, jo Lietuvā tas ir 62%, bet Igaunijā 66%, tātad zem ESPAD vidējā atšķirībā no Latvijas.

Vērā ņemamas atšķirības alkohola lietošanas rādītājā pēdējo 12 mēnešu laikā ir starp zēniem un meitenēm. Ja meiteņu vidū 80% ir bijusi alkohola lietošanas pieredze pēdējo 12 mēnešu laikā, tad zēnu vidū – 70%. ESPAD valstu vidējais rādītājs meiteņu vidū ir 70%, bet zēnu vidū – 69% (3.3. attēls).

3.3. attēls. Jebkāda alkohola pamēģināšanas tendences pēdējo 12 mēnešu laikā zēnu un meiteņu vidū salīdzinot ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

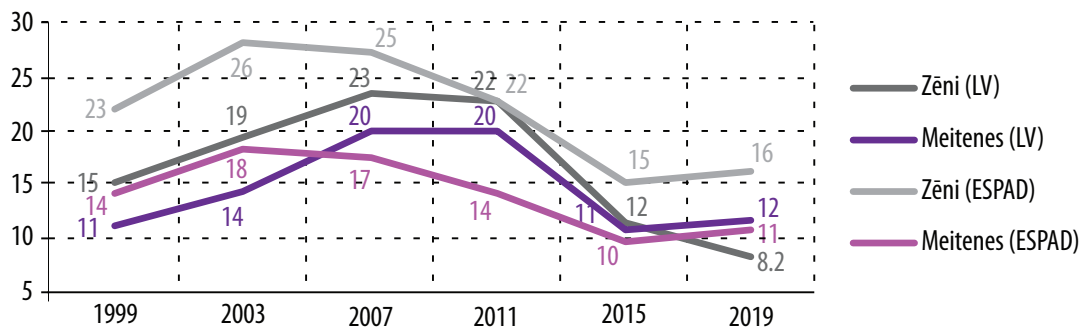
Aplūkojot alkohola pamēģināšanas rezultātus pēdējo 12 mēnešu laikā, redzamas statistiski nozīmīgas atšķirības gan skolēnu starpā, kas mācās izglītības iestādēs ar latviešu un mazākumtautību programmu (78% skolēnu ar latviešu valodu un 68% - ar mazākumtautību valodu), gan arī reģionālā griezumā, salīdzinot Latvijas rezultātus pret Kurzemes reģiona datiem (attieciņi 66% vs 83%).

3.2. tabula. **Alkohola lietošanas biežums pēdējo 12 mēnešu laikā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)**

	Kopā	Zēni	Meitenes
Nevienu reizi	24,9	30,0	19,7
1-2 reizes	23,2	22,9	23,6
3-5 reizes	17,2	17,2	17,3
6-9 reizes	12,7	11,5	13,9
10-19 reizes	11,8	10,2	13,4
20-39 reizes	5,9	3,9	8,0
40 vai vairāk reizes	4,2	4,2	4,2

Aplūkojot alkohola lietošanas biežumu pēdējo 12 mēnešu laikā, redzams, ka 23% Latvijas skolēnu to darījuši 1-2 reizes, 17% skolēnu 3-5 reizes, 13% 6-9 reizes, 12% 10-19 reizes un **10% 20 un vairāk reizi** (3.2. tabula). Lai gan atsevišķās alkohola biežuma grupās Latvijas zēnu un meiteņu atbildes nav statistiski nozīmīgi atšķirīgas, summāri redzams, ka meitenes pēdējo 12 mēnešu laikā alkoholu ir lietojušas biežāk.

3.4. attēls. **Alkohola lietošanas 20 un vairāk reizi pēdējo 12 mēnešu laikā zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)**

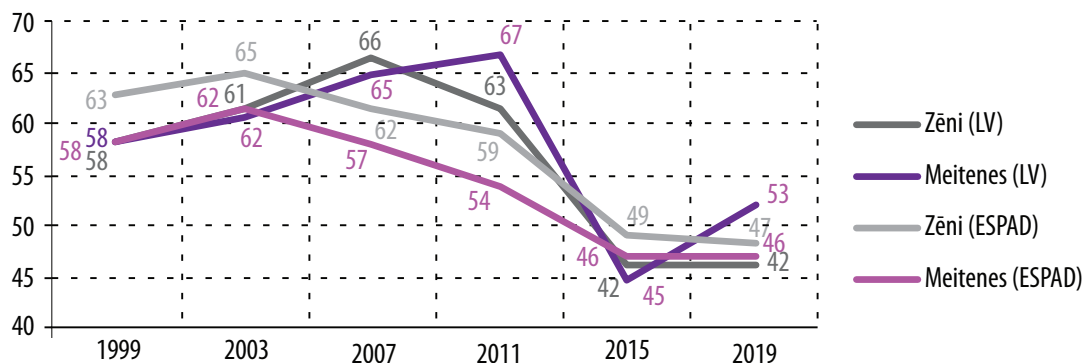
Rādītājs par 20 un vairāk reizu alkohola lietošanu ESPAD pētījumā tiek izmantots tendenču analīzei, un tas atspoguļo regulāru dzeršanas paradumu nostiprināšanos. Kopš 2007. gada tam ir vērojama pozitīva tendence arvien samazināties. Tā tas ir arī 2019. gadā, kad, kaut arī minimālākā apmērā – par 1,4 procentpunktiem, tomēr samazinājuma tendence saglabājas. Latvijas meiteņu vidū ir lielāks to īpatsvars, kuras pēdējā gada laikā ir lietojušas alkoholiskos dzērienus 20 reizes un biežāk, sasniedzot 12%, kamēr vidēji ESPAD valstīs meitenēm šis rādītājs ir 11%, bet zēniem – 16% (Latvijā zēniem tas ir 8,2%), t.i., Latvijas zēni alkoholu 20 un vairāk reizu pēdējo 12 mēnešu laikā ir lietojuši retāk nekā ESPAD vidēji (3.4. attēls).

3.1.3. Alkohola lietošana pēdējo 30 dienu laikā

Pēdējo 30 dienu laikā alkoholiskos dzērienus vismaz vienu reizi ir lietojuši 47% Latvijas skolēnu, kas ir tikpat daudz, cik ESPAD valstīs vidēji 2019. gadā. Salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs Latvijā ir nedaudz palielinājies – par 3,4 procentpunktiem. Visaugstākais šis rādītājs ir Dānijā, sasniedzot 74%, savukārt viszemākais Kosovā (10%) un Islandē (11%).

Vērtējot dzimumu griezumā, redzams, ka Latvijā nesen alkohola lietošanas pieredze zēnu vidū četrus gadu laikā ir saglabājusies nemainīga (42%), savukārt meitenēm pieaugusi par astoņiem procentpunktiem (53%). ESPAD valstu vidējais rādītājs neuzrāda būtiskas izmaiņas – meiteņu vidū rādītājs saglabājas kā bija pirms četriem gadiem (46%), zēnu vidū ir neliels samazinājums par diviem procentpunktiem (47% 2019. gadā) (3.5. attēls).

3.5. attēls. Jebkāda alkohola lietošanas tendences pēdējo 30 dienu laikā un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

Aplūkojot alkohola lietošanas tendences pēdējo 30 dienu laikā Latvijas reģionu, apdzīvoto vietu un izglītības iestādes mācību valodas griezumā, redzams, ka kopumā saglabājas līdzīgas tendences, kā aprakstītas iepriekš attiecībā uz alkohola pamēģināšanu dzīves laikā un pēdējo 12 mēnešu laikā. Latgales skolēni retāk nekā citu reģionu skolēni ir lietojuši alkoholu (41%), taču statistiski nozīmīgas šīs atšķirības parādās tikai attiecībā

pret Vidzemes (56%) un Kurzemes reģionu (57%). Apdzīvoto vietu griezumā redzams, ka mazākās vietās lietošanas iespēja ir augstāka, taču statistiski nozīmīgas atšķirības novērojamas, salīdzinot Rīgas skolēnu un citu pilsētu skolēnu pieredzi (41% vs 53%). Skolēni, kuri mācās izglītības iestādēs ar latviešu mācību valodu, biežāk nekā skolēni no mazākumtautību skolām ir lietojuši alkoholu pēdējo 30 dienu laikā (51% vs 39%), saglabājot nemainīgas tendences, kas novērotas iepriekšējo ESPAD aptauju laikā Latvijā.

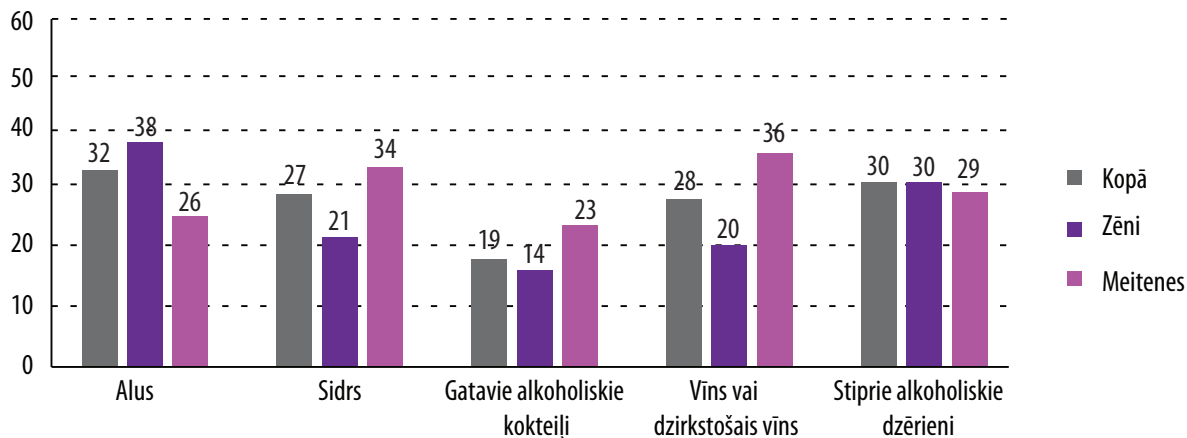
3.3. tabula. **Alkohola lietošanas biežums pēdējo 30 dienu laikā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)**

	Kopā	Zēni	Meitenes
Nevienu reizi	52,6	57,6	47,4
1-2 reizes	29,6	26,0	33,4
3-5 reizes	11,1	9,5	12,6
6-9 reizes	3,8	3,3	4,3
10-19 reizes	1,7	2,1	1,4
20-39 reizes	0,7	0,7	0,7
40 vai vairāk reizes	0,5	0,9	0,2

Apkopotie dati par alkohola lietošanas biežumu mēneša griezumā atklāj, ka viena trešā daļa (30%) Latvijas jauniešu pēdējo 30 dienu laikā alkoholu ir lietojuši vienu līdz divas reizes, 11% – trīs līdz piecas reizes, 3,8% – sešas līdz deviņas reizes, 1,7% 10 līdz 19 reizes, bet 20 reizes un vairāk – 1,2%. Meitenes biežāk dzērušas alkoholu vienu līdz piecas reizes, kamēr zēni tos lietojuši biežāk – 10 un vairāk reizes (3.3. tabula). ESPAD pētījumā 10 un vairāk reizu alkohola lietošana pēdējo 30 dienu laikā tiek izmantota tendenču analīzei, kura rāda, ka, salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs Latvijas skolēnu vidū ir samazinājies par aptuveni 1 procentpunktu. Tas norāda, ka, salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs Latvijas skolēnu vidū ir samazinājies par aptuveni 1 procentpunktu. Tas norāda, ka, salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs Latvijas skolēnu vidū ir samazinājies par aptuveni 1 procentpunktu. Tas norāda, ka, salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs Latvijas skolēnu vidū ir samazinājies par aptuveni 1 procentpunktu.

3.6. attēls. Pēdējo 30 dienu laikā alkoholiskos dzērienus lietojošo skolēnu īpatsvars ESPAD skolēnu kohortā, 2019. gads (%)

Latvijas skolēnu biežāk lietotais alkoholiskais dzēriens pēdējo 30 dienu laikā ir bijis alus (32%), kam seko stiprie alkoholiskie dzērieni (30%), vīns (28%) un sidrs (27%) (3.6. attēls). Salīdzinoši visretāk Latvijas jaunieši ir dzēruši gatavos alkoholiskos kokteiļus (19%). Salīdzinot ar iepriekšējo, 2015. gada ESPAD pētījumu, par 6 procentpunktiem ir samazinājies alu lietojošo skolēnu īpatsvars pēdējo 30 dienu laikā, kamēr pārējos alkoholiskos dzērienus lietojošo skolēnu īpatsvars nav mainījies.

Alus ir kopumā biežāk lietotais alkoholiskais dzēriens jauniešu vidū arī ESPAD valstīs – pēdējo 30 dienu laikā to lietojušo 37% jauniešu. Ir novērojamas atšķirības dzērienu izvēlē zēnu un meiteņu starpā. Zēni biežāk nekā meitenes lietojuši alu (attiecīgi 38% un 26%), savukārt meitenes biežāk dzērušas sidru (34% meiteņu un 21% zēnu), vīnu (36% meiteņu un 20% zēnu) un gatavos alkoholiskos kokteiļus (23% meiteņu un 14% zēnu). Stipros alkoholiskos dzērienus teju vienlīdz bieži pēdējo 30 dienu laikā lietojuši kā zēni (30%), tā meitenes (29%).

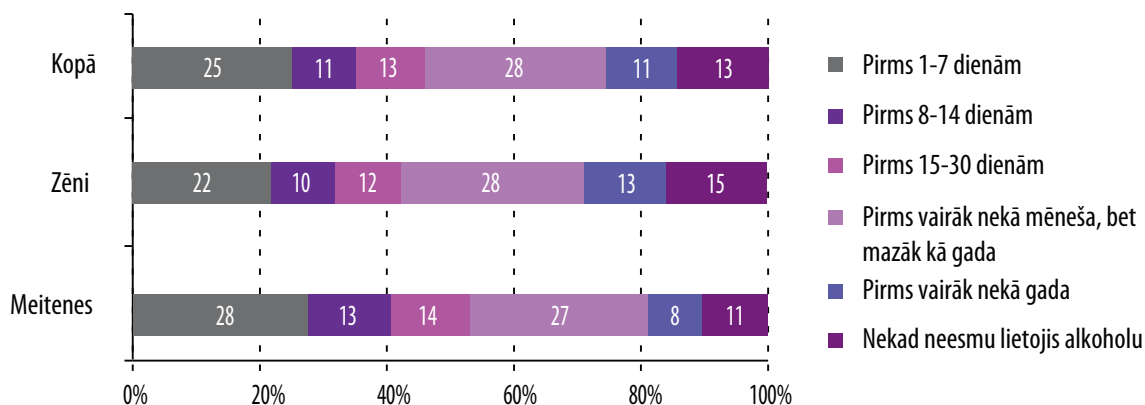
3.1.4. Pēdējā alkohola lietošanas reize

Katram ceturtajam (25%) no aptaujātajiem jauniešiem pēdējā alkohola lietošanas reize bijusi pavisam nesen jeb pēdējās nedēļas laikā pirms aptaujas veikšanas dienas (2015. gadā – 22%) Analizējot šo rādītāju dzimumu griezumā, redzams, ka meitenes biežāk nekā puīši norādījušas, ka alkoholu lietojušas pirms 1–7 dienām, savukārt puīši – pirms vairāk nekā gada (3.7. attēls). Kopumā šī rādītāja dati palikuši 2015. gada līmenī ar nelielām izmaiņām par dažiem procentpunktiem. Salīdzinot ar ESPAD vidējiem datiem 2019. gadā, redzams, ka būtiskākās atšķirības vērojamas attiecībā uz atbilžu varianta “pirms vairāk nekā mēneša, bet mazāk nekā gada” minēšanas biežumu, kas attiecīgi atsaucas uz cita atbilžu varianta – “nekad neesmu lietojis alkoholu” – minēšanas biežumu. Ja Latvijas skolēni 28% gadījumu norāda, ka lietojuši alkoholu pirms

vairāk nekā mēneša, bet mazāk kā gada, tad ESPAD vidēji tas ir 23%. kā pieņēmums šādi rezultātu atšķirībai ir aptaujas norises laiks – pavasara semestris, kas iekrīt vairākus mēnešus pēc Jaunā gada svinībām. Intervētājiem, veicot aptaujas izglītības iestādēs, bija jāatbild arī uz tādu skolēnu jautājumu, vai uzskatīt mazāk nekā glāzes vīna/ dzirkstošo vīna pamēģināšanu Jaunā gada svinībās u.tml., kas var būt viens no skaidrojumiem šī atbilstu variantu izvēlei.

3.7. attēls. **Pēdējā alkohola lietošanas reizes ESPAD skolēnu kohortā, 2019. gads (%)**

Saistībā ar pēdējo alkohola lietošanas reizi skolēni ESPAD aptaujā sniedza atbildes par lietotā alkohola veidu un izdzertā daudzumu:

- alu bija dzēruši 31% jauniešu (16% bija dzēruši mazāk nekā 0,5l, 12% - 0,5 l-1,0 l, 3,3% bija dzēruši vairāk nekā 1,0 l alu);
- sidru bija dzēris katrs ceturtais jauniešs (25%) (14% bija dzēruši mazāk nekā 0,5l, 9,3% - 0,5l-1,0l, 1,7% bija dzēruši vairāk nekā 1l sidru);
- gatavos alkoholiskos kokteiļus bija lietojuši 13% skolēnu (7% bija dzēruši mazāk nekā 0,5l, 5,3% - 0,5l-1,0l, 0,6% bija dzēruši vairāk nekā 1l sidru);
- vīnu vai dzirkstošo vīnu bija dzēruši 28% jaunieši (18% - mazāk par divām glāzēm (mazāk par 200 ml), 6,9%- divas līdz trīs glāzes (200 – 400 ml), 2,1% - četras līdz sešas glāzes (410 – 740 ml), 0,8% - vairāk kā sešas glāzes (750 ml vai vairāk));
- stipros alkoholiskos dzērienus bija lietojis katrs trešais skolēns jeb 31% (9% - mazāk par divām glāzēm jeb mazāk par 80 ml, 8% - divas līdz trīs glāzes jeb 80-150ml, 7,5% - četras līdz sešas glāzes jeb 160-240ml, 6,9% - vairāk kā sešas glāzes jeb 240ml un vairāk).

Tātad vienlīdz bieži jaunieši pēdējā alkohola lietošanas reizē dzēruši alu un stipros dzērienus (31%), kam seko vīns un sidrs, savukārt visretāk lietoti tiek gatavie alkoholiskie kokteiļi. Zēni biežāk dzēruši alu, savukārt meitenes – sidru, vīnu un gatavos alkoholiskos kokteiļus. Attiecībā uz stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem novērojams, ka mazākas devas biežāk dzērušas meitenes savukārt lielākas devas (sākot no četrām

glāzēm jeb 160 ml un vairāk) lietojuši zēni. Piemēram, pēdējā iedzeršanas reizē 10% zēnu norādījuši, ka dzēruši vairāk nekā sešas glāzes stipros alkoholiskos dzērienus, kamēr meiteņu vidū šis rādītājs ir 3,2%.

Vērtējot desmit punktu skalā, vidējais intoksikācijas indekss pašu skolēnu vērtējumā pēdējā iedzeršanas reizē bijis 3,1 (zēniem 3,3, meitenēm 3,0), kas atbilst arī ESPAD valstu vidējam rādītājam. Salīdzinājumā ar 2015. gada pētījuma rezultātiem, skolēnu norādītais vidējais intoksikācijas līmenis pēdējā iedzeršanas reizē nav mainījies.

3.1.5. Absolūtā alkohola daudzums

Pēdējā alkohola lietošanas reizē kopumā vidēji patērētais absolūtā alkohola daudzums, ieskaitot tos jauniešus, kuri alkoholu nav lietojuši, ir 36 ml, kas ir nedaudz vairāk, nekā tas ir vidēji ESPAD valstīs (34 ml). Salīdzinot ar pārējām divām Baltijas valstīm, Latvijā šis rādītājs ir augstāks nekā Lietuvā (24 ml) un zemāks nekā Igaunijā (38 ml). Visaugstākais šis rādītājs ir Dānijā – 77 ml, bet viszemākais – Kosovā (7 ml). Dzimumu griezumā meiteņu absolūtā alkohola patēriņš ir nedaudz mazāks – 34 ml (vidēji ESPAD valstīs – 32 ml) nekā zēniem – 38 ml (vidēji ESPAD valstīs – 37 ml).

Izvērtējot pēdējo iedzeršanas reizi to jauniešu vidū, kuri ir lietojuši alkoholu, vidējais absolūtā alkohola patēriņš ir bijis 43 ml (vidēji ESPAD valstīs – 46 ml). Lielāko daļu jeb 40% no tā veido stiprie alkoholiskie dzērieni, 22% - alus, 16% - vīns, 15% - sidrs un vismazāk – 7% - gatavie alkoholiskie kokteiļi. 3.4. tabulā ir apkopoti dati par absolūtā alkohola patēriņu pēdējā iedzeršanas reizē, t.sk. sadalījumā pēc dzimuma pazīmes.

3.4. tabula. Aprēķinātais dažādu dzērienu veidu vidējais alkohola patēriņš pēdējā iedzeršanas reizē Latvijas skolēnu vidū, ml absolūtā alkohola

Alkoholiskais dzēriens	Zēni	Meitenes	Kopā
Alus	14	5	9
Sidrs	5	8	7
Gatavie alkoholiskie kokteiļi	2	4	3
Vīns	4	9	7
Stiprie alkoholiskie dzērieni	21	14	17
Kopā	47	39	43

Meitenes vidēji vienā iedzeršanas reizē patērē par 17% mazāk (39 ml) absolūtā alkohola nekā zēni (47 ml). Zēni vairāk lietojuši alu un stipros alkoholiskos dzērienus, savukārt meitenes – sidru un vīnu. Salīdzinot šos rādītājus ar ESPAD valstu vidējiem rādītājiem, redzams, ka Latvijas meiteņu alkohola patēriņš pēdējā iedzeršanas reizē ir bijis mazāks nekā vidēji meiteņu vidū (43 ml). Arī zēniem Latvijā tas ir zemāks nekā vidēji zēnu grupā ESPAD valstīs (50 ml).

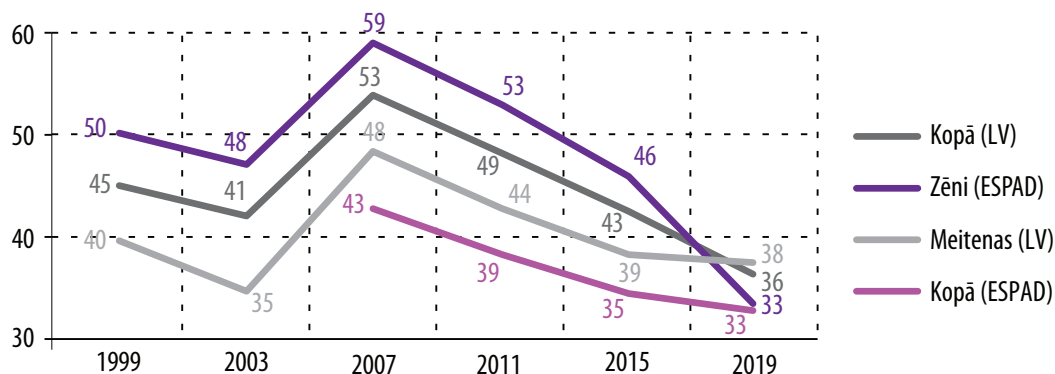
3.1.6. Riskanta alkohola lietošana

ESPAD pētījumā un citos pētījumos jauniešu vidū riskanta alkohola lietošana tiek mērīta divējādi – 1) vienā alkohola lietošanas reizē tiek izdzerti vairāk nekā 60 grami absolūtā alkohola un 2) piedzeršanās, kas šajā pētījumā definēta kā tik liela alkohola daudzuma izdzersana, ka jauniešis ejot streiņņo, nevarēja skaidri parunāt, vēma vai nevarēja atcerēties, kas notika. Šajā sadaļā aplūkota abu šo dzeršanas paradumu izplatība skolēnu vidū².

Liela alkohola daudzuma lietošana vienā iedzeršanas reizē

Atbilstoši jauniešu atbildēm pēdējo 30 dienu laikā 36% Latvijas skolēnu bija izdzēruši piecas vai vairāk alkohola devas vienā iedzeršanas reizē. Kopš 2007. gada novērojama pozitīva tendence būtiski samazināties riskantai alkohola lietošanai Latvijas skolēnu vidū, un 2019. gadā rādītājs par liela alkohola daudzuma lietošanu vienā iedzeršanas reizē ir pietuvojies ESPAD dalībvalstu vidējam rādītājam (34%). Igaunijā šis rādītājs ir 32%, Savukārt Lietuvā – 28%. Pretēji iepriekšējo gadu rādītājiem, 2019. gadā Latvijas skolēnu vidū biežāk šāda pieredze ir meitenēm nekā zēniem (attiecīgi 38% pret 33%) (3.8. attēls).

3.8. attēls. **Liela alkohola daudzuma lietošana vienā iedzeršanas reizē zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējo rādītāju ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019.gads (%)**

Reģionu griezumā biežāk šāda pieredze bijusi Vidzemes un Kurzemes skolēniem (41% un 44%), biežāk citu pilsētu skolēniem (42%) pretstatā Rīgas skolēniem (30%). Attiecībā uz mācību valodu – par desmit procentpunktiem biežāka to skolēnu vidū, kuru mācību valoda ir latviešu valoda (38%).

2. ESPAD (2015) Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū (2016), 46.lpp.

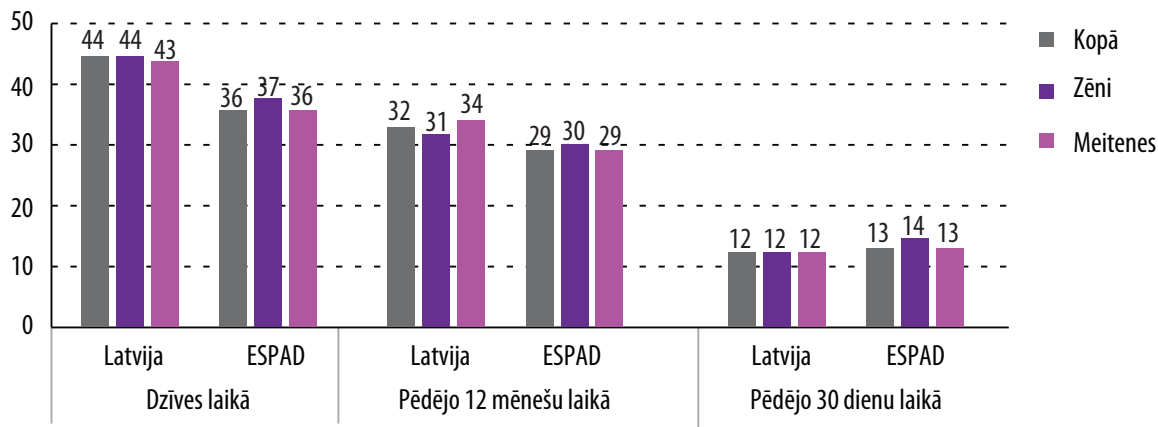
Jautāti par tādu situāciju biežumu, kad patērēts liels alkohola daudzums vienā iedzeršanas reizē, 15% jauniešu norādīja, ka tas ir noticis vienu reizi, 9,5% - divas reizes, 6,9% - trīs līdz piecas reizes, 2,5% - sešas līdz deviņas reizes un 1,4% atzina, ka piecas vai vairāk alkohola devas vienā iedzeršanas reizē izdzēruši 10 un vairāk reizes pēdējā mēneša laikā. Vienu un divas reizes pēdējo 30 dienu laikā šāds alkohola patēriņš vienā iedzeršanas reizē nedaudz biežāk bijis meitenēm, kamēr trīs un vairāk reizi tas atgadījies aptuveni vienādam īpatsvaram abu dzimumu jauniešu (atšķirības ir līdz vienam procentpunktam).

Piedzeršanās

Latvijas skolēnu vērtējumā 44% no viņiem savas dzīves laikā kaut reizi ir bijuši piedzērušies (3.9. attēls). Salīdzinājumā ar 2015. gada aptaujas datiem, rādītājs par jauniešu īpatsvaru, kas kaut reizi dzīvē ir bijuši piedzērušies, ir nemainīgs (sk. turpinājumā 3.5. tabulu). 2019. gadā ESPAD valstu vidējais rādītājs ir 36%, Igaunijā un Lietuvā – 34%, kas nozīmē, ka Latvijā tas ir augstāks ne vien attiecībā pret vidējo rādītāju, bet arī pret abām Baltijas valstīm.

Dzimumu griezumā redzams, ka meitenes nedaudz biežāk nekā zēni atzinušas, ka bijušas piedzērušās vismaz vienu reizi pēdējā gada laikā, attiecīgi tā norādījušas 34% meiteņu, bet zēnu vidū šādu atbildi snieguši 31% zēnu. Pēdējā mēneša laikā kā zēni, tā meitenes vienlīdz bieži atzinuši, ka bijuši piedzērušies (12%).

3.9. attēls. **Piedzeršanās pieredze zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 2019. gads (%)**

Aptuveni katrs ceturtais (24%) jauniešs Latvijā ir bijis piedzēries vienu līdz divas reizes savā dzīvē, 14% tā ir bijis trīs līdz deviņas reizes, bet 5% ir bijuši piedzērušies 10 un vairāk reizes. Dzimumatšķirības šajā rādītājā ir nebūtiskas.

Līdzīga situācija kā rādītājā par piedzeršanos dzīves laikā vērojama arī to jauniešu īpatsvara ziņā, kuri bijuši piedzērušies pēdējā gada un pēdējā mēneša laikā (3.9. attēls). Atbilstoši 2019. gada pētījuma datiem pēdējo 12 mēnešu laikā piedzērušies ir bijuši 32% Latvijas skolēnu, kas ir nedaudz vairāk nekā 2015. gadā (28%); savukārt pēdējo 30 dienu laikā piedzērušies bijuši 12%, kas ir tādā pašā līmenī kā 2015. gadā (12%) (3.9. attēls un 3.5. tabula). ESPAD valstu vidējie rādītāji ir attiecīgi 29% un 13%, kas nozīmē, ka attiecībā uz rādītāju par pēdējo gadu Latvijas rādītājs pārsniedz Eiropas valstu vidējo, bet attiecībā uz rādītāju par pēdējām 30 dienām – ir nedaudz zem vidējā (3.9. attēls). Visbiežāk šāda pieredze kā mēneša, tā gada griezumā jauniešiem ir bijusi vienu līdz divas reizes.

3.5. tabula. Dzīves, pēdējā gada un pēdējā mēneša laikā piedzērušos Latvijas skolēnu īpatsvars 2007.-2019. gada ESPAD pētījumos, %

Gads	Dzīves laikā	Pēdējo 12 mēnešu laikā	Pēdējo 30 dienu laikā
2007	65	46	19
2011	66	44	18
2015	44	28	12
2019	44	32	12

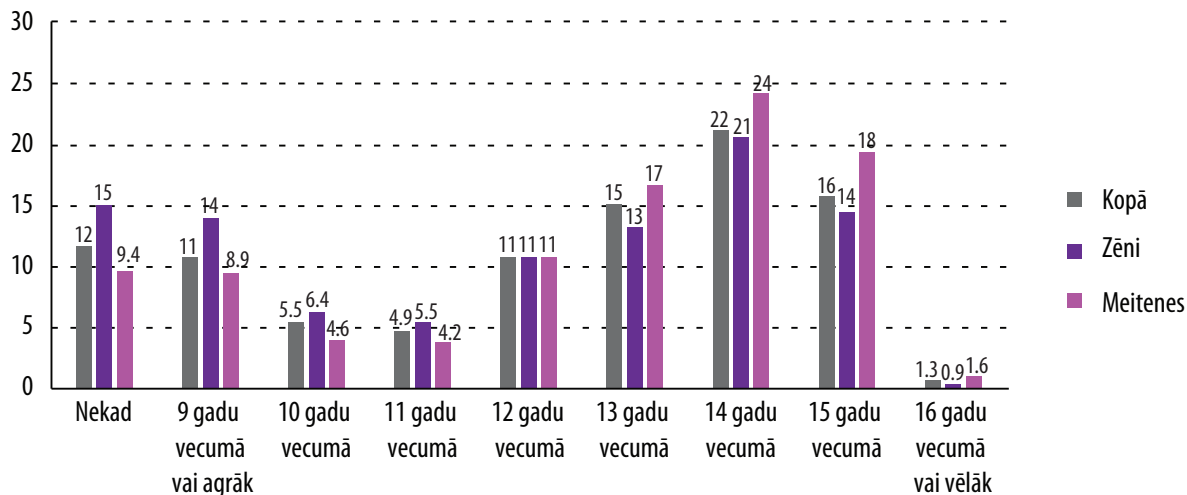
3.2. Alkohola pamēģināšanas vecums

2019. gada ESPAD pētījuma dati rāda, ka 48% Latvijas skolēnu alkoholiskos dzērienus (kaut vienu glāzi) sākuši lietot vai ir pamēģinājuši agrīnā vecumā, tas ir, 13 gadu vecumā vai agrāk, kas ir otrs augstākais rādītājs ESPAD valstu vidū (ESPAD valstīs vidēji, kā arī Lietuvā un Igaunijā – 33%). Dzimumu griezumā atklājas, ka agrīna alkohola pamēģināšanas pieredze ir pusei Latvijas zēnu (50%) un gandrīz pusei (46%) meiteņu, kas ir būtiski augstāk nekā vidējie rādītāji ESPAD valstīs kopumā (attiecīgi 36% un 29%). Latvijas reģionu griezumā augstāki agrīnas alkohola pamēģināšanas rādītāji ir Pierīgas (52%), Vidzemes (59%) un Kurzemes (54%) skolēniem, pretstatā Rīgas (43%), Zemgales (43%) un Latgales (44%) skolēniem. Aplūkojot apdzīvoto vietu lieluma griezumā, citu pilsētu un lauku teritoriju skolēni vidū agrīnas alkohola pamēģināšanas īpatsvars ir augstāks – attiecīgi 54% un 51%. Statistiski nozīmīgi augstāks agrīnas alkohola pamēģināšanas īpatsvars ir latviešu mācību programmu skolēnu vidū (52%), salīdzinot ar mazākumtautību skolēniem (38%).

Aplūkojot pirmās reizes alkohola lietošanas vecumu (3.10. attēls), redzams, ka atsevišķiem skolēniem pirmā pieredze ir agrā – 9 gadu vecumā vai agrāk (11%), un tad alkohola pamēģināšanas vecums pamazām pieaug, sākot no 12 gadu vecuma. 12 gadu vecumā pirmoreiz alkoholu pamēģinājuši 11% Latvijas skolēnu, 13 gadu vecumā – 15%, 14 gadu vecumā – 22% un 15 gadu vecumā alkoholu pirmo reizi pamēģinājuši 16% Latvijas skolēnu.

3.10. attēls. **Pirmā alkohola lietošanas vecums Latvijā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)**

Nākamais ESPAD mērītais rādītājs ir skolēnu piedzeršanās pieredze – agrīnas piedzeršanās pieredze (līdz 13 gadu vecumam ieskaitot) un kopumā pirmās piedzeršanās vecums. 2019. gadā 9,3% Latvijas skolēnu pirmo reizi bija piedzērušies 13 gadu vecumā vai agrāk, kamēr ESPAD vidēji šis rādītājs ir 6,7%. Latvijas rādītājs ir sestais augstākais rādītājs ESPAD valstu vidū pēc Gruzijas (25%), Bulgārijas (12%), Dānijas (11%), Igaunijas (10%) un Slovākijas (10%).

Nedaudz biežāk šāda agrīnas piedzeršanās pieredze Latvijā ir bijusi zēniem (10%) nekā meitenēm (8,9%). ESPAD valstīs vidēji dzimumu atšķirības ir lielākas, attiecīgi 8,0% un 5,4%. Latvijas reģionu starpā biežāk agrīnu piedzeršanās pieredzi guvuši Vidzemes un Kurzemes reģiona skolēni (attiecīgi 15% un 14%), relatīvi biežāk mazāku apdzīvoto vietu skolēni (citas pilsētas – 11%, lauku teritorijas – 12%). Latviešu skolēni biežāk norāda uz agrīnu piedzeršanās pieredzi nekā mazākumtautību skolēni (11% vs 5%).

Visbiežāk Latvijas skolēni pirmo reizi piedzērušies, 14 vai 15 gadu vecumā (attiecīgi 15% un 20%), zēni un meitenes aptuveni vienādā īpatsvarā.

3.3. Alkohola pieejamība

Starptautiskajā ESPAD pētījumā alkohola pieejamība tiek mērīta trīs dzērienu grupām – alum, vīnam un stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem. Tā kā Latvijā skolēnu vidū samērā izplatīta ir sidra un gatavo alkoholisko kokteiļu lietošana, tad aptaujas instrumentārijā papildus iekļauti arī mērījumi par šo dzērienu veidu pieejamību.

Kopumā lielākajai daļai aptaujāto skolēnu Latvijā alkohols ir viegli vai ļoti viegli pieejams – ja vien to vēlētos, 78% jauniešu būtu viegli vai ļoti viegli iegūt kādu no alkoholisko dzērienu veidiem (sk. 3.6. tabulu), kas atbilst vidēji ESPAD vidējam rādītājam. Salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs ir palielinājies par 8 procentpunktiem, lai gan iepriekš tam bija tendence samazināties – no 84% 2011. gadā līdz 70% – 2015. gadā.

Atšķirības šajā jautājumā zēnu un meiteņu sniegto atbilžu starpā 2019. gada aptaujā atklāj, ka meitenes nedaudz biežāk (80%) norādījušas, ka viņām ir viegli dabūt jebkuru alkoholiskos dzērienu, nekā to atzinuši zēni (75%). Novērtējot atšķirības alkoholisko dzērienu pieejamībā salīdzinājumā ar Lietuvu un Igauniju, secināms, ka Lietuvā tie ir viegli pieejami būtiski mazākai jauniešu daļai (61%), arī Igaunijā šis rādītājs ir zemāks (72%) nekā Latvijā.

3.6. tabula. Alkoholisko dzērienu pieejamības vērtējums ESPAD kohortas skolēnu vidū, 2019. gads (%)

	Alus	Sidrs	Gatavie alkoholiskie kokteiļi	Vins vai dzirkstošais vins	Stiprie alkoholiskie dzērieni
Neiespējami	6,1	8,1	10,1	8,2	14,5
Ļoti grūti	5,3	6,3	9,7	8,4	12,8
Diezgan grūti	10,9	9,8	15,4	14,6	14,4
Diezgan viegli	37,7	35,1	31,2	33,2	26,3
Ļoti viegli	32,0	32,4	23,0	27,1	22,6
Grūti pateikt	7,9	8,4	10,5	8,6	9,5

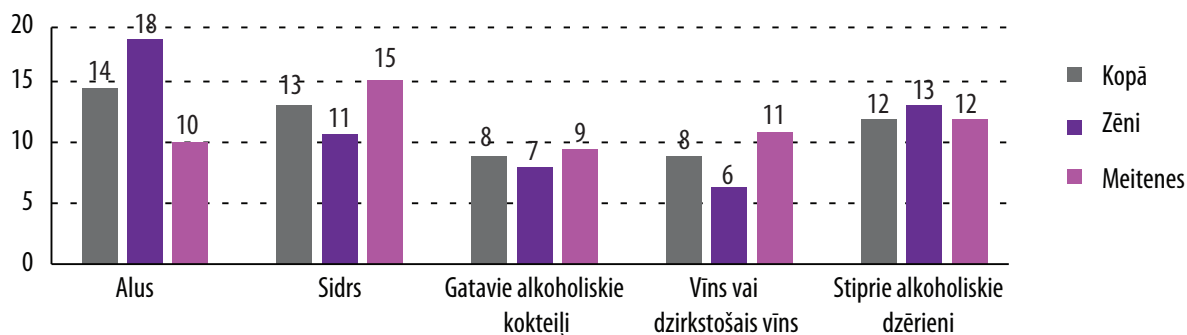
Visvieglāk pieejamais alkoholiskais dzēriens Latvijas skolēniem ir alus (70% viegli pieejams), kam seko sidrs (67%) un vins (60%). Gatavos alkoholiskos kokteiļus viegli dabūt ir 54% jauniešu, stipros alkoholiskos dzērienus – 49% (3.3. tabula). Dzimumu griezumā vērojama sakarība, ka meitenes biežāk kā viegli iegūstamus norādījušas vieglākus alkoholiskos dzērienus – sidru, alu, vīnu un gatavos alkoholiskos kokteiļus. Stipros alkoholiskos dzērienus zēni un meitenes teju vienlīdz bieži norādījuši kā viegli iegūstamus (atšķirība abu dzimumu starpā ir 2 procentpunkti).

Iepriekš minētie rezultāti raksturo skolēnu subjektīvās sajūtas par iespējām iegūt alkoholiskos dzērienus bez sasaistes ar veidu, kādā tie tiek iegūti. Vienlaikus ESPAD pētījumā ir aplūkota arī alkohola iegāde pēdējo 30 dienu laikā (1) veikālā un (2) lietošana ēdināšanas iestādē vai izklaides vietā (krogā, bārā, restorānā vai diskotēkā). Dati par alkohola iegādi ir nozīmīgi rādītāji, kas atspoguļo pētījuma mērķa grupas reālās iespējas iegādāties alkoholiskos dzērienus. Tā kā normatīvie akti Latvijā nosaka, ka alkoholiskos dzērienus drīkst pārdot pircējiem, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu, bet vecumu apliecinošs dokuments jāuzrāda visiem, kas jaunāki par 25 gadiem, tad šis rādītājs zināmā mērā var atspoguļot to, cik lielā mērā tirdzniecības vietas ievēro likumā noteiktās normas.

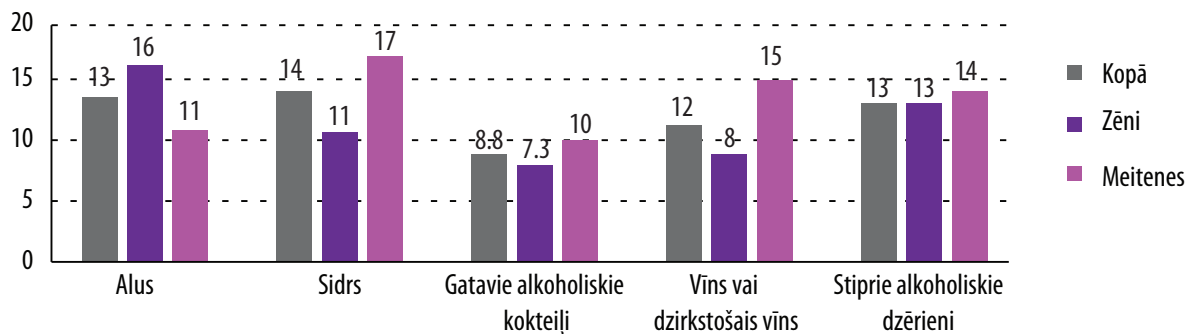
3.11. attēlā redzams to skolēnu īpatsvars, kuri pēdējo 30 dienu laikā vismaz vienu reizi ir pirkusi sev alkoholu veikalā (pārtikas veikalā, kioskā vai degvielas uzpildes stacijā). Kā rāda attēlā redzami dati, tad alu, sidru vai stipros alkoholiskos dzērienus vismaz reizi pēdējā mēneša laikā ir iegādājušies 12-14% skolēnu. Zēni biežāk ir iegādājušies alu (18%), meitenes – sidru (15%), dzirkstošo vīnu (11%) vai gatavos alkoholiskos kokteiļus (9%).

3.11. attēls. **Alkoholisko dzērienu iegāde kaut vienu reizi savām vajadzībām veikalā pēdējo 30 dienu laikā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)**

Alkohola lietošana pēdējo 30 dienu laikā ēdināšanas iestādē vai izklaides vietā Latvijas skolēnu vidū 2019. gadā ir vērojama aptuveni vienādā apmērā kā šo dzērienu iegāde veikalā (3.12. attēls) – vidēji 13-14% pēdējo 30 dienu laikā.

3.12. attēls. **Alkoholisko dzērienu lietošana kaut vienu reizi ēdināšanas iestādē vai izklaides vietā pēdējo 30 dienu laikā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)**

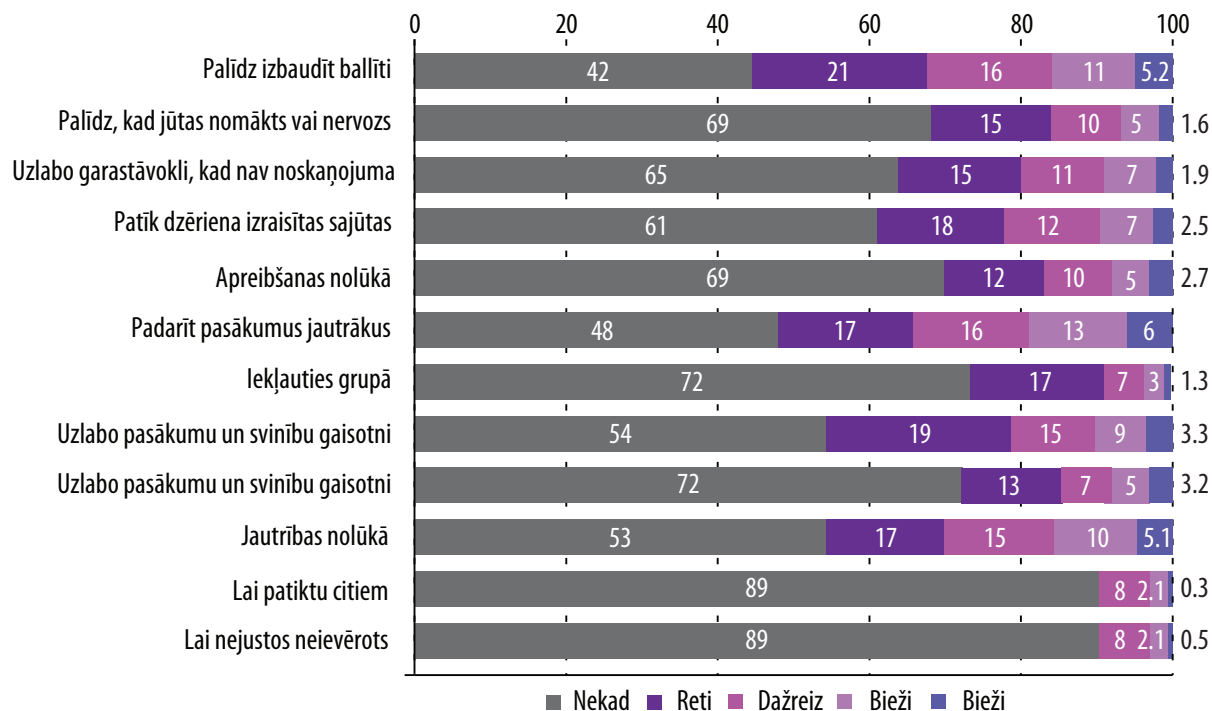
3.4. Alkoholisko dzērienu lietošanas motīvi

Aptaujas anketā jauniešiem tika piedāvāti 12 dažādi motīvi, kas varētu būt mudinājuši viņus lietot alkoholu. Par katru no tiem jauniešiem bija jāsniedz tā nozīmīguma vērtējums, norādot, cik bieži konkrētais motīvs vai iemesls ir pamudinājis viņus lietot alkoholiskos dzērienus (3.13. attēls).

Pirmā motīvu grupa ir saistīta ar saviesīgu pasākumu gaisotni. Atbilstoši Latvijas jauniešu atbildēm bieži vai vienmēr alkohola lietošana palīdz izbaudīt ballīti 16,2% jauniešu; 12,4% skolēnu uzskata, ka alkohola lietošana uzlabo pasākumus un svinību gaisotni; 19% norādījuši, ka tas padara pasākumus jautrākus.

Otrā motīvu grupa ir saistīta ar personas noskaņojuma uzlabošanu alkohola iedarbības rezultātā. 15,1% jauniešu uzskata, ka lietojuši alkoholu, jo tas ir jautri; 8,4% norādījuši, ka tas uzlabo garastāvokli, kad nav noskaņojuma; 6,8% dzēruši alkoholiskos dzērienus, jo tas palīdz, kad viņi jūtas nomākti vai nervozi; savukārt 8,5% atzinuši, ka alkoholu lietojuši, lai aizmirstu savas problēmas. Analizējot šīs motīvu grupas datus dzimumu griezumā, redzams, ka meitenes tos ir norādījušas nedaudz biežāk nekā zēni. Attiecībā uz pārējām motīvu grupām dzimumatšķirības ir pavisam nebūtiskas (viena līdz divu procentpunktu robežās).

3.13. attēls. Alkoholisko dzērienu lietošanas motīvi, 2019. gads (%)

Trešā motīvu grupa ir saistīta ar patīkamām fiziskām sajūtām. 8,1% dzēruši alkoholiskos dzērienus, lai apreibtu (biežāk šo iemeslu norādījušas meitenes nekā zēni), bet 9,6% skolēnu atzinuši, ka dzēruši alkoholu, jo viņiem ir patikušas dzēriena izraisītās izjūtas.

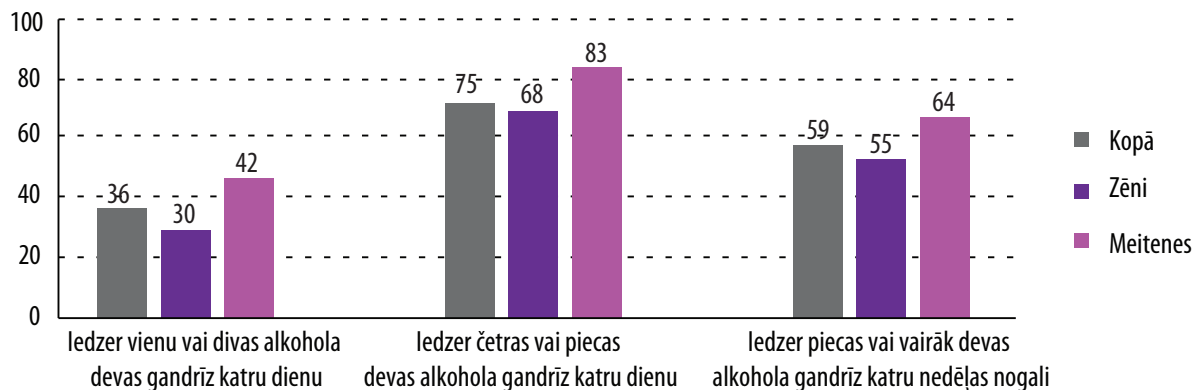
Ceturta motīvu grupa ir saistīta ar socializēšanos. Saskaņā ar jauniešu atklāto pieredzi 4,3% lieto alkoholu, lai iekļautos grupā; 1,3% to dara, lai patiktu citiem, un 1,3%, lai nejustos neievēroti.

Šie rezultāti ir pamats secinājumam, ka alkohols nav nozīmīgs jauniešu savstarpējās saskarsmes un attiecību veidošanā. Galvenie jauniešu alkoholisko dzērienu lietošanas motīvi ir saistīti ar pozitīvu emociju radīšanu, īpaši saviesīgos pasākumos.

3.5. Alkohola lietošanas radītās problēmas un riska vērtējums

Pētījumā bija būtiski noskaidrot skolēnu priekšstatus par alkohola lietošanas radītajiem riskiem un tā ietekmi uz veselību. Šim nolūkam ESPAD anketā bija noformulētas trīs situācijas ar atšķirīgiem alkohola lietošanas paradumiem – pamatā atšķirīgu izdzertā alkohola daudzumu (3.14. attēlu). Pētījuma rezultāti liecina, ka skolēni uzskata, ka regulāra un lielās devās alkohola patērešana rada kaitējumu cilvēka veselībai.

3.14. attēls. Alkohola lietošanas radītāja kaitējuma vērtējums Latvijā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads: “liels risks” (%)

Situāciju, kad persona izdzer vienu vai divas devas alkohola gandrīz katru dienu, 36% Latvijas skolēnu uzskata par tādu, kas rada liela kaitējuma risku cilvēkam. Daudz kritiskāk tiek vērtēta situācija, ja cilvēks gandrīz katru dienu izdzer četras vai piecas devas alkohola – to par lielu risku uzskata 75% Latvijas skolēnu. Vēl 59% skolēnu saskata riskus situācijā, ja piecas vai vairāk alkohola devas tiek dzertas gandrīz katru nedēļas nogali (3.14. attēls). Salīdzinot ar situāciju pirms četriem gadiem, šim viedoklim piekrīt par nepilniem desmit procentiem vairāk jauniešu (iepriekš 50%).

Vērtējums par veselībai radīto kaitējumu visās trīs iepriekš minētajās situācijās statistiski nozīmīgi ir saistīts ar skolēnu dzimumu, proti, Latvijas meitenes biežāk nekā zēni uzskata, ka regulāra alkohola lietošana rada būtisku kaitējuma risku. Piemēram, 64% meiteņu uzskata, ka piecas vai

vairāk devas katru nedēļas nogali rada lielu risku, kamēr zēni šim viedoklim piekrīt 55% gadījumā.

Latvijas skolēnu vērtējums par to, cik lielā mērā iepriekš minētās situācijas rada lielu risku cilvēkam, ir augstāks par ESPAD vidējo – vienas vai divas alkohola devas katru dienu ESPAD vidēji uzskata par lielu risku 28% skolēnu, četru vai piecu devu alkohola katru dienu dzeršanu – 66% un piecu vai vairāk devu iedzeršanu gandrīz katru nedēļas nogali – 52%.

Salīdzinājumā ar Lietuvu un Igauniju, Latvijas skolēni retāk nekā pārējo Baltijas valstu skolēni redz riskus iedzeršanai nedēļas nogalēs – 61% Igaunijas un 68% Lietuvas skolēnu uzskata, ka piecas vai vairāk alkohola devas nedēļas nogalēs rada nopietnu kaitējumu.

Tāpat kā 2015. gadā, arī 2019. gadā ESPAD pētījumā tika iekļauti vairāki mērījumi par problēmām, ar kurām jaunieši varētu būt saskārušies alkohola lietošanas dēļ. Anketā uzskaitītās alkohola lietošanas rezultātā radušās problēmas iespējams iedalīt piecās problēmu grupās: (1) individuālās problēmas (ietver nelaimes gadījumus vai savainojumus un nokļūšanu slimnīcā), (2) riskantas uzvedības problēmas (braukšana vai peldēšanās, lietojot alkoholu), (3) attiecību problēmas (ietver nopietnas problēmas attiecībās, strīdus), (4) seksuāla rakstura problēmas (nodarbošanās ar seksu bez prezervatīva un seksuālas uzmākšanas piedzīvošana), (5) likumpārkāpumi (ietver piedalīšanos kautiņā, nepatīkšanas ar policiju, bijis upuris zādzībai vai laupīšanai).

Athlstoši 2019. gada ESPAD pētījuma rezultātiem (3.7. tabula), secināms, ka visbiežāk jaunieši alkohola lietošanas dēļ ir sabojājuši vai pazaudējuši kādas lietas vai apģērbus (7,4%). Nopietnākās situācijās, piemēram, bijis iesaistīts nelaimes gadījumā, nepatīkšanās ar policiju, nopietnā strīdā vai kautiņā, pēdējo 12 mēnešu laikā bijuši iesaistīti uz pusi mazāk skolēnu, attiecīgi 4,9%, 4,4%, 3,9% un 3,0% (3.7. tabula). Salīdzinot ar 2015. gada pētījuma rezultātiem, šādas situācijas ir ievērojami samazinājušās. Piemēram, 2015. gadā 19% skolēnu kaut reizi bija gadījies pazaudēt kādu lietu, 14,1% iesaistījās nopietnā strīdā, bet 13,2% cieta nelaimes gadījumā vai savainojās. Tāpat vērojama pozitīva tendence attiecībā uz peldēšanos dziļos ūdeņos reibuma stāvoklī un seksuālu uzmākšanos pēc alkohola lietošanas. Šādās situācijās pēdējo 12 mēnešu laikā bijuši iesaistīti mazāk skolēnu kā pirms četriem gadiem, attiecīgi 3,4% (iepriekš 12%) un 3,2% (iepriekš 7,5%) aptaujāto skolēnu. Vēl 2,2% skolēnu alkohola reibumā ir paši sevi savainojuši un 1,8% nodarbojies ar seksu bez prezervatīva. Savukārt mazāk kā 1,0% ir bijis apzagts (0,7%) un bijis iesaistīts negadījumā, pašam vadot transporta līdzekli (0,5%), taču nogādāti slimnīcā vai neatliekamās palīdzības nodaļā intoksikācijas dēļ 0,7%, nelaimes gadījuma dēļ – 0,3%.

3.7. tabula. ESPAD kohortas skolēnu pēdējo 12 mēnešu laikā alkohola lietošanas rezultātā piedzīvotās problēmas dzimuma griezumā, %

	Zēni	Meitenes	Kopā
Individuālās problēmas			
Sabojāja lietas vai apģērbus	6,5	8,2	7,4
Nelaimes gadījumu vai savainojumu	3,6	6,2	4,9
Tišām nodarīja sev pāri	1,7	2,6	2,2

Nogādāts slimnīcā reibuma dēļ	0,8	0,6	0,7
Nogādāts slimnīcā traumas vai savainojuma dēļ	0,3	0,4	0,3
Riskanta uzvedība			
Brauca ar mopēdu, mašīnu vai citu motorizētu transporta līdzekli	2,7	1,3	2,0
Iesaistīts negadījumā, pašam vadot transporta līdzekli	0,7	0,3	0,5
Peldējies dziļā ūdenstilpē	4,0	2,9	3,4
Attiecību problēmas			
Iesaistījies nopietnā strīdā	3,6	4,2	3,9
Likumpārkāpumi			
Bijušas nepatikšanas ar policiju	3,6	5,2	4,4
Kautiņš	3,0	3,0	3,0
Ticis aplaupīts vai apzagts	0,6	0,8	0,7
Seksuālas dabas problēmas			
Nodarbojies ar seksu bez prezervatīva	1,7	1,9	1,8
Piedzīvoja seksuālu uzmākšanos	2,5	3,9	3,2

Salīdzinot iegūtos rezultātus dzimumu griezumā, redzams, ka zēni un meitenes vienlīdz bieži ir bijuši iesaistīti kautiņos (3,0%), tomēr kopumā meitenes biežāk nekā zēni ir bijušas iesaistītas dažādās riskantās situācijās (3.7. tabula). Piemēram, meitenes biežāk kā zēni ir bijušas iesaistītas nopietnos strīdos (4,2% un 3,6%), tām bijušas darīšanas ar policiju (5,2% un 3,6%) un tās divas reizes biežāk nekā zēni alkohola reibumā ir cietušas nelaimes gadījumā vai sevi savainojušas (6,2% un 3,6%). Jāatzīmē, ka seksuālu uzmākšanos alkohola reibumā arī biežāk piedzīvo meitenes (3,9% un 2,5%). Savukārt zēni biežāk nekā meitenes iesaistījušies riskantās situācijās, kas saistītas ar vīrišķības apliecināšanu. Piemēram, sēdušies pie auto stūres (2,7% un 1,3%) un reibumā peldējušies dziļā ūdenstilpnē (4,0% un 2,9%).

3.6. Alkohola lietošana kopā ar enerģijas dzērieniem

Kopš 2015. gada ESPAD pētījuma instrumentārijā ir iekļauti mērījumi arī par enerģijas dzērienu lietošanas izplatību un lietošanu kopā ar alkoholu. Kā liecina 2019. gada pētījuma rezultāti, enerģijas dzērienus dzīves laikā ir pamēģinājuši 80% Latvijas skolēnu, kas ir tieši tikpat daudz kā pirms četriem gadiem, lai gan kopš 2016. gada enerģijas dzērienu pārdošana personām, kuras jaunākas par 18 gadiem ir aizliegta.

21% skolēnu enerģijas dzērienus ir pamēģinājis 1-2 reizes dzīves laikā, 13% tos lietojuši 10-19 reizes. Tomēr jāatzīmē, ka salīdzinājumā ar iepriekšējā pētījuma rezultātiem, ievērojami krities to ESPAD kohortas skolēnu skaits, kuri enerģijas dzērienus dzer regulāri, proti, kuri dzīves

laikā tos dzēruši 40 un vairāk reizu. Tādi kopumā ir vien 7,8% skolēnu (iepriekš 22%). Tādējādi iepriekš minētie politikas mēri (enerģijas dzērienu tirdzniecības aizliegums nepilngadīgām personām) ir ļāvuši samazināt enerģijas dzērienu lietošanas biežumu, nevis pašu šādas pieredzes esamību dzīves laikā līdz 18 gadu vecuma.

Pretēji iepriekš novērotajam, enerģijas dzērienus nedaudz biežāk dzīves laikā ir pamēģinājuši zēni nekā meitenes, attiecīgi 85% un 75%. Tāpat 40 un vairāk reizu dzīves laikā biežāk tos lietojuši puīši nekā meitenes (12% un 3,6%).

52% ESPAD kohortas skolēnu enerģijas dzērienus ir lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā. Visbiežāk skolēni (21%) šos dzērienus ir lietojuši 1-2 reizes, taču 2,4% tos pēdējā gada laikā dzēruši 20 un vairāk reizes, kas par 6,5 procentpunktiem mazāk nekā pirms četriem gadiem.

Pēdējo 12 mēnešu laikā enerģijas dzērienus biežāk lietojuši zēni (58%) nekā meitenes (46%). Nedaudz biežāk enerģijas dzērienus pēdējā gada laikā lietojuši skolēni no citām pilsētām un republikas nozīmes pilsētām nekā skolēni no Rīgas. Proti, Rīgā pēdējā gada laikā tos lietojuši 48% aptaujāto skolēnu, kamēr citās pilsētās un republikas nozīmes pilsētās tos lietojuši attiecīgi 56% un 53% skolēnu. Jāatzīmē, ka būtiskas atšķirības starp latviešu un mazākumtautību skolēniem šajā rādītājā nav vērojamas, attiecīgi 53% un 49%.

Aptuveni trešdaļa (27%) skolēnu enerģijas dzērienus ir dzēruši pēdējo 30 dienu laikā, taču puse (16%) no viņiem to darījuši 1-2 reizes. To skolēnu īpatsvars, kuri uzskatāmi par regulāriem enerģijas dzērienu lietotājiem (pēdējo 30 dienu laikā dzēruši 10 un vairāk reizes), ir salīdzinoši zems – 3,0%. Pēdējā mēneša laikā enerģijas dzērienus lietojuši nozīmīgi vairāk zēnu nekā meiteņu, attiecīgi 32% un 23%.

Aplūkojot, cik bieži skolēni ir dzēruši enerģijas dzērienus sajauktus kopā ar alkoholu vienā iedzeršanas reizē, ESPAD dati rāda, ka šāda pieredze dzīves laikā ir 18%. Būtiskas atšķirības starp zēniem un meitenēm nav novērojamas (17% un 19%), taču biežāk tas novērojams citās pilsētās (21%) un lauku teritorijās (20%) nekā Rīgā (15%). Reģionu griezumā retāk šī pieredze sastopama Latgalē.

Kopumā, ja arī enerģijas dzērieni ir lietoti sajaukti ar alkoholu, tas noticis reti – 11% skolēnu enerģijas dzērienus kopā ar alkoholu dzīves laikā ir lietojuši vienu vai divas reizes.

12% skolēnu enerģijas dzērienus sajauktus ar alkoholu lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā, no tiem, 8,1% to darījuši vienu vai divas reizes, bet 7,0% 10-19 reizes. Tos vienlīdz bieži lietojuši kā zēni, tā meitenes (12%). Savukārt enerģijas dzērienu kokteiļus **pēdējo 30 dienu laikā lietojuši 4,7% aptaujāto jauniešu.**

3.7. Alkoholisko dzērienu reklāmas

Kopš 2015.gada ESAPD pētījuma instrumentārijā Latvijā ir iekļauti arī mērījumi par alkoholisko dzērienu reklāmām. Šo mērījumu mērķis ir noskaidrot, cik bieži jaunieši pēdējo 30 dienu laikā redzējuši alkoholisko dzērienu reklāmas dažādos plašsaziņas informācijas līdzekļos, kā arī alkoholisko dzērienu reklamēšanai izmantotos netradicionālos paņēmienus.

Kā liecina pētījuma rezultāti, visbiežāk skolēni alkoholisko dzērienu reklāmas ir redzējuši internetā, televīzijā un tirdzniecības vietās. Šajos medijos reklāmas pēdējo 30 dienu laikā vismaz reizi redzējuši attiecīgi 86%, 86% un 81% skolēnu. Vēl salīdzinoši bieži jaunieši alkoholisko dzērienu reklāmas pamanījuši izklaides pasākumu vietās (69%), vides reklāmās (68%) un drukātajos izdevumos (64%). Visretāk tās ievērotas sporta pasākumos (33%) un radio (39%). Būtiski norādīt, ka gan televīzijā, gan radio ir aizliegta alkoholisko dzērienu reklāma, izņemot alu un vīnu. Tāpat saskaņā ar Alkoholisko dzērienu aprites likumu, alkoholisko dzērienu reklāma vides standos ir aizliegta. Tādējādi nepieciešams precizēt, kādā veidā alkoholisko dzērienu reklāma ir izvietota, ka skolēni to identificē ar vides reklāmu.

Līdzīgi kā pirms četriem gadiem veiktajā pētījumā, skolēnu sniegtajā vērtējumā par alkoholisko dzērienu reklāmu izplatību statistiski nozīmīgas atšķirības dzimumu griezumā nav vērojamas, izņemot rādītājā par alkoholisko dzērienu reklāmām sporta pasākumos un preses izdevumos. Zēni biežāk nekā meitenes norādījuši, ka pēdējo 30 dienu laikā manījuši alkohola reklāmu sporta pasākumos, attiecīgi 37% un 28%. Salīdzinājumā ar 2015. gada pētījumu, būtiski pazeminājies šis rādītājs, iepriekš sporta pasākumos alkoholisko dzērienu reklāmas bija manījuši 60% puīšu un 43% meiteņu. Savukārt meitenes nedaudz biežāk kā zēni ir redzējušas alkoholisko dzērienu reklāmas preses izdevumos, attiecīgi 67% meiteņu un 60% zēnu, ko iespējams skaidrot ar to, ka meitenes biežāk aplūko drukātos preses izdevumus, piemēram, žurnālus.

Analizējot datus teritoriālā griezumā, secināms, ka alkohola reklāmu vides standos nozīmīgi biežāk pamanījuši Rīgas skolēni nekā viņu vienaudži lauku teritorijās, pretstatā kā tas bija iepriekš. Rīgā 75% skolēnu atzīmējuši, ka redzējuši alkohola reklāmu vides standos pēdējo 30 dienu laikā, savukārt lauku teritorijās šādu atbildi snieguši 63% skolēnu.

Alkoholisko dzērienu reklamēšanai tiek izmantoti arī netradicionāli veidi. 26% skolēnu norāda, ka dzīves laikā ir kaut reizi saņēmuši e-pastu, kas satur alkohola reklāmu. 31% kaut reizi ir apmeklējuši kādu ar alkoholisko dzērienu zīmolu saistītu interneta vietni. Tāpat gandrīz katrs desmitais (11%) skolēns kaut reizi dzīvē ir lejupielādējis mobilā tālruņa vai datora fona attēlu ar alkoholiskā dzēriena zīmolu vai logotipu, un ceturtā daļa aptaujāto jauniešu (24%) kaut reizi dzīvē ir aplūkojuši kāda alkoholiskā dzēriena profilu sociālajos tīklos. Būtiski norādīt, latviešu jaunieši biežāk nekā mazākumtautību jaunieši e-pastā saņēmuši alkoholisko dzērienu reklāmu (28% un 23%), apmeklējuši ar alkoholisko dzērienu saistītu interneta vietni (35% un 22%) un internetā pamanījuši alkoholisko dzērienu reklāmu (59% un 41%).

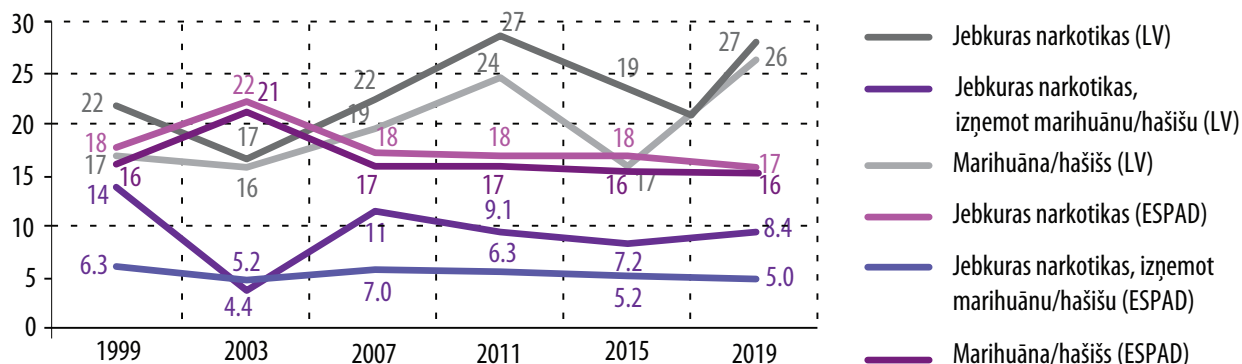
4. Narkotikas

Šajā nodaļā ir aplūkota skolēnu narkotiku lietošanas pieredze, aptverot jebkādas psihoaktīvās vielas (nelegālās narkotikas, inhalantus un trankvilizatorus u.tml.), t.sk., jaunās psihoaktīvās vielas. Rezultātu pārskatā lielāka uzmanība ir pievērsta marihuānai, t.i., vielai, kuru visbiežāk kā pirmo pamēģina jaunieši. Nodaļas ietvaros ir aplūkota narkotiku lietošanas izplatība un pieejamības vērtējums, skolēnu vecums, kad pirmo reizi ir pamēģināta katra no biežāk lietotajām vielām. Tāpat nodaļas ietvaros ir aplūkoti arī skolēnu viedokļi par narkotiku lietošanas kaitīgumu atbilstoši ESPAD metodoloģijai.

4.1. Narkotiku lietošanas izplatība

2019. gada pētījumā vērojams būtisks paaugstinājums vairākos galvenos narkotiku izplatības rādītājos ESPAD skolēnu kohortā. Salīdzinājumā ar 2015. gadu par 8 procentpunktiem ir paaugstinājies to 15-16 gadus veco skolēnu īpatsvars, **kuri kaut reizi pamēģinājuši kādu no narkotikām** – šobrīd **šāda pieredze ir 27%** minētās vecumgrupas Latvijas skolēnu (4.1. attēls). Zēniem šī pieredze bijusi biežāk – 30% Latvijas zēnu un 23% meiteņu ir pamēģinājuši nelegālās narkotikas. Salīdzinot rezultātus laikā, redzams, ka Latvijas rezultāti ir atgriezušies 2011. gada līmenī, turklāt ir augstāki par ESPAD vidējo rādītāju par 10 procentpunktiem (4.1. attēls).

4.1. attēls. **Nelegālo narkotiku* lietošanas pieredze Latvijas skolēnu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)**

Piezīme: * Rādītājs ietver marihuānu, amfetamīnus, kokaīnu, kreku, ekstāzi, heroīnu, LSD un citus halucinogēnus un, kopš 2007. gada, GHB. Kopš 2019. gada pētījuma Latvijā netiek mērīta kreka lietošana.

ESPAD vidēji 17% skolēnu kaut reizi dzīvē ir pamēģinājuši nelegālās narkotikas. Augstākie rādītāji ir iegūti Čehijā (29%), Itālijā (28%), Latvijā (27%), un Slovākijā (25%), bet viszemākie – Kosovā (4,2%), Islandē (7,3%), Ziemeļmaķedonijā (7,3%) un Serbijā (8,6%). Latvijas kaimiņvalstīs – Igaunijā (22%) un Lietuvā (19%) – šis rādītājs ir zemāks nekā Latvijā, taču arī augstāks par ESPAD vidējo.

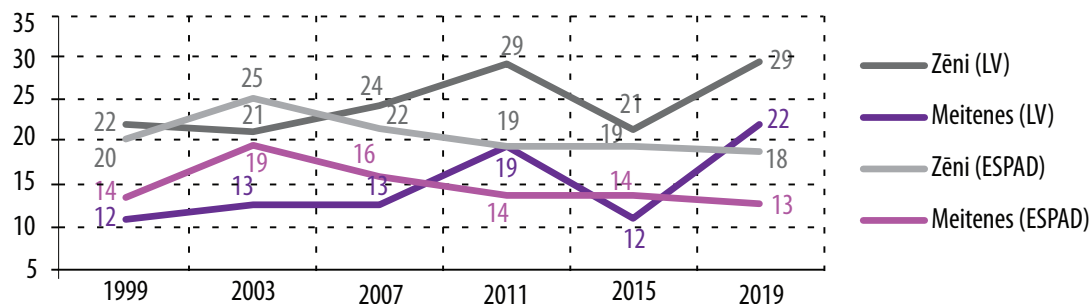
Kopumā 2019. gadā ESPAD pētījuma dalībvalstīs zēni biežāk nekā meitenes lietojuši narkotiskās vielas. Aptaujas dati liecina, ka no visiem aptaujātajiem skolēniem, vidēji 19% zēnu un 14% meiteņu kaut reizi dzīvē vai vairāk ir lietojuši narkotiskās vielas. Igaunijā kaut reizi dzīvē vai vairāk narkotiskās vielas ir lietojuši 23% zēnu un 20% meiteņu, bet Lietuvā 20% zēnu un 18% meiteņu.

Latvijas un ESPAD vidējie dati rāda, ka, ja skolēns ir pamēģinājis narkotikas, tad biežāk tas ir noticis trīs vai vairāk reizu, nevis 1-2 reizes, t.i., Latvijā 9% skolēnu ir pamēģinājuši nelegālās narkotikas 1-2 reizes un 18% – trīs un vairāk reizes. ESPAD vidēji šie rādītāji ir attiecīgi 5,8% un 11%. Šī tendence paliek nemainīga, aplūkojot atsevišķi zēnu un meiteņu pieredzi. Latvijā 10% zēnu ir pamēģinājuši nelegālās narkotikas 1-2 reizes un 20% – trīs un vairāk reizes. Latvijas meiteņu vidū 1-2 reizes narkotikas ir pamēģinājuši 7,8%, trīs un vairāk reizes – 15%.

4.1.1. Marihuāna

Ja 2015. gada ESPAD pētījumā marihuānas pamēģināšanas rādītājs bija samazinājies un 17% skolēnu bija kaut reizi dzīves laikā pamēģinājuši marihuānu, tad, veicot pētījumu pēc četriem gadiem (2019. gadā), marihuānas pamēģināšanas izplatība ir paaugstinājusies par 9 procentpunktiem, pārsniedzot 2011. gada rādītāju. Tādējādi ESPAD 2019. gada pētījuma dati rāda, ka **kaut reizi dzīves laikā marihuānu ir pamēģinājuši 26% Latvijas skolēnu**. Līdzīgi kā iepriekš, marihuānu vairāk pamēģinājuši zēni (29%) nekā meitenes (22%) (4.2. attēls). Iespējams, marihuānas pamēģināšanas pieaugums ir saistāms ar Latvijas sabiedrībā pieaugošo diskusiju par marihuānas legalizāciju un iepriekš populāro Spice produktu aizliegumu³.

4.2. attēls. Marihuānas lietošanas pieredze zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

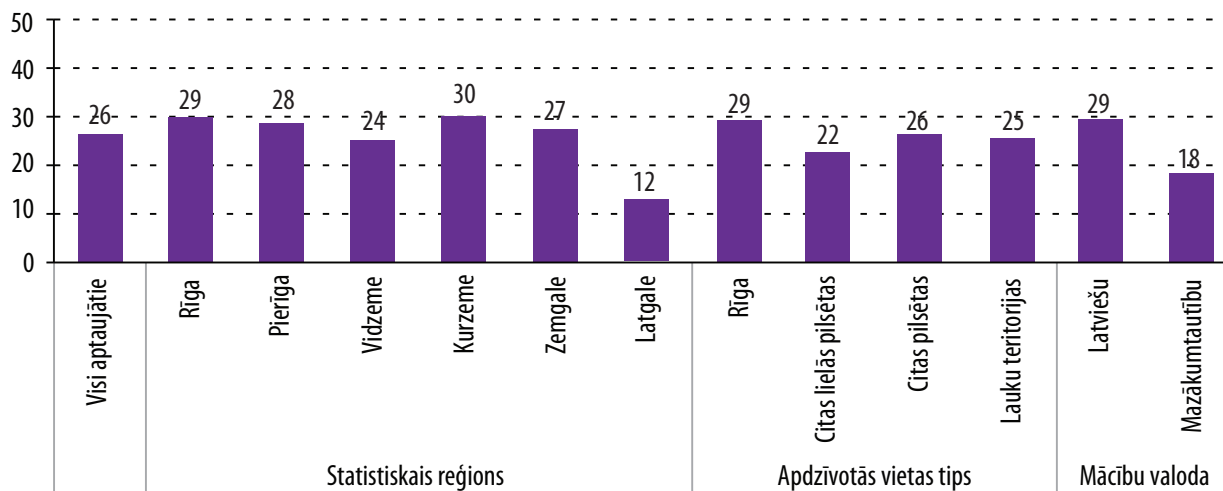

3. Sņikere, S., Trapencieris M. (2016). ESPAD 2015: Atkarību izraisīšu vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs.

Aplūkojot marihuānas pamēģināšanas pieredzi reģionu, apdzīvoto vietu un izglītības iestāžu mācību valodu griezumā, parādās no cigarešu un alkohola lietošanas atšķirīgas tendences (4.3. attēls). Pirmkārt, marihuānas pamēģināšanas īpatsvars statistiski nozīmīgi zemāks ir tikai Latgales reģionā (12%), kamēr Rīgā tas ir vienlīdz augsts ar citiem reģioniem. Apdzīvoto vietu griezumā vairs nav statistiski nozīmīgu atšķirību – lai gan redzams, ka Rīgas skolēni visbiežāk atzīst, ka ir dzīves laikā lietojuši marihuānu (29%), nav statistiski nozīmīgu atšķirību starp Rīgas un citu apdzīvoto vietu skolēnu pieredzi. Tomēr, aplūkojot rezultātus pēc izglītības iestādē īstenotās programmas valodas, redzams, ka skolēni ar latviešu mācību valodu biežāk atzīst marihuānas lietošanas pieredzi dzīves laikā nekā skolēni ar mazākumtautību mācību valodu (29% vs 18%).

4.3. attēls. **Marihuānas pamēģināšanas tendences reģiona, apdzīvoto vietu un izglītības iestādes mācību valodas griezumā, 2019. gads (%)**

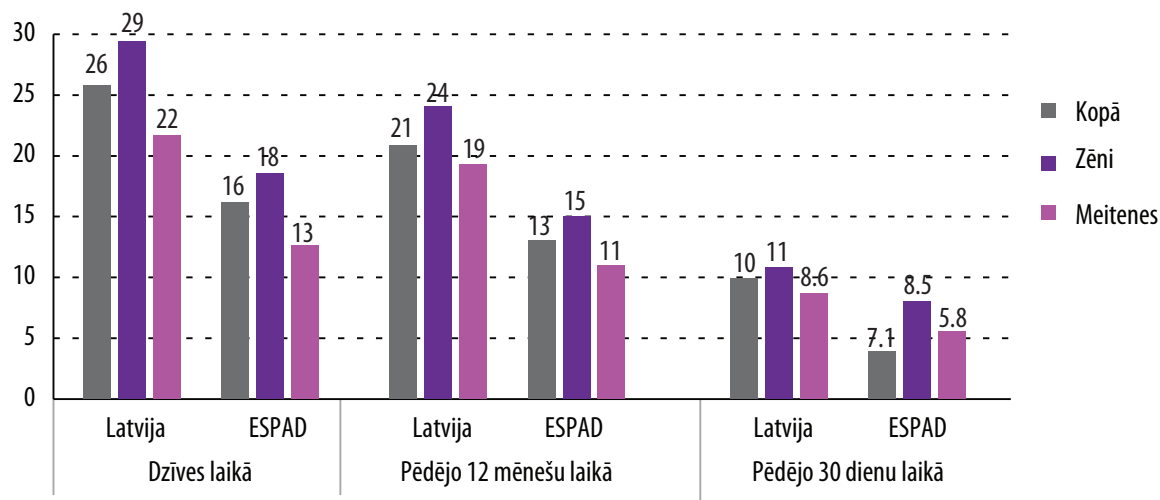
Marihuānu pamēģinājušie 15-16 gadus vecie Latvijas skolēni parasti to smēķējuši vienu vai divas reizes. Šāda vienreizēja marihuānas pamēģināšanas pieredze ir 9,9% Latvijas skolēnu, vēl 9,0% to smēķējuši trīs līdz deviņas reizes dzīves laikā un 2,4% vairāk par četrdesmit reizēm. Salīdzinot ar 2015. gadu, 1-2 reizi marihuānas pamēģināšanas īpatsvars ir paaugstinājies par 4,0 procentpunktiem.

Aplūkojot marihuānas lietošanas pieredzi dzīves laikā Latvijā salīdzinājumā ar citām ESPAD valstīm (4.4. attēls), redzams, ka, pirmkārt, Latvijas rādītājs ir augstāks par ESPAD vidējo (16%), un, otrkārt, Latvijā novērojamas atšķirīgas tendences nekā vairākās citās ESPAD valstīs ar iepriekš (2015. gadā) augstākajiem marihuānas pamēģināšanas rādītājiem skolēnu vidū. Ja 2015. gadā Latvijas skolēnu īpatsvars, kas bija pamēģinājuši marihuānu, bija ESPAD valstu vidējā līmenī, tad 2019. gadā – virs vidējā līmeņa. Salīdzinot ar 2015. gadu, marihuānas lietošanas kaut reizi dzīvē

īpatsvars ir būtiski samazinājies tādās valstīs kā Čehija (no 37% uz 28%), Francija (no 31% uz 23%), Monako (no 31% uz 22%), Bulgārija (no 27% uz 17%) un Igaunija (no 25% uz 20%). 2019. gadā ESPAD dalībvalstu vidū Latvija bija trešā valsts pēc dzīves laikā marihuānu pamēģinājušo skolēnu īpatsvara – pēc Čehijas (28%) un Itālijas (27%). Salīdzinājumam, Igaunijas rādītājs ir 20% un Lietuvas – 18%.

4.4. attēls. Marihuānas lietošanas pieredzes salīdzinājums ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)

2019. gada ESPAD dati rāda, ka 21% Latvijas skolēnu bija lietojuši marihuānu pēdējo 12 mēnešu laikā, t.i., salīdzinot ar 2015. gadu, novērojams pieaugums par 10 procentpunktiem, un 10% 15 gadus veco skolēnu uzskatāmi par neseniem marihuānas lietotājiem – viņi to lietojuši pēdējo 30 dienu laikā. Salīdzinot ar 2015. gadu, abi rādītāji ir būtiski pieauguši. Marihuānas lietošanas pieredze pēdējo 12 mēnešu laikā ir 24% Latvijas zēnu un 19% meiteņu (4.4. attēls).

Salīdzinot marihuānas lietošanas pieredzi pēdējo 12 mēnešu laikā Latvijā un citās ESPAD valstīs, redzams, ka Latvijas rādītājs ir, pirmkārt, būtiski augstāks par ESPAD vidējo (13%) un, otrkārt, ESPAD vidējais rādītājs pēdējo četru gadu laikā nav mainījies, kamēr Latvijā – būtiski pieaudzis. Turklāt Latvija praktiski ir viena no retajām ESPAD valstīm, kurā rādītājs ir pieaudzis par tik lielu procentpunktu skaitu, jo citās valstīs, kurās iepriekš nomērīta augstāka marihuānas lietošanas pieredze pēdējo 12 mēnešu laikā, tā pēdējo četru gadu laikā ir samazinājusies (piemēram, Francijā un Čehijā). Šo izmaiņu rezultātā Latvija kopā ar Nīderlandi (21%) ierindojas trešajā vietā pēc pēdējo 12 mēnešu laikā marihuānu lietojošo skolēnu īpatsvara pēc Čehijas (23%) un Itālijas (23%). Salīdzinājumam, Igaunijā pēdējo 12 mēnešu laikā marihuānu bija lietojuši 16% un Lietuvā – 13% skolēnu.

Izvērtējot vidējo marihuānas lietošanas reižu skaitu pēdējo 12 mēnešu laikā, Latvijā (7,4 reizes) tas ir ceturtais zemākais ESPAD dalībvalstu vidū (vidēji 9,9 reizes), augstākais – Francijā (15 reizes), Itālijā un Serbijā (13 reizes), kā arī Austrijā un Kiprā (12 reizes). Vairums skolēnu, kuri bija lietojuši marihuānu pēdējo 12 mēnešu laikā, to darīja 1-2 reizes (10,3%). Salīdzinot ar ESPAD vidējiem rādītājiem, redzams, ka tieši šis biežums ir tas, kurā novērojamas vislielākās atšķirības – ESPAD vidēji marihuānu pēdējo 12 mēnešu laikā 1-2 reizes ir lietojuši 5,5%, 3-5 reizes – 2,3% skolēnu, un pārējos lietošanas biežumos minējušo skolēnu īpatsvars samazinās, un to skolēnu īpatsvars, kuri marihuānu lietojuši 20 un vairāk reizes, Latvijā un ESPAD vidēji ir praktiski vienāds (attiecīgi 2,4% un 2,3%).

Marihuānas lietošanas pieredze Latvijas reģionu, apdzīvoto vietu un izglītības iestādes mācību valodas griezumā uzrāda, ka zemāks ir Latgales skolēnu īpatsvars, kas pēdējo 12 mēnešu laikā ir lietojuši marihuānu (10%), un mazākumtautību skolēnu īpatsvars ar šādu pieredzi (14%).

ESPAD 2019. gada aptaujā ir novērots arī to Latvijas skolēnu īpatsvara pieaugums, kas lietojuši marihuānu pēdējo 30 dienu laikā. Vidēji **10% Latvijas skolēnu**, tostarp 11% zēnu un 8,6% meiteņu **bija lietojuši marihuānu pēdējo 30 dienu laikā** (4.4. attēls). Latvijas rādītājs, salīdzinot ar 2015. gadu, ir pieaudzis par 5,8 procentpunktiem, tostarp zēniem par 5,2 procentpunktiem un meitenēm par 6,2 procentpunktiem. ESPAD valstu vidējais rādītājs marihuānas lietošanā pēdējo 30 dienu laikā ir 7,1%. Augstāki rādītāji ir novēroti Itālijā (15%), Francijā (13%), Nīderlandē (13%), Čehijā (12%), Spānijā (12%), Monako (12%) Austrijā (11%) un Slovēnijā (11%). Latvijas meitenēm biežāk nekā ESPAD valstīs vidēji ir raksturīgs lietot marihuānu 1-2 reizes pēdējo 30 dienu laikā (6,4% vs 3,3%), kamēr pārējo lietošanas biežumu nosaukšanas īpatsvars ir vienādā līmenī ar ESPAD vidējo. Zēnu gadījumā Latvijas rādītājs ir augstāks attiecībā uz 1-2 reižu un 3-5 lietošanas reižu minēšanas biežumu. 6,6% Latvijas zēnu ir lietojuši marihuānu 1-2 reizes pēdējo 30 dienu laikā un vēl 2,5% ir lietojuši 3-5 reizes (ESPAD vidēji šie rādītāji ir attiecīgi 4,0% un 1,5%).

Aplūkojot marihuānas lietošanas tendences pēdējo 30 dienu laikā Latvijas reģionu, apdzīvoto vietu un izglītības iestādes mācību valodas griezumā novērots, ka visretāk to ir darijuši Latgales skolēni (3,4%) pretstatā Kurzemes (13%) un Pierīgas skolēniem (13%), kā arī mazākumtautību skolēni (6,3%), salīdzinot ar latviešu skolēniem (11%). Aplūkojot marihuānas lietošanas biežumu pēdējo 30 dienu laikā, redzams, ka vidēji Latvijā 6,5% skolēni to darijuši 1-2 reizes; vēl 1,9% lietojuši 3-5 reizes, un 1,4% 6 un vairāk reizes, t.i., vismaz vienu reizi nedēļā. Vidējais ESPAD ir zemāks attiecībā uz 1-2 reižu lietošanas īpatsvaru (3,6%), pārējos biežumos Latvijas dati tuvojās ESPAD vidējam.

Analizējot marihuānas lietošanas pieredzes īpatsvara pieaugumu pēdējo 12 mēnešu laikā un pēdējo 30 dienu laikā, viens no Latvijas datu izmaiņu skaidrojumiem būtu pirmā pieredzes gūšana kopīgas ballītes (t.sk., dzimšanas dienas ballītes) laikā. Kā redzams turpinājumā 4.2. nodaļā, marihuānu Latvijas skolēni visbiežāk pamēģina 15 gadu vecumā, kas ir tieši pēdējais gads pirms ESPAD aptaujas veikšanas. Arī pētnieku novērojumi, organizējot ESPAD aptauju Latvijas skolās un veicot anketu aizpildīšanas kvalitātes kontroli, rāda, ka līdzīgi anketas jautājumus par marihuānas lietošanas pieredzi neatkarīgi viens no otra aizpilda vairāki vienas klases skolēni.

Daļa ESPAD valstu, tostarp Latvija (kopumā 16 no 35), mērīja arī marihuānas lietošanu sajauktu kopā ar tabaku dzīves laikā. 21% Latvijas skolēni norāda, ka ir lietojuši šādu maisījumu, kas ir par 10 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā vidēji ESPAD valstīs, kurās tas mērīts (11%). Augstāks rādītājs ir Itālijā (25%). Tā kā šī pieredze nav nomērita virknē valstu, kurā ir līdzīgi cigarešu smēķēšanas un marihuānas lietošanas rādītāji kā Latvijā, tad Latvijas skolēnu paradums maisīt marihuānu un tabaku īpatsvara ziņā ierindojas otrajā vietā. Latvijā biežāk marihuānu ar tabaku ir jaukuši zēni (23%) nekā meitenes (18%). Salīdzinot ģeogrāfiski, retāk šāda pieredze ir Latgales skolēniem (10%).

Aplūkojot dažādus marihuānas/ hašiša paveidus (piemēram, hašišu (kaņepju sveķus), marihuānu vai kaņepju eļļu), Latvijas skolēni visbiežāk ir lietojuši marihuānu (zālīti) – to pēdējo 12 mēnešu laikā smēķējuši 24% aptaujāto jauniešu. Ievērojami retāk skolēni lietojuši hašišu (kaņepju sveķus) un kaņepju eļļu, kurus pēdējo 12 mēnešu laikā lietojuši attiecīgi 4,8% un 2,2% jauniešu. Tā kā šie jautājumi ir uzdoti tikai 12 ESPAD valstīs, tad nav iespējams šo rādītāju pilnīgs salīdzinājums ESPAD valstu starpā. Indikatīvi šie dati rāda, ka Latvijā retāk nekā citās valstīs tiek lietoti tādi produkti kā hašišs un kaņepju eļļa.

4.1.2. Citas nelegālās psihoaktīvās vielas

Citas nelegālās psihoaktīvās vielas Latvijas skolēni dzīves laikā ir pamēģinājuši retāk – 8,4% aptaujāto jauniešu (8,3% zēni un 8,5% meitenes), tomēr šie rādītāji ir relatīvi auguši, salīdzinot ar 2015. gadu (4.1. attēls), un ir vieni no augstākajiem ESPAD valstu starpā (vidēji – 5,0%). Vēl augstāks skolēnu īpatsvars, kas dzīves laikā ir pamēģinājuši citas nelegālās psihoaktīvās vielas, ir Īgaunijā (8,8%). Citas valstis ar salīdzinoši augstu rādītāju ir Slovākija (6,9%), Čehija (6,8%) un Kipra (6,6%).

3,8% Latvijas skolēnu citas narkotikas dzīves laikā bija lietojuši 1-2 reizes un 4,6% – 3 un vairāk reizes, kamēr vidēji ESPAD valstīs šie rādītāji ir attiecīgi 1,9% un 2,9%.

4.1. tabula. Citu nelegālo psihoaktīvo vielu pamēģināšanas tendences ESPAD skolēnu kohortā, 1999. – 2019. gads (%)

	Ekstazī	Amfetamīns	Heroīns	LSD un citi halucinogēni	Kokaīns
1999	6	4	-	3	2
2003	3	3	1	1	1
2007	7	6	1	4	2
2011	4	4	2	4	4
2015	2,7	2,9	2,1	3,7	2,3
2019	5,0	1,8	0,8	4,9	1,8
ESPAD, 2019	2,3	1,7	0,9	2,1	1,9

Apskatot datus sadalījumā pēc ESPAD mērīto narkotiku veidiem (4.1. tabula), redzams, ka ekstazī, kas tradicionāli ir nākamā populārākā nelegālā psihoaktīvā viela aiz marihuānas, dzīves laikā pamēģinājuši 5,0% Latvijas skolēnu. Šī viela ir vienlīdz populāra zēnu un meiteņu starpā. Salīdzinot ar 2015. gadu, ekstazī pamēģinājušo skaits ir audzis par 2,3 procentpunktiem. Otrā biežāk norādītā nelegālā psihoaktīvā viela, kuru dzīves laikā jau ir pamēģinājuši Latvijas skolēni, ir LSD un citi halucinogēni – 4,9%, turklāt samērā līdzīgi zēnu un meiteņu starpā (attiecīgi 5,1% un 4,7%). Ekstazī un LSD pamēģināšana dzīves laikā Latvijas skolēnu vidū ir augstāka nekā vidēji ESPAD valstu starpā (4.1. tabula). Savukārt citu nelegālo

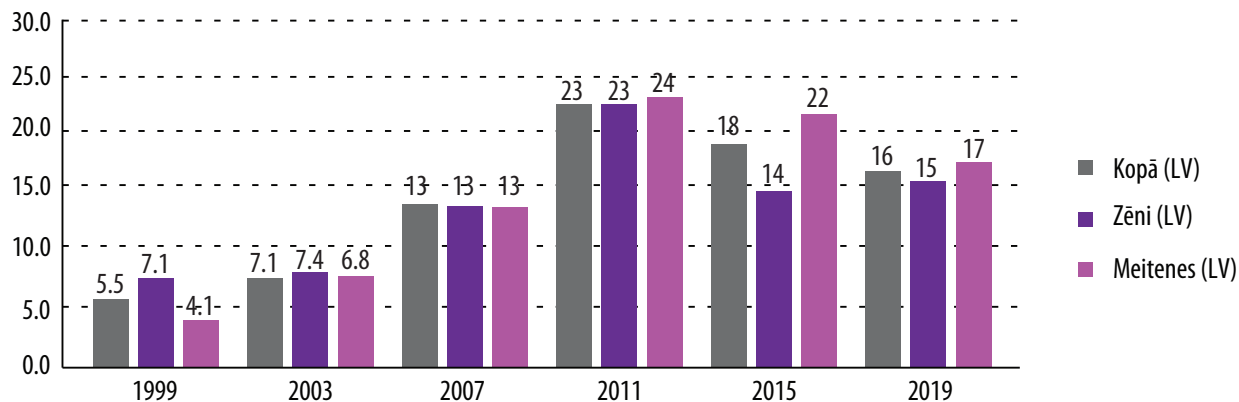
psihotaktīvo vielu lietošana Latvijā ir nedaudz samazinājusies salīdzinājumā ar situāciju pirms četriem gadiem – 2,3% jauniešu ir norādījuši, ka kaut reizi dzīvē ir pamēģinājuši maģiskās sēnes, 1,8% amfetamīnu un kokaīnu, 1,0% metamfetamīnu un 0,8% heroīnu. Vēl 0,3% Latvijas skolēnu ir norādījuši, ka ir pamēģinājuši GBH (visi to ir darījuši 1-2 reizes, vienādi zēni un meitenes).

Vērtējot dzimumu griezumā, būtiskas atšķirības starp zēniem un meitenēm citu nelegālo psihotaktīvo vielu pamēģināšanā dzīves laikā nav novērojamas. Meitenes nedaudz biežāk kā zēni norādījušas, ka savā dzīves laikā kaut reizi pamēģinājušas kokaīnu (1,9% meiteņu un 1,7% zēnu) un heroīnu (1,1% meiteņu un 0,4% zēnu), savukārt zēni nedaudz biežāk atzinuši, ka dzīves laikā ir izmēģinājuši amfetamīnu (2,0% zēni un 1,6% meitenes), metamfetamīnus (1,2% zēni un 0,9% meitenes) un LSD (5,1% zēni un 4,7% meitenes).

4.1.3. Legālo psihotaktīvo vielu lietošana (t.sk. apreibināšanās nolūkos)

Legālo psihotaktīvo vielas, kuru lietošana, t.sk., to lietošana apreibināšanās nolūkos, ir aplūkota ESPAD pētījumā, ir inhalanti, halucinogēnās “maģiskās sēnes”, trankvilizatori vai sedatīvie līdzekļi pēc ārsta norādījuma un trankvilizatori vai sedatīvie līdzekļi bez ārsta norādījuma (anketā – nomierinošas vai miega zāles bez ārsta receptes), anaboliskie steroīdi, alkohols kopā ar zālēm, lai apreibinātos, kā arī pretsāpju līdzekļi, lai apreibinātos. Nosaukto vielu starpā Latvijas gadījumā ir pievēršama uzmanība vairāku vielu lietošanai, kuras dzīves laikā pamēģinājušo skolēnu īpatsvars kopumā ir relatīvi augsts un būtiski augstāks nekā citās ESPAD valstīs vidēji. Tādējādi nodaļas turpinājumā tiks aplūkota četru legālo psihotaktīvo vielu lietošana dažādos nolūkos, tās ir: inhalantu lietošana, trankvilizatori vai sedatīvie līdzekļi bez ārsta norādījuma, kā arī šo medikamentu lietošana pēc ārsta norādījuma, un alkohola lietošana kopā ar zālēm, lai apreibinātos.

4.5. attēls. Inhalantu lietošanas pieredze ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 1999. – 2019. gads (%)

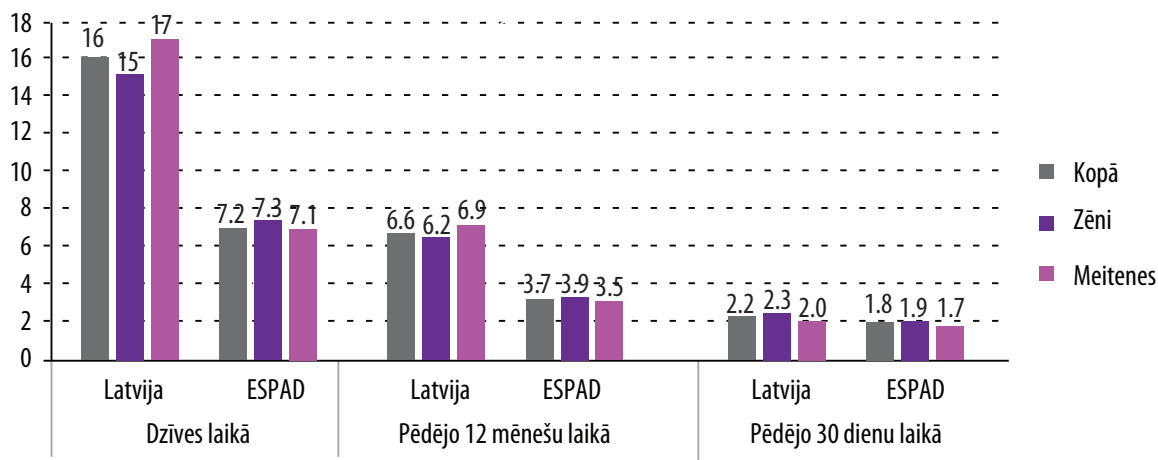
Lai arī pēdējo četru gadu laikā inhalantu lietošana apreibināšanās nolūkos Latvijas skolēnu vidū ir nedaudz samazinājusies, tā vēl aizvien ir augsta (16%, salīdzinājumam 2015. gadā – 18%). Inhalantu pamēģināšana dzīves laikā Latvijā biežāk novērota meiteņu starpā – 17% meiteņu un 15% zēnu (4.5. attēls).

Inhalantu lietošana ierindo Latviju pirmajā vietā starp visām ESPAD pētījuma dalībvalstīm. Latvijai seko Horvātija (15%), Vācija (15%), Igaunija (13%), Grieķija (13%), Austrija (12%), Zviedrija (11%) un Slovēnija (11%). Salīdzinājumam, ESPAD pētījuma dalībvalstu vidējais rādītājs ir 7,2% (4.6. attēls).

Inhalantu lietošanas tendences būtiski atšķiras no citu atkarību izraisošo vielu lietošanas ar to, ka pirmkārt, inhalantu lietošanas pieredze biežāk raksturīga skolēniem, kuri mācās skolās ar mazākumtautību programmu (27% vs 11%), otrkārt, biežāk tā ir novērota Latgalē (20%), salīdzinot ar Vidzemi (14%), Kurzemi (11%) un Zemgali (12%), un, treškārt, inhalantu lietošana vairāk raksturīga lielākām urbanizētām vietām, t.i., lietošanas pieredzes dzīves laikā īpatsvars samazinās, ja apdzīvotā vieta ir mazāka – attiecīgi lauku teritorijās 12% pretēji kā Rīgā (18%) un citās lielajās pilsētās (17%).

Dzīves laikā inhalantu pamēģināšanas reižu skaits Latvijas skolēnu starpā pamatā ir 1–2 reizes (10%), vēl 5,6% atzinuši, ka to darījuši trīs vai vairāk reizes. Iepriekš novērotās atšķirības dzimumu starpā atspoguļojas inhalantu lietošanas skaitā – zēni retāk nekā meitenes (taču bez statistiski būtiskām atšķirībām) norāda, ka ir lietojuši inhalantus 1–2 reizes (9,2% zēnu un 11% meiteņu), biežākas lietošanas gadījumā atšķirības dzimumu starpā nav novērotas.

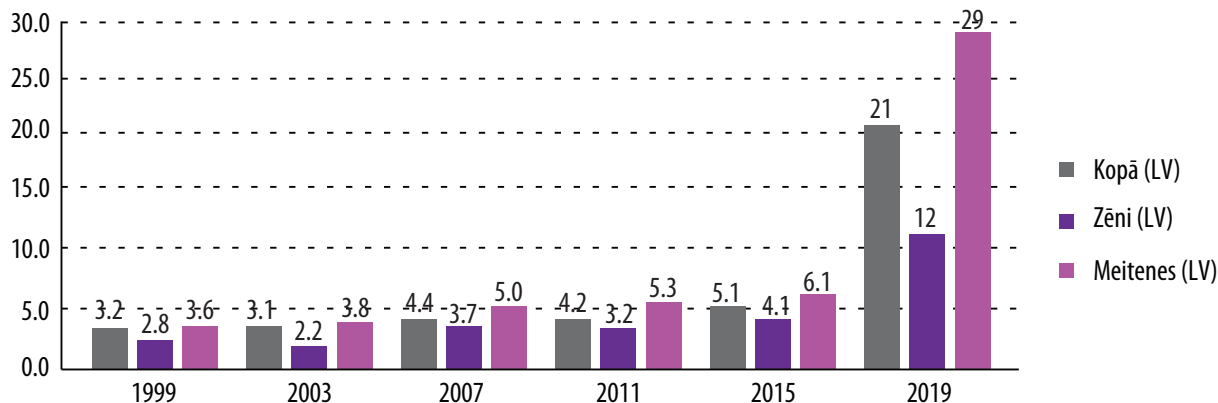
4.6. attēls. Inhalantu lietošana ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)

4.6. attēls rāda, ka pēdējo 12 mēnešu laikā vismaz vienu reizi inhalantus lietojuši 6,6% aptaujāto Latvijas skolēnu, bet pēdējo 30 dienu laikā – 2,2%. Šie rezultāti arī ir augstāki par inhalantu lietošanas pieredzi citu ESPAD valstu vidū.

4.7. attēls. Trankvilizatoru un sedatīvo līdzekļu bez ārsta norādījuma lietošanas pieredze ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 1999. – 2019. gads (%)

Aptaujāto Latvijas jauniešu vidū 2019. gadā ievērojami paaugstinājusies trankvilizatoru vai sedatīvo līdzekļu (anketā – nomierinošas vai miega zāles) lietošana bez ārsta norādījuma (4.7. attēls). Ja 2015. gadā šo vielu lietošanas pieredze dzīves laikā bija 5,1% 15 gadus veco skolēnu, tad 2019. gadā – 21% aptaujāto skolēnu. Līdzīgi kā Latvijā arī Igaunijā un Lietuvā rādītāji par trankvilizatoru vai sedatīvo līdzekļu lietošanu bez ārsta norādījuma ir būtiski paaugstinājušies, salīdzinot 2015. un 2019. gada aptauju datus (attiecīgi no 8,9% uz 15% Igaunijā un no 8,9% uz 20% Lietuvā). Augsti trankvilizatoru bez ārsta norādījuma lietošanas rādītāji novērojami arī Polijā (15%). Salīdzinājumam, ESPAD pētījuma dalībvalstu vidējais rādītājs 2019. gadā ir 6,6%.

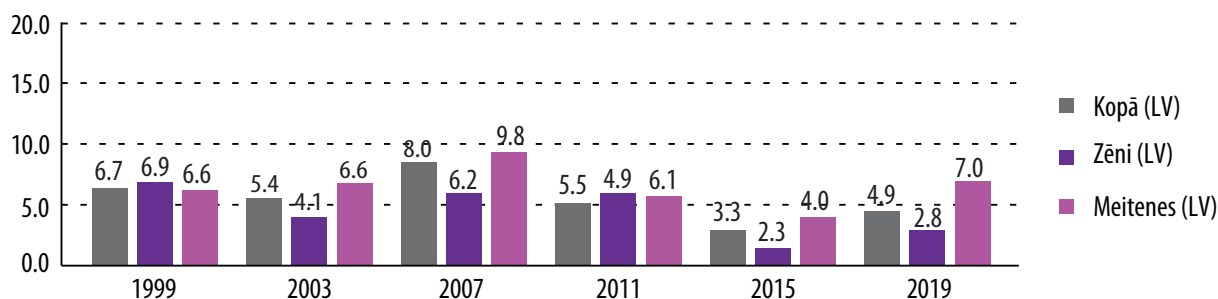
Savukārt trankvilizatorus vai sedatīvos līdzekļus pēc ārsta norādījuma 2019. gadā lietojuši 15% Latvijas skolēnu, kas arī ir otrais augstākais rādītājs ESPAD dalībvalstu starpā (9,2%). Augsti trankvilizatoru vai sedatīvo līdzekļu lietošana pēc ārsta norādījuma ir arī Portugālē (17%), Lietuvā (14%), Islandē (12%), Spānijā (12%), Polijā (12%), Francijā (12%), Norvēģijā (12%), Igaunijā (11%), Ziemeļmaķedonijā (11%), Monako (11%), Nīderlandē (11%), Īrijā (10%) un Čehijā (10%).

Meiteņu vidū trankvilizatoru vai sedatīvo līdzekļu lietošana ir izplatītāka nekā zēnu vidū gan ESPAD vidēji, gan Latvijā. Latvijā 2019. gadā 22% meiteņu un 7,8% zēnu trankvilizatorus vai sedatīvos līdzekļus lietojuši pēc ārsta norādījuma (ESPAD vidēji 10% meiteņu un 8,1% zēnu), bez ārsta norādījuma – 29% Latvijas meiteņu un 12% zēnu (ESPAD vidēji – 8,0% meiteņu un 5,1% zēnu).

Retāk Latvijas skolēnu vidū apreibināšanās nolūkos ir izplatīta alkohola lietošana kopā ar tabletēm (4,9%) (4.8. attēls) un pretsāpju līdzekļu lietošana (3,2%), taču arī salīdzinājumā ar iepriekšējā pētījuma datiem šiem rādītājiem ir tendence palielināties, un, proti, 2015. gadā alkoholu kopā ar medikamentiem jebkad pamēģinājuši bija 3,3% 15-16 gadus veco skolēnu, bet pretsāpju līdzekļus apreibināšanās nolūkos bija lietojuši 2,2% no minētās vecuma kohortas. Vidēji ESPAD valstīs 2019. gada aptaujā alkohola lietošanu kopā ar tabletēm dzīves laikā bija pamēģinājuši 3,7% skolēnu un pretsāpju līdzekļu lietošanu apreibināšanās nolūkā – 4,0%.

4.8. attēls. Alkohola lietošanas kopā ar zālēm apreibināšanās nolūkā pieredze ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 1999. – 2019. gads (%)

1,0% Latvijas skolēnu atzinuši, ka dzīves laikā ir lietojuši narkotikas injekciju veidā (ESPAD vidēji – 0,9%) un 0,8% Latvijas skolēnu bija lietojuši anabolos steroidus (ESPAD vidēji – 1,0%).

4.1.4. Jauno psihoaktīvo vielu lietošana apreibināšanās nolūkos

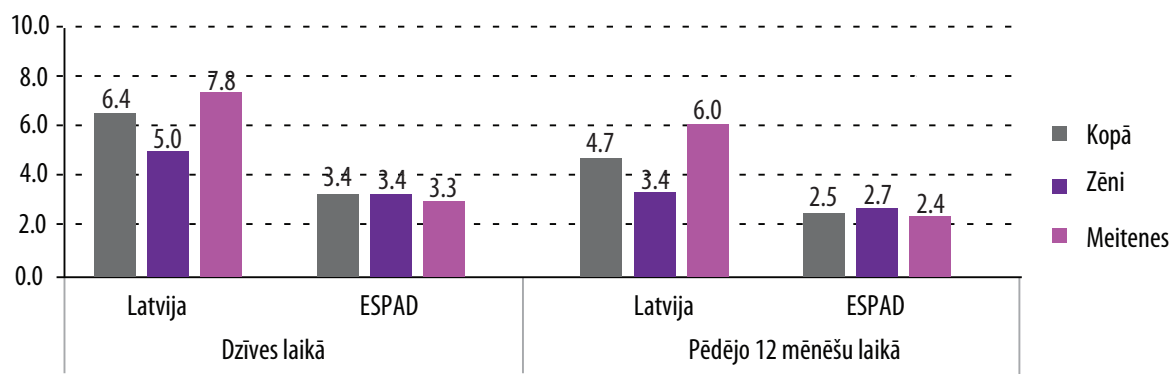
Jauno psihoaktīvo vielu lietošana apreibināšanās nolūkos ESPAD pētījumā tiek aplūkota kopš 2015. gada. Ņemot vērā, ka līdz šim jauniešu vidū kā vispopulārākās jaunās psihoaktīvās vielas bijuši smēķējamie augu maisījumi (*spice*), jāmin fakts, ka ir būtiski samazinājies šo vielu lietošanas rādītājs salīdzinot ar 2015. gadu. Iepriekšējā pētījuma dati liecināja, ka *Spice* grupas vielas jebkad dzīves laikā ir pamēģinājuši 9,5% 15-16 gadus veco skolēnu, savukārt 2019. gadā – tikai 1,9% skolēnu (ESPAD valstīs vidēji 3,1%). Šādām izmaiņām par pamatu ir *Spice* grupas vielu popularitātes straujā krišanās, kas aizsākās kopš tās tika iekļautas aizliegto vielu sarakstā un samazināta šo vielu pieejamība, slēdzot visus "legālos *spice* tirdzniecības kioskus" 2014. gadā⁴. Ņemot vērā, ka šis jautājums nav bijis obligāts skolēnu anketās, tomēr kopumā 20 ESPAD dalībvalstīs ir iekļāvušas to savā anketā. Salīdzinoši visaugstākā šo vielu lietošana novērota Francijā (5,2%), Ungārijā (4,9%) un Monako (4,7%).

4. Sīle L., Pelne A. (2015). Jaunās psihoaktīvās vielas Latvijā: situācijas analīze 2007.-2014. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs.

Attiecībā uz jauno psihoaktīvo vielu lietošanu, kas ir daudz plašāks jēdziens un iekļauj daudz vairāk un dažādas citas vielas 4.9. attēlā redzams, ka 6,4% Latvijas skolēnu norāda, ka dzīves laikā lietojuši kādu no jaunajām psihoaktīvajām vielām, 4,7% to darijuši pēdējo 12 mēnešu laikā. ESPAD valstīs vidēji jauno psihoaktīvo vielu lietošana dzīves laikā rādītājs ir 3,4%, pēdējo 12 mēnešu laikā – 2,5%. Līdzīgi kā Latvijā augsts jauno psihoaktīvo vielu pamēģināšanas rādītājs dzīves laikā ir konstatēts Igaunijā (6,6%), Lietuvā tas ir 5,6%.

4.9. attēls. Jauno psihoaktīvo vielu lietošana ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads (%)

Jaunās psihoaktīvās vielas Latvijā galvenokārt pieejamas augu maisījumu veidā (56%), pulvera veidā (36%) un 3,9% šķidrā veidā, bet 16% gadījumu vēl kādā citā veidā. Arī starp ESPAD pētījuma dalībvalstīm galvenokārt izplatīti ir augu maisījumi (54%) un tie ir vienlīdz populāri starp zēniem un meitenēm. Visvairāk jaunās psihoaktīvās vielas augu maisījumu veidā izplatītas ir Portugālē (78%), Grieķijā (72%), Monako (71%) un Lietuvā (70%). Latvijā augu maisījumus nedaudz biežāk lieto zēni (57%) nekā meitenes (55%). Savukārt pulvera veidā jaunās psihoaktīvās vielas izteikti vairāk lieto meitenes (41%) nekā zēni (28%). Arī ESPAD vidēji meitenes biežāk nekā zēni izvēlas lietot jaunās psihoaktīvās vielas pulvera veidā. Mērot konkrētu vielu lietošanu Latvijas skolēnu vidū, redzams, ka savas dzīves laikā 1,1% lietojuši sintētiskos katinonus jeb vannas sāli (ESPAD vidēji 1,1%, vielu lietošana mērīta 19 ESPAD valstīs).

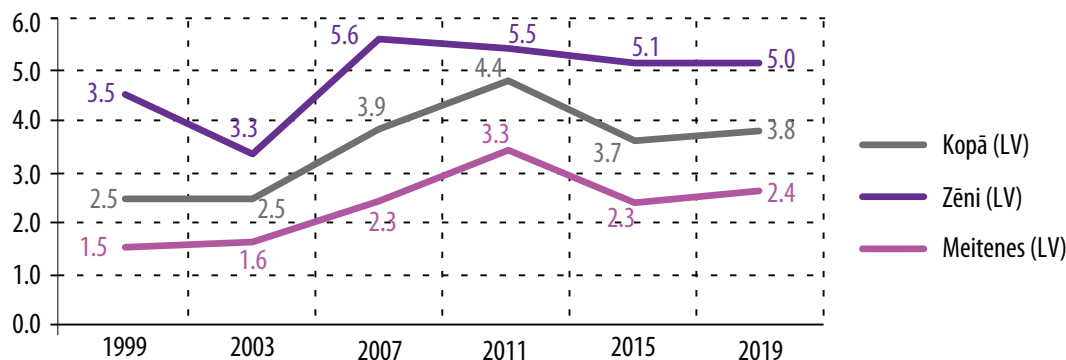
4.2. Narkotiku pamēģināšanas vecums

Pētījuma ietvaros jauniešiem tika jautāts vecums, kad tie pirmo reizi pamēģinājuši marihuānu, amfetamīnu vai metamfetamīnus, kokaīnu, ekstāzi, trankvilizatorus un sedatīvus līdzekļus bez ārsta norādījuma, inhalantus un alkoholu kopā ar tabletēm ar mērķi apreibināties. Turpinājumā detalizētāk tiks aplūkots marihuānas pamēģināšanas vecums, jo tā ir visbiežāk lietotā narkotika Latvijas skolēnu vidū, kā arī visu aptaujā mērīto psihoaktīvo vielu agrīnas pamēģināšanas tendences.

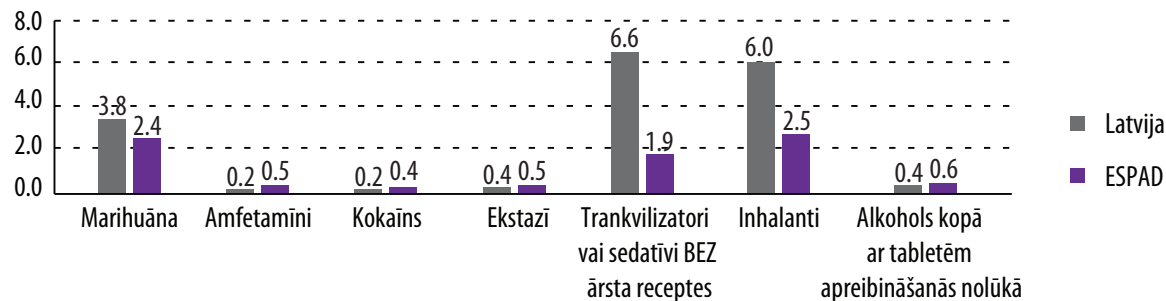
Marihuānu agrīnā vecumā (13 gadu vecumā vai agrāk) ir pamēģinājuši 3,8% Latvijas skolēnu, un šis īpatsvars pēdējo četru gadu laikā praktiski nav mainījies (iepriekš – 3,7%). ESPAD vidēji šis rādītājs ir 2,4%. Augstākie agrīnas marihuānas pamēģināšanas vecumi ir novērojami Francijā (4,5%), Itālijā (4,4%), samērā augsti rādītāji ir arī Kiprā (3,6%) un Lgaunijā (3,5%). Latvijas zēni agrīni ir pamēģinājuši marihuānu 5,0% un meitenes – 2,4%, ESPAD vidēji šie rādītāji ir attiecīgi 3,2% un 1,7% (4.10. attēls).

4.10. attēls. Agrīnas marihuānas pamēģināšanas tendences zēnu un meiteņu vidū salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem ESPAD dalībvalstīs, 1999. – 2019. gads (%)

Rādītāji par agrīnu marihuānas pamēģināšanu Latvijas reģionu, apdzīvoto vietu lieluma un izglītības iestādes mācību valodas griezumā urzrāda, ka augstāki agrīnas pamēģināšanas vecumi ir Rīgas (4,5%), Pierīgas (4,1%) un Kurzemes (6,0%) skolēnu vidū, kā arī latviešu skolēnu vidū (4,3%). Tipiskākais vecums, kad Latvijas skolēni pirmo reizi pamēģinājuši marihuānu, ir 14 gadi (8,2%) vai 15 gadi (13%).

4.11. attēls. Agrīnas dažādu psihoaktīvo vielu pamēģināšanas tendences ESPAD kohortas skolēnu vidū, 2019. gads (%)

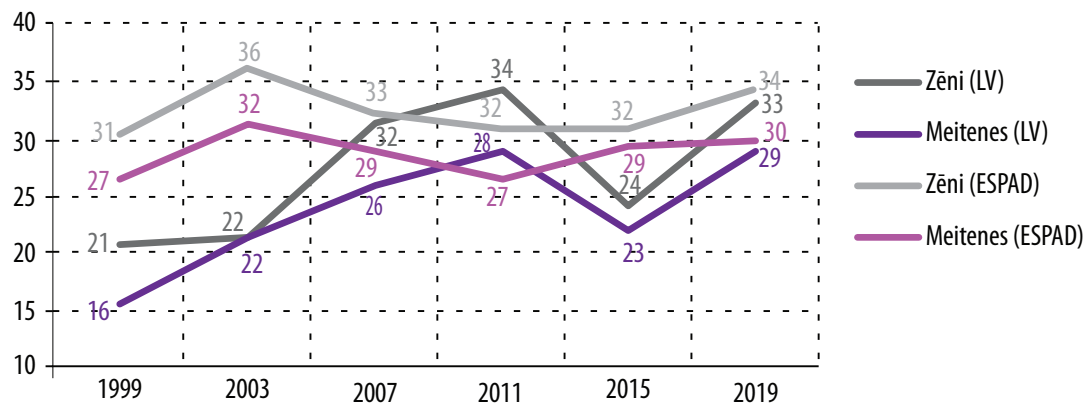
Salīdzinot dažādu psihoaktīvo vielu agrīnas pamēģināšanas vecumus skolēnu vidū Latvijā un ESPAD valstīs vidēji (4.11. attēls), redzams, ka Latvijā ievērojami biežāk skolēni agrīni pamēģina trankvilizatorus vai sedatīvus līdzekļus bez ārsta receptes (6,6%) vai inhalantus (6,0%), kā arī marihuānu (3,8%). Attiecībā uz pārējām vielām Latvijas rezultāts ir ESPAD vidējā rādītāja līmenī vai pat zemāks. Tā amfetamīnu vai kokainu agrīnā vecumā ir mēģinājuši 0,2% Latvijas skolēnu, ekstāzi un alkoholu kopā ar tabletēm apreibināšanās nolūkā – 0,4%.

Dati liecina, ka zēni divreiz biežāk agrīnā vecumā izmēģina marihuānu, bet meitenes – trankvilizatorus vai sedatīvus bez ārsta receptes – 5,0% zēnu un 2,4% lietojušas marihuānu attiecīgajā vecumā un 4,8% zēnu un 8,4% meiteņu lietojuši trankvilizatorus vai sedatīvus bez ārsta receptes. Tāpat meitenes biežāk kā zēni agrīnā vecumā izmēģina lietot inhalantus, 7,0% meiteņu atzīst, ka tos pamēģinājušas 13 gadu vecumā vai agrāk, kamēr to atzīst vien 4,9% zēnu. Līdz ar to var secināt, ka jaunieši biežāk uzsāk apreibinošu vielu lietošanu ar legālām psihoaktīvām vielām un marihuānu, kas ir lētākas un vieglāk pieejamas (sk. arī 4.3. nodaļu).

4.3. Narkotiku pieejamība

Narkotiku pieejamība ir viens no skaidrojumiem narkotiku lietošanas tendencēm skolēnu vidū, tāpēc ESPAD aptaujas ietvaros tiek noskaidrota arī skolēnu subjektīvā uztvere par dažādu vielu pieejamību. Narkotiku gadījumā tiek jautāts, cik viegli vai grūti, viņuprāt, skolēniem būtu iegūt narkotikas (visām narkotikām, izņemot marihuānu, tiek lietota piebilde – “ja vien viņi to gribētu”). Nodaļas turpinājumā ir aplūkota skolēnu uztvere par narkotiku “diezgan vieglu” vai “ļoti vieglu pieejamību”.

4.12. attēls. Marihuānas pieejamības vērtējums Latvijā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 1999. – 2019. gads*: “diezgan viegli” un “ļoti viegli” (%)

Piezīme: marihuānas pieejamība atsevišķi no citām vielām tika mērīta kopš 2007. gada

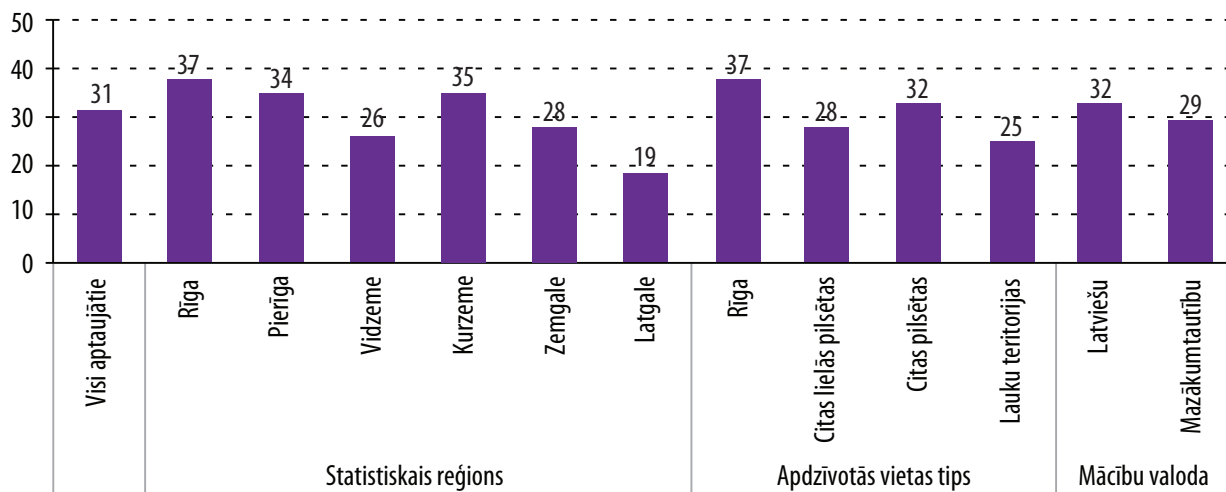

Latvijas jaunieši marihuānu atzīst par visvieglāk pieejamo narkotisko vielu Latvijā (sk. 4.12. un 4.13. attēlu): 31% aptaujāto skolēnu norāda, ka viņiem būtu ļoti viegli iegūt marihuānu, turklāt tas ir pieaudzis par 7 procentpunktiem, salīdzinot ar 2015. gadu. Marihuānas vieglas pieejamības rādītājs Latvijā atbilst ESPAD vidējam rādītājam (32%). Visvieglāk marihuānu, balstoties uz skolēnu subjektīvo vērtējumu, ir iegūt Nīderlandē (51%), Dānijā (48%) un Slovēnijā (46%). Salīdzinājumā ar kaimiņvalstīm, Latvija atrodas pa vidu, Igaunijā 34% skolēnu ir norādījuši, ka ir viegli iegūt marihuānu, bet Lietuvā – 24%. Relatīvi grūtāk marihuāna ir pieejama skolēniem Kosovā (11%) un Ukrainā (13%).

Salīdzinājumā dzimumu griezumā, redzams, ka zēni vērtē marihuānu kā vieglāk pieejamu: tā domā 33% Latvijas zēnu un 29% meiteņu (4.12. attēls). Lietuvā marihuānas pieejamībā nav vērojamas dzimumu atšķirības (24%), savukārt Igaunijā zēnu un meiteņu vērtējums ir attiecīgi 35% un 33%. Kopumā ESPAD valstu starpā atkārtojas tendence, ka zēni vērtē marihuānu kā vieglāk pieejamu: vidēji 34% zēnu un 30% meiteņu uzskata, ka tā ir samērā viegli pieejama.

Latvijas reģionu griezumā iezīmējas tendence, ka Latgales skolēni retāk uzskata, ka marihuāna ir viegli pieejama (19%), kamēr kā viegli pieejamu to visbiežāk atzīst Rīgas (37%), Pierīgas (34%) un Kurzemes (35%) skolēni (4.13. attēls). Savukārt apdzīvoto vietu lieluma griezumā citu republikas pilsētu un lauku teritoriju skolēni retāk uzskata, ka marihuāna ir viegli pieejama (attiecīgi 28% un 25%). Lai gan skolēni, kuri mācās izglītības iestādēs ar mazākumtautību valodu, retāk uzskata, ka marihuāna ir viegli pieejama (32% un 29%), šīs atšķirības nav statistiski nozīmīgas.

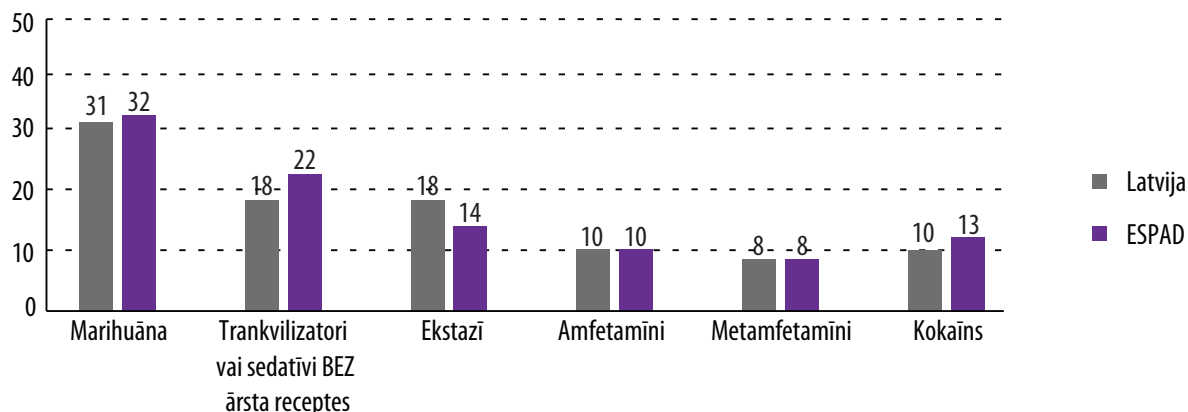
4.13. attēls. Marihuānas pieejamības vērtējums Latvijā reģiona, apdzīvoto vietu un izglītības iestādes mācību valodas griezumā, 2019. gads: “diezgan viegli” un “ļoti viegli” (%)

Citas psihoaktīvās vielas, skolēnu vērtējumā, ir grūtāk pieejamas (4.14. attēls). 18% Latvijas skolēnu norāda, ka viņiem būtu diezgan viegli vai ļoti viegli iegūt ekstāzi, 10% – amfetamīnu un kokaīnu. 18% norāda, ka viņiem ir viegli pieejami trankvilizatori vai sedatīvi bez ārsta norādījuma.

4.14. attēls. Dažādu psihoaktīvo vielu pieejamības vērtējums ESPAD kohortas skolēnu vidū, 2019. gads: “diezgan viegli” un “ļoti viegli” (%)

Latvijas zēni biežāk norādīja, ka viņiem varētu būt viegli pieejama marihuāna, tad attiecībā uz citu psihoaktīvo vielu pieejamību dzimumu atšķirības nav novērojamas (piemēram, attiecībā uz trankvilizatoru vai sedatīvu pieejamību bez ārsta receptes un metamfetamīna pieejamību), tad attiecībā uz citu vielu pieejamību nedaudz vairāk pārliecinātas ir meitenes, lai gan kopumā atšķirības nav statistiski būtiskas – 12% Latvijas meiteņu uzskata, ka viņām viegli būtu pieejams kokaīns (zēni – 8,7%) un 19% meiteņu uzskata, ka viņām viegli būtu pieejams ekstāzi (zēni – 17%).

Salīdzinot Baltijas valstu starpā, citu nelegālo psihoaktīvo vielu pieejamība Latvijā ir aptuveni tādi pati kā Igaunijā un Lietuvā. Igaunijā un Lietuvā 16% aptaujāto skolēnu ekstāzi vērtē kā drīzāk viegli vai viegli pieejamu, bet aptuveni desmitā daļa uzskata, ka būtu salīdzinoši viegli iegūt kokaīnu (Igaunijā 10% un Lietuvā 11%). Savukārt Igaunijas skolēniem mazliet vieglāk būtu iegūt amfetamīnu (10%) nekā Lietuvas skolēniem (8,8%).

Trankvilizatoru un sedatīvo līdzekļu pieejamība Latvijā ir salīdzinoši zemāka, jo Lietuvā tos par viegli pieejamiem atzīst 34% aptaujāto skolēnu un Igaunijā – 24%, vēl vieglāk pieejamus šos līdzekļus redz Polijas skolēnu (46%), kas ir pats augstākais rādītājs starp ESPAD valstu vidū.

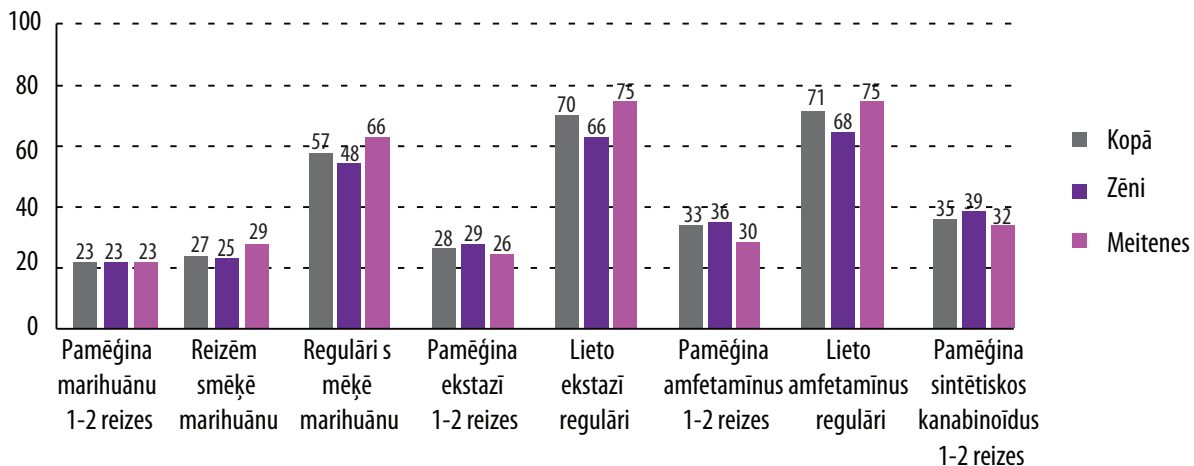
4.4. Narkotiku lietošanas riski

Pētījuma ietvaros skolēni vērtēja dažādus riskus saistībā ar narkotiku lietošanu. Šim nolūkam tika noformulētas astoņas situācijas, kas raksturo dažādu nelegālo psihoaktīvo vielu lietošanas intensitāti, un skolēniem lūdza novērtēt, cik lielu kaitējumu, viņuprāt, cilvēks sev nodara konkrētā situācijā. 4.26. attēlā redzamas vērtējuma “liels risks” variācijas katrā no dotajām situācijām.

Latvijas skolēnu vērtējumi rāda visai iecietīgu attieksmi pret marihuānas pamēģināšanu un neregulāru lietošanu. 23% Latvijas skolēnu uzskata, ka pastāv liels risks, ja marihuāna tiek pamēģināta vienu vai divas reizes un 27% saskata lielu risku, ja marihuāna tiek reizēm lietota (4.14. attēls). Turpretī regulāru marihuānas smēķēšanu par augstu risku atzīst 57% aptaujāto Latvijas skolēnu, un šis vērtējums, salīdzinot ar 2015. gadu, ir samazinājies par 9 procentpunktiem (66%). Latvijas rādītāji ir tuvi ESPAD vidējiem, proti, 22% ESPAD kohortas skolēnu uzskata par lielu apdraudējumu marihuānas pamēģināšanu 1-2 reizes, 28% – marihuānas smēķēšanu reizēm un 59% – regulāru marihuānas smēķēšanu.

Gan zēni, gan meitenes ir aptuveni vienādās domās par marihuānas pamēģināšanu un neregulāru smēķēšanu, marihuānas pamēģināšanu kā lielu risku veselībai atzīst 23% Latvijas meiteņu un 22% zēnu, neregulāru marihuānas smēķēšanu – 29% meiteņu un 25% zēnu, bet attiecībā uz regulāru marihuānas smēķēšanu meitenes ir ievērojami piesardzīgākas – to kā lielu risku saskata 66% meiteņu un 48% zēnu (4.15. attēls).

4.15. attēls. Nelegālo psihoaktīvo vielu izdarītā kaitējuma vērtējums Latvijā ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 2019. gads: “liels risks” (%)

Pret citu narkotisko vielu pamēģināšanu (1-2 reizes) un lietošanu Latvijas skolēni ir mazliet piesardzīgāki (4.15. attēls). Ekstazī pamēģināšanu 1-2 reizes par augstu risku uzskata 28% skolēnu, amfetamīna – 33% un sintētisko kanabinoīdu – 35%. Jāatzīst, ka pēdējā gadījumā daļai skolēnu nebija skaidrs, kas tieši tās ir par vielām, jo šādus jautājumus uzdeva klāt esošajiem izpildītāja pētniekiem.

Gadījumos, kad jāvērtē bija risks, ja ekstazī vai amfetamīni tiktu lietoti regulāri, liela riska vērtējuma īpatsvars Latvijas skolēnu vidū pieaug. Attiecīgi 70% tas ir augsts risks, ja tiek regulāri lietots ekstazī, un 71,0% Latvijas skolēnu redz augstu risku, ja tiek regulāri lietots amfetamīns (4.15. attēls). Kopumā visi risku vērtējumi Latvijā ir tuvi ESPAD vidējam rādītājam.

Latvijā meitenes biežāk kā zēni saskata risku ekstazī vai amfetamīnu regulārā lietošanā – abos gadījumos to par augstu risku atzīst 75,0% aptaujāto meiteņu. Salīdzinot ar kaimiņvalstīm, rādītāji par ekstazī un amfetamīna lietošanas riskiem ir diezgan līdzīgi – Lietuvā regulāru ekstazī lietošanu par augstu risku atzīst 65% aptaujāto skolēnu, bet Igaunijā 72%. Savukārt regulāru amfetamīna lietošanu par augstu risku atzīst 68% Lietuvas un 79% Igaunijas skolēnu.

Līdzīgi kā alkohola gadījumā, aptaujā tika mērīts īpatsvars, cik lielai daļai skolēnu ir gadījušās kādas problēmas – radušās individuālas vai attiecību problēmas, parādījusies riskanta uzvedība, likumpārkāpumi vai seksuālas dabas problēmas, lietojot narkotikas. Latvijas skolēnu atbildes par šādu situāciju rašanās biežumu parādītas 4.2. tabulā. Saskaņā ar pētījuma rezultātiem, redzams, ka Latvijas skolēni retāk bijuši iesaistīti riskantās situācijās narkotisko vielu reibumā nekā alkohola reibumā, kas vismaz daļā gadījumu ir skaidrojams ar atšķirīgo šo vielu lietošanas tendenci Latvijas skolēnu vidū. Pētījuma dati nav pietiekami, lai novērtētu, vai narkotiku lietošanas gadījumā Latvijas skolēni biežāk parūpējas par drošu vidi sev apkārt.

4.2. tabula. ESPAD kohortas skolēnu pēdējo 12 mēnešu laikā narkotiku lietošanas rezultātā piedzīvotās problēmas dalījumā pēc dzimuma (%)

	Zēni	Meitenes	Kopā
Individuālas problēmas			
Sabojāja lietas vai apģērbus	0,8	0,7	0,7
Nelaimes gadījumu vai savainojumu	0,4	0,4	0,4
Tišām nodarīja sev pāri	0,2	0,4	0,3
Nogādāts slimnīcā reibuma dēļ	0,4	0,1	0,3
Nogādāts slimnīcā traumas vai savainojuma dēļ	0,1	0,1	0,1
Riskanta uzvedība			
Brauca ar mopēdu, mašīnu vai citu motorizētu transporta līdzekli	0,9	0,0	0,4

lesaistīts negadījumā, pašam vadot transporta līdzekli	0,1	0,0	0,1
Peldējies dziļā ūdenstilpē	0,8	0,1	0,5
Attiecību problēmas			
lesaistījies nopietnā strīdā	0,5	0,5	0,5
Likumpārkāpumi			
Bijušas nepatikšanas ar policiju	0,6	0,4	0,5
Kautiņš	0,2	0,4	0,3
Ticis aplaupīts vai apzagts	0,0	0,1	0,0
Seksuālas dabas problēmas			
Nodarbojies ar seksu bez prezervatīva	0,6	0,4	0,5
Piedzīvoja seksuālu uzmākšanos	0,2	0,4	0,3

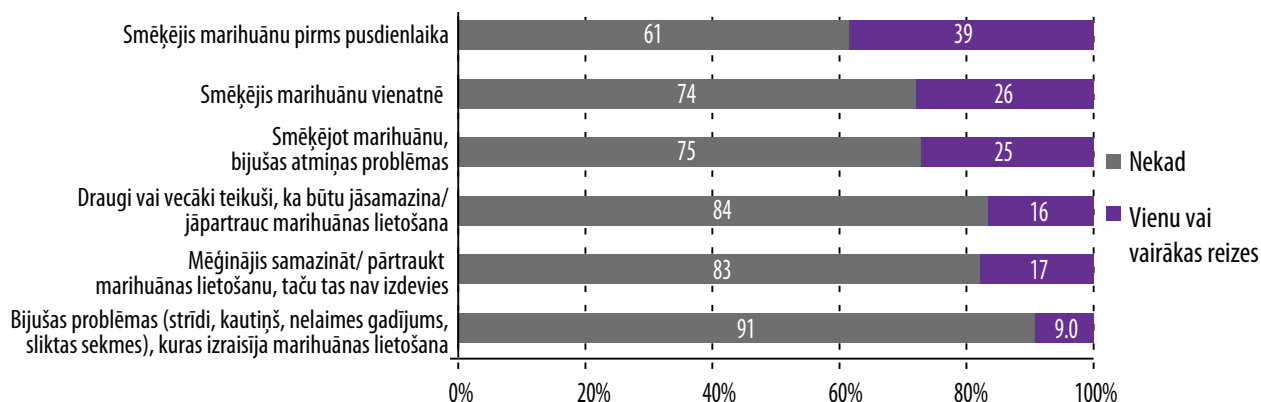
Līdzīgi kā alkohola lietošanas dēļ, arī narkotisko vielu lietošanas dēļ jaunieši pēdējo 12 mēnešu laikā visbiežāk ir sabojājuši vai pazaudējuši kādas lietas vai apģērbus (0,7%), taču ļoti reti bijuši apzagti (0,0%). Tādas riskantas situācijas, kā iesaiste nopietnā strīdā, nepatikšanas ar policiju vai peldēšana dziļā ūdenstilpnē, bijušas 0,5% aptaujāto skolēnu, lietojot narkotikas (4.2. tabula). Citas problēmas skolēni minējuši retāk. Jāatzīmē, ka starp dzimumiem nav vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības.

4.5. Problēmas saistībā ar marihuānas lietošanu

ESPAD ietvaros tiek noskaidroti arī skolēnu marihuānas smēķēšanas paradumi un to ietekme uz ikdienas dzīvi, vērtējot, vai tie norāda uz atkarības veidošanās risku tiem skolēniem, kuri ir lietojuši marihuānu pēdējo 12 mēnešu laikā (4.16. attēls). Latvijas skolēnu atbildes rāda, ka no visiem marihuānas lietotājiem 39% vismaz vienu reizi to ir smēķējuši līdz pusdienlaikam, 26% to ir smēķējuši vienatnē, kas norāda uz atkarību veidošanos. Salīdzinot ar kaimiņvalstīm, Latvijas skolēnu marihuānas smēķēšanas paradumi ir ļoti līdzīgi ar Igaunijas skolēnu paradumiem, proti, arī Igaunijā 39% to vismaz vienu reizi ir smēķējuši līdz pusdienlaikam un 24% – vienatnē. Savukārt Lietuvā vairāk kā puse no visiem skolēniem, kas lietojuši marihuānu pēdējo 12 mēnešu laikā, to ir smēķējuši līdz pusdienlaikam (57%), bet vienatnē 19%. ESPAD valstu starpā Lietuvai ir visaugstākais rādītājs attiecībā uz marihuānas smēķēšanu pirms pusdienlaika, bet marihuānu vienatnē visbiežāk smēķē Kiprā (43%) un Melnkalnē (42%).

4.16. attēls. Marihuānas lietošanas situācijas un paradumi, 2019. gads (% no marihuānu lietojošiem pēdējo 12 mēnešu laikā)

25% aptaujāto Latvijas skolēnu ir norādījuši, ka marihuānas smēķēšanas dēļ tiem vismaz vienu reizi ir bijušas problēmas ar atmiņu, vēl 16% atzinuši, ka draugi vai ģimenes locekļi viņiem ir ieteikuši pārtraukt smēķēt (4.16. attēls). 17% ir norādījuši, ka to kaut reizi dzīvē ir mēģinājuši nesekmīgi pārtraukt marihuānas smēķēšanu. Vēl 9% Latvijas skolēnu, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā ir smēķējuši marihuānu, ir atzinuši, ka tiem marihuānas smēķēšanas dēļ ir bijušas nopietnas problēmas, piemēram, skolēns iesaistījies nopietnā strīdā vai kautiņā, bijis iesaistīts kādā nelaimes gadījumā vai marihuānas smēķēšanas dēļ pasliktinājušās sekmes skolā, tomēr, salīdzinot ar 2015. gadu, šis rādītājs ir samazinājies par astoņiem procentpunktiem (iepriekš 17%).

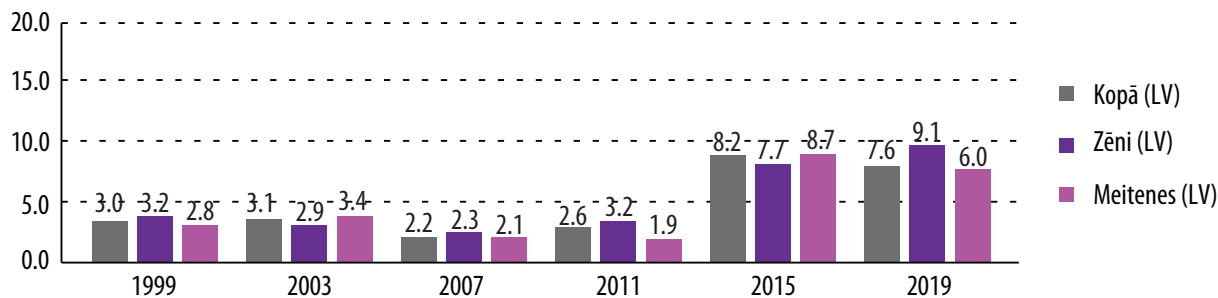
Latvijas skolēnu atbildes uz CAST skalas jautājumiem ļauj secināt, ka no pēdējā gada laikā marihuānu smēķējušiem, 5,8% klasificējami kā problemātiski jeb riskanti marihuānas lietotāji. Nedaudz lielāks šis rādītājs ir zēnu vidū (6,6%), salīdzinot ar meitenēm (5,1%). Latvijas rādītājs ir augstāks par ESPAD dalībvalstu vidējo rādītāju 4,0%. Augstākie rādītāji riskantai marihuānas lietošanai ir novēroti Francijā (7,3%), Vācijā (7,0%), Čehijā (6,5%), Slovēnijā (6,3), Itālijā (6,2%) un Austrijā (6,0%).

Atturēšanas no jebkādu atkarību izraisošo vielu lietošanas

Lai noteiktu vispārējās tendences skolēnu pieredzē pamēģināt jebkādas atkarību izraisošas vielas, ESPAD tiek aprēķināts kopējais rādītājs – atturēšanās no jebkādu atkarību izraisošo vielu lietošanas, šajā rādītājā ieskaitot cigarešu, alkohola, nelegālo narkotiku, inhalantu un trankvilizatoru vai sedatīvo līdzekļu bez ārsta norādījuma lietošanas pieredzi (4.17. attēls). 2019. gadā 7,6% Latvijas skolēnu bija pilnībā atturējušies no jebkādu atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas, biežāk zēni (9,1%), nekā meitenes (6,0%). Salīdzinot ar 2015. gadu, ir samazinājies Latvijas meiteņu īpatsvars, kuras ir atturējušās no jebkādu atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas (par 2,7 procentpunktiem, tomēr atšķirības nav statistiski nozīmīgas). Raugoties ilgākā perspektīvā, jāatzīmē, ka kopš 2015. gada pētījuma novērojama situācijas uzlabošanās Latvijā, kas izpaužas kā skolēnu, kuriem ir atturēšanās pieredze no jebkādu atkarību izraisošo vielu pamēģināšanas, īpatsvara pieaugums, piemēram, salīdzinot 2011. un 2019. gadu, rādītājam ir pozitīva dinamika par 5 procentpunktiem. Tomēr, neskatoties uz šo pozitīvo dinamiku, Latvijas rezultāti būtiski atpaliek no ESPAD vidējā rādītāja – 18% 2019. gadā. Labākie atturēšanās rādītāji 2019. gadā ir noteikti Islandē (58%), Kosovā (47%), Norvēģijā (42%) un Zviedrijā (37%). Zemākie atturēšanās rādītāji raksturīgi Čehijai (4,3%), Dānijai (6,8%), Latvijai (7,6%), Ungārijai (7,7%), Horvātijai (7,9%) un Slovākijai (8,1%). Gan Igaunijā, gan Lietuvā atturēšanās rādītājs 2019. gadā bija 15%.

4.17. attēls. Atturēšanas no jebkādu atkarību izraisošo vielu* lietošanas ESPAD kohortas zēnu un meiteņu vidū, 1999. – 2019. gads (%)

Piezīme: * Rādītāja aprēķināšanā ņemta vērā šādu vielu lietošanas pieredze: cigaretes, alkohols, nelegālās narkotikas, inhalanti un trankvilizatori vai sedatīvie līdzekļi bez ārsta norādījuma

5. Procesu Atkarības

Procesu atkarības ietver skolēnu interneta lietošanas paradumu un attieksmes analīzi un pieredzi ar azartspēlēm.

5.1. Interneta lietošanas paradumi

Sociālos medijus pēdējo septiņu dienu laikā (darbadienās) aptuveni stundu lietojuši 14% 15 gadus veco skolēnu, divas līdz trīs stundas 30%, bet vairāk par sešām stundām – 22% aptaujāto skolēnu. Kopsummā, 75% Latvijas skolēnu darbadienās lieto sociālos medijus vairāk kā divas stundas dienā. Salīdzinot sociālo mediju lietošanas regularitāti Latvijā un citās ESPAD dalībvalstīs, atzīmējams, ka skolēni Latvijā tos lieto līdzīgi kā viņu vienaudži Lietuvā vai Lgaunijā, taču retāk nekā skolēni Skandināvijas valstīs. Visvairāk sociālos medijus darbadienās (2-3 stundas) lieto Dānijas (40%) un Vācijas (40%) jaunieši, bet vismazāk Kosovas (25%), Bulgārijas (24%), Gruzijas (23%) un Ziemeļmaķedonijas (23%) skolēni.

Jautājot, cik stundas pēdējo septiņu dienu laikā pavadījuši sociālajos tīklos, tikai 4,3% zēnu un 0,5% meiteņu norādījuši, ka brīvdienās nav lietojuši sociālos medijus. Iegūtie dati liecina, ka brīvdienās pieaug sociālo mediju patēriņš, proti, 28% aptaujāto skolēnu brīvdienās pavadījuši vairāk par sešām stundām, turpretī darbadienās – 22%. Tāpat novērojamas atšķirības sociālo mediju lietošanas regularitātē zēnu un meiteņu vidū, meitenes biežāk kā zēni pavadā ilgāku laiku sociālajos medijos – 28% meiteņu un 19% zēnu darbadienās ir pavadījuši četras līdz piecas stundas sociālajos medijos un 25% meiteņu un 18% zēnu darbadienās ir pavadījuši vairāk par sešām stundām. Savukārt brīvdienās 29% meiteņu un 21% zēnu sociālos medijus ir lietojuši četras līdz piecas stundas un 34% meiteņu un 22% zēnu tos ir lietojuši vairāk par sešām stundām. Salīdzinot ar 2015. gadu, redzams, ka meitenes vēl aizvien vairāk kā zēni patērē sociālos medijus, taču to patēriņš ir samazinājies, jo pirms četriem gadiem četras vai vairāk stundas brīvdienās internetu lietoja 52% meiteņu un 38% zēnu.

Pētījuma ietvaros skolēni sniedza pašnovērtējumu par sociālo tīklu lietošanas ieradumu ietekmi uz viņu pašsajūtu un vecāku attieksmi pret sociālo mediju lietošanu. Aptuveni trešā daļa (31%) aptaujāto skolēnu atzīst, ka pavadā pārāk daudz laika sociālajos tīklos, turklāt 24% skolēnu atzīst, ka vecākiem pret to ir iebildumi. Jāatzīmē, ka tieši tikpat daudz skolēnu noliedz (24%), ka vecāki izteikuši iebildumus par to. 7,5% aptaujāto skolēnu piekrīt, ka viņiem pasliktinās garastāvoklis, ja viņi nevar pavadīt laiku sociālajos medijos, savukārt 38% skolēnu tam pilnībā nepiekrīt.

Pēdējo trīsdesmit dienu laikā (darbadienās) tiešsaistes spēles nav spēlējuši mazāk kā puse aptaujāto skolēnu (43%) – 13% tiešsaistes spēles ir spēlējuši pusstundu, 14% aptuveni vienu stundu, 16% divas līdz trīs stundas, 6,8% četras līdz piecas stundas, bet 8% vairāk par sešām stundām. Būtiski norādīt, zēni tiešsaistes spēles spēlē ievērojami vairāk, turklāt pavadā ilgāku laiku tās spēlējot. 65% meiteņu un 22% zēnu norāda, ka pēdējo 30 dienu laikā (darbadienās) nav spēlējuši tiešsaistes spēles, bet brīvdienās 16% zēnu un 59% meiteņu. Savukārt aptuveni viena ceturtda daļa zēnu (24%) pēdējo 30 dienu laikā (darbadienās) divas līdz trīs stundas ir pavadījuši spēlējot tiešsaistes spēles, bet meitenes mazāk kā viena desmitā daļa (7,7%).

Salīdzinot tiešsaistes spēļu spēlēšanu Latvijā un citās ESPAD dalībvalstīs, redzams, ka jaunieši Latvijā tiešsaistes spēles spēlē retāk kā viņu vienaudži Lietuvā vai Igaunijā, proti, pēdējo 30 dienu laikā (darbadienās) tiešsaistes spēles nav spēlējis 31% Lietuvas jauniešu un 27% Igaunijas jauniešu. Arī Lietuvā un Igaunijā tiešsaistes spēles ievērojami vairāk spēlē zēni. Visretāk tiešsaistes spēles spēlē Grieķijas (54%) un Īrijas (56%) attiecīgās vecumgrupas jaunieši.

Iegūtie dati liecina, ka pēdējo septiņu dienu laikā Latvijas jaunieši vidēji 2,1 dienu pavadījuši spēlējot tiešsaistes spēles – zēni tiešsaistes spēles spēlējuši 3,4 dienas, bet meitenes 0,9 dienas. Vismazāk laiku pie tiešsaistes spēlēm pavada Kosovas (1,4 dienas), Īrijas (1,7 dienas) un Grieķijas (1,8 dienas) jaunieši.

Jautājot, vai viņiem ir pasliktinājies garastāvoklis, ja nav iespējams laiku pavadīt spēlējot tiešsaistes spēles, 61% to pilnībā noliedz, savukārt 5,7% atzīst, ka tā ir noticis. Savukārt 12% jauniešu atzīst, ka viņu vecāki ir izteikuši aizrādījumus par to, ka viņi pārāk daudz laika pabada spēlējot. Likumsakarīgi, zēniem biežāk kā meitenēm vecāki izsaka šādas bažas, attiecīgi 18% zēnu un 5,6% meiteņu vecāki ir izteikuši aizrādījumu par to, ka pārāk daudz laika tiek pavadīts spēlējot tiešsaistes spēles. Jāatzīmē, ka tikai 10% jauniešu atzīst, ka tie pavada pārāk ilgu laiku.

5.2. Azartspēles

2019. gadā izmantota atšķirīga metode, pēc kuras aprēķināta azartspēļu spēlēšanas izplatība skolēnu vidū salīdzinājumā ar 2015. gadu. Ņemot vērā šo faktu, azartspēļu izplatības rādītāji nav tieši salīdzināmi ar iepriekšējā pētījuma rezultātiem. 2019. gadā izplatības rādītāja aprēķinā tika vērtēta skolēnu apstiprinoša atbilde par spēlēšanu pēdējo 12 mēnešu laikā vismaz vienā no azartspēļu veidiem, kas spēlēti uz naudu (spēlējis spēļu automātus, spēļu kārtis vai kauliņu spēli, loterijas vai izdarījis derības sporta vai dzīvnieku sacensībās), savukārt 2015. gada pieeja balstās uz skolēnu atbildžu vērtējumu tieši jautājumā: «Cik bieži (ja vispār kādreiz) spēlējāt azartspēles uz naudu pēdējo 12 mēnešu laikā».

Saskaņā ar pētījuma rezultātiem **22% 15-16 gadus veco jauniešu kaut reizi pēdējā gada laikā ir spēlējuši kādu no azartspēļu veidiem uz naudu**. Latvijas rādītājs atbilst ESPAD valstu vidējam rādītājam, savukārt Igaunijā un Lietuvā tie ir zemāki (attiecīgi 17% un 19%).

No tiem skolēniem, kuri spēlējuši azartspēles pēdējo 12 mēnešu laikā, visbiežāk uz naudu spēlē kāršu spēles (pokers, bridžs, metamie kauliņi) (52%) un piedalās loterijās ("nokasišana", bingo, keno) (53%), retāk – liek likmes uz sporta spēļu rezultātiem, t.sk. sacensībām, kurās piedalās dzīvnieki (30%) un spēlē spēļu automātus (15%). 8,5% skolēnu (14% zēnu un 2,9% meiteņu) azartspēles spēlē tiešsaistē (2,5% to darijuši katru vai gandrīz katru dienu).

Pētījuma iegūtie rezultāti liecina, ka 3,0% no visiem 15-16 gadus veciem skolēniem ar azartspēlēm aizraujas pārmērīgi, savukārt vērtējot starp tiem, kuri tās spēlējuši pēdējo 12 mēnešu laikā, 12% uzskatāmi par tādiem, kuri to dara pārmērīgi. Igaunijas rādītājs atbilst ESPAD valstu vidējam rādītājam (15%), savukārt Lietuvā katrs piektais jauniešs (20%) spēlē pārmērīgi. Pārmērīgas azartspēļu spēlēšanas uzvedības noteikšanai izmantots instruments, kura pamatā ir skolēnu atbildes uz anketas jautājumiem par 1) spēlēšanas biežumu, 2) laiku, kas pavadīts spēlējot un 3) spēlēšanas intensitāti (cik bieži tas darīts 2h vai vairāk).

Azartspēles pēdējā gada laikā spēlējuši nozīmīgi vairāk zēnu nekā meiteņu. 15-16 gadus veco jauniešu vidū kādu no azartspēļu veidiem uz naudu Latvijā spēlējuši 28% zēnu un 17% meiteņu. Loterija ir aptuveni vienlīdz izplatīta starp puīšiem un meitenēm, savukārt pārējās azartspēles ievērojami vairāk spēlē zēni. Jāatzīmē, ka arī pārējās ESPAD pētījuma dalībvalstīs azartspēles ir ievērojami izplatītākas starp zēniem, attiecīgi vidēji 29% zēnu pēdējā gada laikā ir spēlējuši kādu no azartspēlēm, kamēr meitenes – 15%.

Jautājot, vai skolēns jebkad ir jutis vajadzību paaugstināt likmes, 11% aptaujāto jauniešu atbild apstiprinoši. Savukārt 1,8% jauniešu atzīst, ka ir melojuši sev svarīgiem cilvēkiem par to, cik daudz tie spēlē azartspēles. Atbildes uz šiem jautājumiem izmantotas, lai novērtētu azartspēļu problemātisku spēlēšanu. Kopumā azartspēļu spēlēšana kā problemātiska Latvijā novērtēta 4,0% pēdējā gada laikā spēlējušajiem skolēniem, kas ir zemāka nekā ESPAD valstīs vidēji (5,0%). Augstākie problemātiskas spēlēšanas rādītāji novēroti Gruzijā (12%), Dānijā (9,1%) un Rumānijā (8,5%). Igaunijas un Lietuvas rādītāji ir līdzīgi situācijai Latvijā (attiecīgi 4,1% un 4,5%).

Aizraušanās ar azartspēlēm saistīta arī ar citām atkarībām – 58% pēdējo trīsdesmit dienu laikā lietojuši vismaz piecas vai vairāk reizes alkoholu, 51% dzīves laikā lietojis kādu no nelegālajām narkotikām, 50% dzīves laikā kaut reizi smēķējis marihuānu, bet 23,0% lietojis kādu no simulantiem.

Executive summary

To determine the overall trend in students' experiences of trying any addictive substance, ESPAD calculates an overall indicator of abstinence from any addictive substance, including cigarettes, alcohol, illicit drugs, inhalants and tranquillizers, or non-prescription sedatives. In 2019, 7.6% of Latvian students had completely abstained from trying any addictive substances, more often boys (9.1%) than girls (6.0%).

Since the 2015 survey, there has been an improvement in the situation in Latvia, in the form of an increase in the proportion of students who have experienced abstinence from trying any addictive substances, for example, comparing 2011 and 2019, the indicator has a positive dynamic by 5 percentage points. However, despite this positive dynamics, Latvia's results lag significantly behind the ESPAD average of 18% in 2019.

Smoking

In Latvia, more than half of all surveyed students born in 2003 have smoking experience, despite the fact that in Latvia, as in other ESPAD study countries, the proportion of young people who have tried smoking at least once in their lives continues to decline. Latvian results (57%) is not only higher than the ESPAD average (41% in 2019), but also the highest proportion among all ESPAD 2019 member states.

Since 2019, ESPAD has been measuring cigarette and e-cigarette smoking separately, also calculating a common indicator, namely the proportion of students who have tried at least one of these products. This overall indicator further increases the proportion of students with smoking experience. In 2019, on average 68% of Latvian students had tried cigarettes or e-cigarettes.

The results of the 2019 survey do not show significant gender differences, but they are depending on the degree of urbanization of the young people's place of residence. The larger the population, the less likely students have tried cigarettes. 52% of students in Riga and 54% of students in other big cities have cigarette smoking experience, in contrast to 61% of students in smaller cities and 64% of rural areas.

52% of the surveyed Latvian students have used e-cigarettes at least once in their lives, which ranks Latvia among the countries where this indicator is higher than the average in European countries. Boys have tried e-cigarettes at least once per life more often – 60% of all boys surveyed and 44% of girls. 27% of Latvian students have tried water-pipe at least once in their lifetime, while 25% of Latvian students have tried moist snuff (snus) at least once in their life.

12% of 15-year-olds are regular smokers, i.e. they smoke at least one cigarette a day. Compared to 2015, this indicator has slightly decreased. The study shows that 11% of boys and 13% of girls smoke regularly. Including e-cigarette smoking at least once a day in the regular smoking indicator, 14% of Latvian students smoke regularly, i.e. it can be concluded that Latvian students regularly smoke mainly cigarettes, and regular e-cigarette smoking is uncommon.

The results of the 2019 ESPAD survey show a positive trend in decreasing of the proportion of young people who smoke their first cigarette at the age of 13 or even earlier. If in 2011 they were about 60%, in 2015 - 47%, then in 2019 - 31% of young people. Despite this generally positive trend, Latvia has the second highest indicator among ESPAD member states.

More often, boys start smoking early – in the 2019 survey, 36% of Latvian boys indicated that they had tried their first cigarette when they were 13 years old or younger. Among girls, 27% had such an experience. Also, students of other Latvian cities (36%) and rural areas (38%) started smoking earlier (up to and including 13 years of age) more often than young people living in Riga.

Measurements of the availability of tobacco products show that 65% of Latvian students under the age of 16 admit that it would be easy for them to get cigarettes, which is higher than the average in the ESPAD study countries and 4 percentage points higher than in 2015.

Alcohol

The data of the 2019 survey show that 89% of Latvian students have tried an alcoholic beverage at least once in their life, which is exactly the same as in 2015, and is still one of the highest among the ESPAD survey member states. Analysing by gender, 87% of boys and 91% of girls in Latvia have tried alcohol at least once in their lives.

During the last 12 months, 75% of Latvian students have consumed alcoholic beverages at least once, remaining at the 2015 level. Latvia's indicator is also the highest among all three Baltic States, and higher than the average of the ESPAD study member states. Significant differences in alcohol use over the last 12 months exist between boys and girls. If 80% of girls have experienced alcohol use in the last 12 months, then 70% of boys.

The indicator, which reflects the strengthening of regular drinking habits (20 and more alcohol use cases), continues to decrease both in the ESPAD member states and in Latvia. In 2019, it was 10% in Latvia. Among Latvian girls, the proportion of those who have consumed alcoholic beverages 20 times and more often during the last year is higher, reaching 12%. Among boys, the figure is 8.2%.

According to the survey, 47% of Latvian students have consumed alcoholic beverages at least once in the last 30 days, which is the same as in the ESPAD countries on average in 2019. Compared to 2015, this indicator in Latvia has slightly increased – by 3.4 percentage points. The most frequently consumed alcoholic beverage among Latvian students in the last 30 days has been beer (32%), followed by spirits (30%), wine (28%) and cider (27%).

The data of the 2019 survey reveal that the main motives for young people's use of alcoholic beverages are related to the creation of positive emotions, especially at social events. Students' answers show that alcohol is not important in the formation of interactions and relationships between young people.

According to Latvian students, 44% of them have been drunk at least once in their lifetime. In 2019, the average indicator of ESPAD countries is 36%, in Estonia and Lithuania – 34%, which means that in Latvia this figure is higher not only in relation to the average indicator, but also against both other Baltic states.

Since 2007, there has been a positive trend of a significant decrease in risky alcohol use among Latvian students – in 2019 the rate of heavy drinking (36%) is almost similar with the average of ESPAD countries (34%). Contrary to the indicators of previous years, girls such an experience have more often than boys (respectively 38% vs 33%) in 2019.

48% of Latvian students have started consuming alcoholic beverages (at least one glass) or have tried at least one glass at an early age, i.e. at the age of 13 or earlier, which is the second highest indicator among ESPAD countries. 9.3% of Latvian students have been drunk for the first time at an early age, on average 6.7% of young people in ESPAD countries.

In general, most of the surveyed students in Latvia have easy or very easy access to alcohol – if they wanted to, 78% of young people would find it easy or very easy to get one of the types of alcoholic beverages, which corresponds to the ESPAD average. Compared to 2015, this indicator has increased by 8 percentage points, although previously it tended to decrease – from 84.2% in 2011 to 70% in 2015.

More than half of young people see risks in drinking five or more servings of alcohol almost every weekend. 59% of 15-year-old students think that such alcohol consumption causes significant health damage. Compared to the situation four years ago, almost 10 percent more young people agree with this opinion (previously 50%). Girls are more likely than boys to believe that regular drinking poses a significant risk to health.

Since 2015, the ESPAD study also includes measurement of the prevalence and use of energy drinks with alcohol. According to the results of the 2019 study, 80% of 15-year-olds have tried energy drinks in their lifetime, which is exactly the same as four years ago, although since 2016 the sale of energy drinks to persons under 18 years of age has been prohibited. The impact of the implemented policy is revealed by looking at the frequency of energy drink consumption, which has significantly decreased so that students have consumed it less often than before. 18% of students drank energy drinks mixed with alcohol in one drink.

Illicit drugs and other substances

The 2019 study shows a significant increase in a number of key drug prevalence rates in the ESPAD cohort. Compared to 2015, the proportion of 15-year-old students who have tried a drug at least once has increased – currently 27% of Latvian students of this age group have such an experience. 30% of Latvian boys and 23% of girls have tried illicit drugs. Latvia's results have returned to the 2011 level and are 10 percentage points higher than the ESPAD average.

Latvian and ESPAD average data show that if a student has tried drugs, it is more often three or more times, rather than 1-2 times. In Latvia, 9% of students have tried illicit drugs 1-2 times and 18% have tried it three or more times.

While in the 2015 ESPAD study, cannabis use had fallen and 17% of students had tried cannabis at least once in their lifetime, then four years later (2019), the prevalence of cannabis use had risen by 9 percentage points exceeding level of the 2011-year study. Latvian students aged 15-16 tried cannabis have usually smoked it once or twice. 9.9% of Latvian students have such a once-lifetime experience of trying cannabis, another 9.0% have smoked it three to nine times in their lifetime and 2.4% more than forty times. Compared to 2015, the proportion of cannabis usage 1-2 times has increased by 4.0 percentage points. Latvian students most often try cannabis at the age of 15, which is the last year before the ESPAD survey. At an early age (13 years of age or even earlier), 3.8% of young people surveyed have tried cannabis.

Comparing the experience of cannabis use in the last 12 months in Latvia and other ESPAD countries, it can be seen that Latvia's indicator is, on the one hand, significantly higher than the ESPAD average (13%) and, on the other hand, the ESPAD average has not changed over the last four years while in Latvia – increased. The ESPAD 2019 survey also shows an increase in the proportion of Latvian students who have used cannabis in the last 30 days. On average, 10% of Latvian students, including 11% of boys and 8.6% of girls, had used cannabis in the last 30 days. Compared to 2015, Latvia's indicator has increased by 5.8 percentage points.

25% of Latvian youth have indicated that they have had memory problems at least once due to cannabis smoking, but another 16% have admitted that they have been advised by friends or family members to stop smoking. 17% of those smoking cannabis during last 12 month have admitted that they have tried to quit it at least once in their lives, while 9.0% of young people say they have had serious problems with cannabis smoking. Of those who have smoked cannabis in the last year, 5.8% are classified as problematic or risky cannabis users. This indicator is slightly higher among boys (6.6%) compared to girls (5.1%). Latvia's indicator is higher than the average of ESPAD countries (4.0%).

About one-fifth (23%) of young people surveyed believe that there is a high risk of having cannabis tried once, and about a quarter (27%) agree if it is used irregularly. In contrast, regular cannabis smoking is considered a high risk by 57% of 15-year-olds surveyed. Overall, regular cannabis smoking is rated similarly among ESPAD countries, with 59% of young Europeans considering it a high risk.

Other illicit psychoactive substances have been tried less often during lifetime – 8.4% of Latvian students (8.3% boys and 8.5% girls), however, these indicators have increased relatively compared to 2015 and are among the highest among ESPAD countries (5.0% on average). 3.8% of Latvian students had used other illicit drugs 1-2 times in their lifetime and 4.6% - 3 or more times, while the average in ESPAD countries is 1.9% and 2.9%, respectively.

Ecstasy, which traditionally is the next most popular illicit psychoactive substance beyond cannabis, has been tried by 5.0% of Latvian students in their lifetime. The second most frequently reported illicit drug, which has already been tried by Latvian students during their lifetime, is LSD and other hallucinogens - 4.9%. In turn, the use of other illicit psychoactive substances in Latvia has slightly decreased compared to the situation four years ago - 2.3% of young people have indicated that they have tried magic mushrooms at least once in their lives, 1.8% amphetamines and cocaine, 1.0% methamphetamine and 0.8% heroin. Another 0.3% of Latvian students have indicated that they have tried GHB.

Young people are a little more cautious about trying (1-2 times) and using other drugs. Trying ecstasy is considered a high risk by 28% of young people and amphetamine by 30%. In contrast, about three-quarters of young people consider these substances to be at high risk, with 70% taking ecstasy regularly and 71% taking amphetamine regularly, respectively.

With regard to legal psychoactive substances (inhalants, 'magic mushrooms', tranquillizers or sedatives), young people are more likely to try them at an early age. 6.6% of young people surveyed indicated that they had used tranquilizers or sedatives with the intention of intoxication at the age of 13 or even earlier, but 6.0% had used inhalants. Although the use of inhalants for intoxication among Latvian students has slightly decreased over the last four years, it is still high (16%) and ranks Latvia first among all ESPAD study countries.

The use of new psychoactive substances for intoxication has been addressed in the ESPAD study since 2015. Data from a previous study showed that 9.5% of 15-year-olds had tried Spice at some point in their lives. Compared to the situation four years ago, now the situation has improved considerably, as only 1.9% of the surveyed young people indicate that they have used it during their lifetime. 6.4% of students indicate that they had used some of the new psychoactive substances in their life time.

Social media use, games and gambling

Among the addictions of various processes, the most significant problem in Latvia is the use of social media – in total, 75% of students in Latvia use social media for more than two hours a day on weekdays, more often – girls. 57% of Latvian students have played online games in the last thirty days, significantly more often – boys. In turn, 22% of Latvian students have played some form of gambling for money at least once in the last year. Of those who have played them in the last 12 months, 12% are considered to be doing it excessively. In general, gambling is assessed as problematic in Latvia by 4.0% of students who have played in the last year, which is lower than the average in ESPAD countries (5.0%).

There are several trends in the use of social media. First, compared to the previous ESPAD survey, their consumption in Latvia has decreased. Second, Latvian students use social media less often than Scandinavian students, but similarly to Estonian and Lithuanian students. Third, social media consumption is increasing over the holidays, i.e. the number of hours spent using it is increasing. Pupils' self-assessment of the impact of social media use on well-being and parents' attitudes towards social media use shows that about a third say they spend too much time on social networks, but deny that these processes have an impact on their mood. Students appear to be less likely to report that their parents are worried that their children are spending too much time on social media.

«Informatīvās kartītes ar būtiskākajiem smēķēšanas, alkohola, narkotiku un azartspēļu rādītājiem Latvijā un ESPAD dalībvalstīs vidēji (2019.gads)»

ESPAD 2019

Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences
15-16 gadus vecu skolēnu vidū

SMĒKĒŠANA

LATVIJĀ UN ESPAD DALĪBVALSTĪS

Pamēģinājuši cigaretes un/vai e-cigaretes

68% / 53%

72% 87% 63%

57% / 41% tikai klasiskās cigaretes
52% / 40% tikai e-cigaretes

Smēķējuši cigaretes un/vai e-cigaretes pēdējo
30 dienu laikā **31% / 26%**

33% 29%

23% / 20% tikai klasiskās cigaretes
17% / 14% tikai e-cigaretes

Regulāri smēķētāji*

(iekļaujot e-cigarešu lietošanu)

14% / 12%

14% 13%

agrīni (līdz ar 13 gadu sasniegšanu) regulāri
smēķē **5,7%** (7,8% 3,4%) / 3,9%

Nikotīna atkarības risks**

(neiekļaujot e-cigarešu lietošanu)

16% / 12%

Vērtē cigaretes kā viegli pieejamas

65% / 60%

Visbiežākais pirmās cigaretes
pamēģināšanas vecums

14
gadi

*Pēdējo 30 dienu laikā izsmēķējuši vismaz vienu cigareti dienā. Latvijas skolēni regulāri smēķē pamatā
cigaretes (12%) (e-cigarešu regulāra smēķēšana ir maz izplatīta)
** Dzīves laikā izsmēķējuši 40 un vairāk cigarešu

ESPAD 2019

Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences
15-16 gadus vecu skolēnu vidū

ALKOHOLS

LATVIJĀ UN ESPAD DALĪBVALSTĪS

Lietojuši alkoholu kaut reizi dzīves laikā

89% / 79%

87% 91%

Lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā

75% / 69%

70% 80%

Regulāru dzeršanas paradumu nostiprināšanās*

10% / 13%

8,2% 12%

Lietojuši pēdējo 30 dienu laikā

47% / 47%

42% 53%

no tiem 25% pēdējā lietošanas reize bijusi
pēdējās nedēļas laikā pirms aptaujas veikšanas

Piedzeršanās:

- dzīves laikā **44%** (44% 43%) / **36%**
- pēdējo 30 dienu laikā **12%** (12% 12%) / **13%**
- agrīna piedzeršanās pieredze

9,3% (10% 8,9%) / **6,7%**

Liela alkohola daudzuma lietošana vienā

iedzeršanas reizē** **36%** (33% 38%) / **34%**

Agrīna alkohola lietošana (13 gados vai agrāk)

48% / 33%

50% 46%

Vērtē alkoholu kā viegli pieejamu

78% / 78%

*Alkohola lietošana 20 un vairāk reizi pēdējo 12 mēnešu laikā
** Piecas vai vairāk devas alkohola pēdējo 30 dienu laikā

ESPAD 2019

Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences
15-16 gadus vecu skolēnu vidū

NARKOTIKAS

LATVIJĀ UN ESPAD DALĪBVALSTĪS

Lietojuši kaut reizi dzīves laikā jebkuras narkotikas **27% / 17%**

30% 23%

jebkuras, izņemot marihuānu
8,4% / 5,0%

Marihuāna

Dzīves laikā

29% 22%

Pēdējo 12 mēnešu laikā

24% 19%

Pēdējo 30 dienu laikā

11% 8,6%

26%

16%

21%

13%

10%

7,1%

Problemātiski jeb riskanti lietotāji* **5,8% / 4,0%**

15 gadi

Visbiežākais pamēģināšanas vecums

Visvieglāk pieejamā narkotiskā viela

31% / 32%

vērtē kā viegli pieejamu

Ekstazī
5,0% / 2,3%

LSD
4,9% / 2,1%

Amfetamīns
1,8% / 1,7%

Kokaīns
1,8% / 1,9%

Heroīns
0,8% / 0,9%

Metamfetamīns
1,0% / 1,1%

- Inhalanti **16%** (15% / 17%) / 7,2%
- Trankvilizatori vai sedatīvi bez ārsta norādījuma **21%** (12% / 29%) / 6,6%
- Maģiskās sēnes **2,3% / 1,6%**

Jaunās psihotiskās vielas
6,4% / 3,4%

"Spice"
1,9% / 3,1%

*Attiecināms uz tiem, kuri kanabis lietojuši pēdējo 12 mēnešu laikā. Aprēķināms izmantoti CAST skalas jautājumi

ESPAD 2019

Atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences
15-16 gadus vecu skolēnu vidū

AZARTSPĒLES

LATVIJĀ UN ESPAD DALĪBVALSTĪS

Spēlējuši kaut reizi pēdējo 12 mēnešu laikā **22% / 22%**

28% 17%

- 53% piedalās loterijās
- 52% spēlē kārsu spēles
- 30% liek likmes uz sporta spēļu rezultātiem un sacensībām, kur piedalās dzīvnieki
- 15% spēlē spēļu automātus

8,5% spēlē azartspēles tiešsaistē

14% 2,9%

2,5% katru vai gandrīz katru dienu

Pārmērīgi aizraujas ar azartspēļu spēlēšanu* **12% / 15%**

16% 4,6%

Problemātiska azartspēļu spēlēšana** **4,0% / 5,0%**

5,6% 1,4%

11% jutuši vajadzību paaugstināt likmes

1,8% mēlojuši sev svarīgiem cilvēkiem par to, cik daudz spēlē azartspēles

*Izmantoti instruments, kura pamatā skolēnu atbildes uz jautājumiem par 1) spēlēšanas biežumu, 2) laiku, kas pavadīts spēlējot un 3) spēlēšanas intensitāti (cik bieži tas darīts 2h vai vairāk)

**Novērtēts, izmantojot atbildes uz jautājumiem par 1) vajadzību paaugstināt likmes un 2) mēlošana sev svarīgiem cilvēkiem par to, cik daudz spēlē azartspēles

